

Starija hrvatska bogoslovska književnost.

Prilozi za povijest moralnog bogoslovlja.

Prof. Andrija Živković

SUMMARIUM: Über ältere kroatische theologische Literatur (Beiträge zur Geschichte der Moraltheologie). Der geschichtliche Anfang des theologischen Schrifttums und die literarische Tätigkeit auf dem kroatischen Sprachgebiete überhaupt fallen nicht zusammen. Literarische Arbeiten in der Moraltheologie haben ihren Anfang weit zurück vor dem Anfang der schriftstellerischen Tätigkeit des XV. Jahrhunderts, da sie mit der Einführung und der Entwicklung der glagolitischen Schrift einsetzen und zuerst praktischen priesterlichen Bedürfnissen bei der Liturgie in und ausser der Kirche, dann der unmittelbaren, äusseren und inneren völkischen Manifestation des Gottesglaubens, sowie den Bedürfnissen des sozialen und öffentlichen Lebens der Gemeinde (Urkunden, Gesetze, Notärbücher, Regel verschiedener Bruderschaften, amtliche Protokolle etc) entsprechen. Zu wahren literarischen Tätigkeit kommt man erst nach langer schriftlich-didaktischer. Sie zeigt eine einheitliche Note, die weit vor dem 14. Jahrhundert in allen kroatischen Ländern trotz der Verschiedenheit der Schriftweise (glagolitisch, cyrilisch, lateinisch) feststellbar ist. Katechetik, Pädagogik und Kirchengeschichte ausgenommen, haben alle übrigen Teile der theologischen Wissenschaft in mehr als tausendjähriger Geschichte der Kroaten bis heute noch keine systematische kritische Würdigung gefunden. Ein weites Feld der Untersuchungen ist kaum in Angriff genommen; eine geschätzte Ausnahme bilden die Arbeiten Prof. Fancev's.

Vom moraltheologischen Standpunkte aus sucht Autor hier mit einigen Bemerkungen die Werke von: M. Marulić, B. Gradić, M. Jerković, Š. Budinić; ferner Theologia moralis von Bischof A. Kadčić, Werke von F. Laštrić, M. Mihaljević und J. Lovrenčić zu würdigen.

Povijest pisanoga moralnog bogoslovlja na hrvatskom jeziku ne pada zajedno s počecima hrvatske umjetne književnosti uopće. To je moralno-bogoslovsko književno djelovanje starije, jer mu

prvi tragovi idu u našu stariju glagoljsku književnost. Najstariji su književni produkti svuda redovno izazvani praktičnom potrebom. Tek iza udovoljenja nužnim zadaćama i dužnostima u životu dolazi na red udovoljenje višim duševnim potrebama, kako se one ispoljuju u djelima umjetne književnosti ili u djelima primitivne pučke poezije. Prosvjetno je nastojanje naših starih koliko se očitovalo na književnom polju imalo najprije u vidu vjerske potrebe, kako naroda tako svećenika i redovnika kao njegovih učitelja i prosvjetitelja. Pisanje knjiga o Bogu, o vjeri u Boga, o kršćanskom životu i napretku u dobru, dakle o kreposnom životu kao sredstvu do konačne svrhe čovjekove, pisanje naputaka za duhovni život, molitvenika, obrednika, propovijedi i sličnih djela za praktičnu porabu pripada po svom objektu u bogoslovsku struku. Prvotna je naša književna aktivnost od reda bogoslovska. A u bogoslovlju prvenstveno praktična t. j. moralno-pastoralna i nabožna. Kasnije se ona razvila dalje te polagano zahvaća i u ostala područja opsežne bogoslovske znanosti.

Historija naše hrvatske stručne teološke knjige nije do danas našla svoga specijalnog obrađivača.[1] Ni pojedine njezine grane osim katehetike i pedagogike[2] te crkvene povijesti kao integralnog dijela naše nacionalne povijesti.[3] Međutim bi svu našu staru i stariju teološku literaturu valjalo pomno ispitati i kritički ocijeniti,

[1] Kao književni historičar najviše nas je u novije vrijeme zadužio prof. F. Fancev čitavim nizom radnja, koje će za dugo ostati najmjerodavnijim izvorom za povijest ne samo lijepe nego i stručno-teološke književnosti. Od njegovih publikacija spominjemo ovdje naročito: Novija hrvatska poezija splićanina Marka Marulića, Rad jugoslavenske akademije u Zagrebu knjiga 245 (1933); Vatikanski hrvatski molitvenik i dubrovački psaltir, dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka, Zagreb 1934, Djela JA (31); Hrvatska crkvena prikazanja, Narodna Starina, svezak 29 (1934); Starija hrvatska književnost u današnjim srednjoškolskim udžbenicima, Hrvatska Revija, X (1937); Prilozi za reviziju hrvatske književnosti, Šišićev zbornik (1929). Amo spada i njegova knjiga: Kulturno-literarni rad u Zagrebu za prvih pet vijekova njegove historije, Zagreb 1925, izdana prigodom naše hrvatske milenijske izložbe.

[2] Ferdo Heffler: Građa za povijest hrvatske kateheze, sv. I. Zagreb 1932; Fran Plevnjak: Prilozi za kulturnu povijest hrvatskoga svećenstva. Zagreb 1910; A. Cuvaj: Građa za povijest školstva, I. (1907).

[3] Historiografija se kod nas mnogo gojila i razmjerno visoko razvila. U tom su poslu i svećenici imali velikoga udjela. To kazuju imena: Rački, Crnčić, Bulić, Franki, Jelić, Jelenić, Pavić, Batinić i dr.

naročito pak s dogmatskoga i moralnoga gledišta. Dok ne bude taj posao gotov ne će biti ni povijesti hrvatske bogoslovske književnosti.

Ovi su prilozi nastajali prigodično; možda će ipak vremenom uspjeti za područje moralnoga bogoslovlja prikupiti toliko potrebnih podataka da bi se iz toga dala sastaviti historički i kritički vjerna slika o razvoju i radu naših starih na tom polju našega kulturnoga razvijanja.

1. — Među najstarije zastupnike i pisce na moralnom polju valja spomenuti uvaženog predstavnika umjetne hrvatske lijepe knjige **Marka Marulića** (1450—1524). On je još za života stekao u stranom svijetu velik glas kao bogoslovski pisac i učenjak svojim latinskim djelima[4] u glavnom moralnoga karaktera. Pohvale stranih pisaca i mnogostruka naklada njegovih djela pokazuju, da su mu djela bila tražena i cijenjena. Ali kao što Marulić ne bi imao za hrvatsku književnost one važnosti koju mu povijest s pravom pridaje, da nije ujedno autor »Judite«, »Historije od Suzane« i ostalih pjesama, tako ni u povijesti h r v a t s k i pisanoga moralnog bogoslovlja ne bi spominjali njegovoga imena, da nema njegovih pjesama: »Urehe duhovne«, »Dobri nauci«, »Stumačenje Kata«, »Lipo prigovaranje razuma i človika«, »Svit je taščina«, »Suprotiva slasti od blaga« i dr.

Za ove spomenute pjesme kaže M. Medini: »Tu se hrvatski izlažu ona ista moralna načela kao i u latinskim djelima, a s tom razlikom što nema razloženja i navoda iz drugih auktora«. Zatim: »Urehe duhovne«, gdje se raspravlja o tri kreposti: vjeri, ufanju i ljubavi, odgovaraju »Evangelistaru«, a »Dobri nauci« po svom sadržaju opet drugomu latinskome djelu: De institutione. To jasno kaže, da je svojim radom u hrvatskom jeziku pjesnik hotio narodu protumačiti i popularizovati svoju moralku. A u tu je svrhu imalo služiti i njegovo »Tumačenje Kata«, gdje se u kratkim i jezgrovitim rečenicama prikazuje štiocima praktična filozofija.« (n. dj. str. 86, 88).

Ovaj karakter Marulićevoga pjesničkoga rada još samo potvrđuju prozaična djela koja je on preveo na hrvatski jezik: »Knjige Ivana Gersona«, kancilira pariškoga; »Od naslidovanja Isukarstova i od pogarjenja tašćin segasvitnjih«; »Nauci sv. Bernarda k sestri svojoj«; »Život sv. Jerolima«.

---

[4] To su: Evangelistarium; De institutione bene beateque vivendi; De humilitate et gloria Christi; De imitatione Christi; Polacithra christianarum virtutum in sex libros distracta; Parabolae; Dialogum de laudibus Herculis.

M. M e d i n i: Povijest hrvatske književnosti I. str. 79, F. F a n c e v: Novija poezija n. dj. Rad JA 1933, knj. 245.

Da je i za povijest moralnog bogoslovlja uopće, a dijelom i u našim hrvatskim zemljama postao vrijedan spomena kao pisac Marko Marulić ima svoj razlog u ličnim svojstvima njegovim i onoga vremena. Humanizam su i renesansa oslabili vjersko-moralni osjećaj kod obrazovanih klasa. Duh se onoga doba ne odlikuje ni velikim priznanjem u teoriji ni osobitim pristajanjem u praksi uz kršćanstvo. Ali Marko Marulić ne ide za duhom vremena niti mu služi, nego stupa putevima crkvene renesanse i kršćanske savršenosti, koji ga čak dovedoše u samostan. Istina, nakon dvije godine ga ostavlja, čini se radi slabe discipline u samostanu sv. Petra na otoku Šolti, a manje vjerojatno radi kakove promjene u svojim nazorima. Marulić je jedna asketska priroda, duboko prožeta ozbiljnošću istinâ kršćanske vjere, pa je razumljivo da mu se i pjesnički i naučni rad kretao oko »jedino potrebnoga u životu ljudskom«: unapređenju i gomilanju moralno dobrih čina, preko kojih pojedinac postizava svoj konačni cilj života. Marulić je dakle prvi jači hrvatski moralni pisac.

Tom zgodom valja kao osobito hvalevrijedno istaći ono što i literarni historici mnogo ističu: i ostala je naša najstarija književnost u glavnom orijentirana u jednom duhovnom pravcu: služiti praktičnom kršćanskom životu. To je za onda bila, a ako ćemo pravo imala bi i danas biti ispravno shvaćena zadaća književnoga rada. Moral je najviša duhovna vrijednost u ljudskom životu. Najidealniji zanos pjesnika i ozbiljnog književnika išao je spontano za tim, da najviše vrijednosti u životu unaprijedi i svojim književnim radom. Osim prirodnoga poziva i pravoga književnog nadahnuća, javljala se želja za moralisanjem, vjerskim poučavanjem: književna didaktika. Zato se od reda književnici ovoga starijega doba bave predmetima biblijskog sadržaja i idejama evanđeoskih istina. Moderno bi se naše doba sa svojim književnicima moglo u ocjeni duhovnoga i nadprirodnoga samo ugledati u svoje starije predšasnike.

Pri prosuđivanju i ocjeni djela iz starine spominje M. Medini (str. 80) načela: »Stari klasički pisci starine nijesu za nas više vrhunac onoga, što umujuć možemo doseći, već umjetnine kojima se divimo«. Nije, istina, točno da im se uvijek divimo kao umjetninama, ali je točno, da ih poštujemo kao izvore i uzore energije i kao svjedoke starine. Makar gdjekoja od tih djela i ne imala naročite unutarnje umjetničke vrijednosti a ni velikoga intelektualnog značenja, ona imaju vrijednost kao povjesni spomenici duha i duševne kulture onoga doba, kad je knjiga i kultura bila privilegij izabranih i rijetkih.

2. — **Don Bazilio Gradić** piše svoje »Libarze od dievstva i dievickoga bitya« i prikazuje ga »velle poctovaniem i bogogliubniem dumnam i moijem chachono sestram u Isucharstu, Mandalieni Gucetich i Pauli Gradich u suetu Claru« pod datumom 12. kolovoza 1566. U predgovoru spominje, da je u prošloj godini »od charstianskoga xivota gouorenie učinio« istim se-

strama pak ovim djelcem nastavlja taj posao. »Poklivamsam poceo pisat i po pismuuas u Gospodinu razgouarat, pristoinomiseie uidielo, da buduchi vi Dieuize od istogauam Dieustua xtogod schlopim i u pismo na Vax Duhouni razgovor i napredach postauim.«

Djelce je originalan rad Gradićev u komu se u 38 poglavlja tumače sva glavna mjesta u starom i novom zavjetu sv. pisma što govore o djevičanstvu. Skupio je zatim u jedno što se nalazi kod sv. otaca u različnim njihovim djelima, pa to uz svoje refleksije a u smislu i duhu crkvenom pruža kao potrebno i korisno štivo djevicama koje u manastirima prebivaju. Rad je eminentno moralnog značaja s jakim poticajima u asketskom smislu, kako je i naravno kad se uzme u obzir, kome je u prvom redu namijenjen.

Djevičanstvo ima svoj početak u raju zemaljskom; u njemu je posvećeno a na zemlji pogiba; tamo je mjesto njemu a na zemlji ženidbi i udaji. Ponovno ga uzdiže na pravu visinu Sin Božji na zemlji pridavši mu pravu vrijednost i ispravivši u toj točki mišljenje poganskoga svijeta, koji je proklinjao neplodnicu što ne rađa. Sv. Pavao apostol još je točnije razradio kršćanski pojam o djevičanstvu i njegovoj cijeni. Razlaže tumačenje teologa da se djevičanstvo samo svojevoljnim unutarnjim grijehom izgubljeno opet stiče natrag (pogl. 6—16).

Dalje niže misli prema sv. Jeronimu o krepostima koje valja da posjeduje svaka djevica; prikorava ulaženje u samostan bez poziva na savršeniji život; odsuđuje ulazak pod silu ili iz neke materijalne nužde; zbog toga ih ima po samostanima tri vrste: dobrih, rđavih i mlakih. Veoma lijepim razlozima nastoji autor zatim pokazati kako se i one koje nerado pođoše u samostan, mogu ipak smatrati sretnima što su prispjele u samostan kao u luku spasa i mnogim gorkim časovima koje bi u svijetu imale, sretno izbjegle. Velika je razlika između tjelesnih i duhovnih radosti; ludo bi bilo ostaviti duhovno za tjelesno, što je kratkotrajno i bez vrijednosti za vječni život; značilo bi sjenu grliti (pogl. 17—26). Obdržavanje zavjetâ koji se traže od samostanskih sestara, autor oštro ističe i naglasuje kao jednu svetu dužnost pojačanu zakletvom, jamačno imajući pred očima u mnogima samostanima palu stegu i duh onoga vremena.

Poziva se stoga i na nedavne odredbe crkvenog sabora tridentskoga, kojemu i jest glavna briga obnova kršćanskoga života u crkvi; poslušnost je bolja nego posvetilište; može da veže i pod teški grijeh; prestup njezin otvara vrata drugim grijesima, visoko je mora cijeniti svaka redovnica. Jednako i zavjet siromaštva (str. 28—30).

Prigovara shvaćanju koje ne ocjenjuje redovničkog stanja s ispravnog gledišta; pokazuje na primjere svetoga djevičanskoga života u osobi Ilije, Ivana Krstitelja, Bl. Djevice Marije; iznosi i domaći naš primjer sveta života bl. Ozanu Djevicu Kotorku (»lagnskogaie Aprila u Chotoru, uelle sfeto souoga sfieta priminula i u nebesku darxauu uelle slauno prixla blaxena dieuica na ime Osanna. Koia buduchi paruo bila ulahigna pastieriza, kbogusse uelle zudno i goruchie obrati ... i t. d.«) (str. 32 i 33).

U posljednjim poglavljima tumači riječi Apokalipse o nebeskoj slavi koja čeka vjerne i svete djevice.

Drugo je Gradićevo djelce: »Libarze veleduhovno i bogogliubno od molitve« pisano i štampano iste godine 1567. u Veneciji (Domenico & Gio. Batt. Guerra) prikazano istim sestrama. Nije originalan rad, nego prijevod latinske knjižice Tulija Crispoldi, kako se vidi iz predgovora.

Sadržaj je djelca naputak za molitvu razmišljanjem. Tumače se tri načina ili puta: a) »od iščišćenja«, b) »od prosvjetljenja«, c) »od ujedinjenja«, kojima se dolazi do kontemplacije nebeskih stvari. Govori se o načinu molenja opet u tri dijela: molitva »glasovita, pametna i kontemplanje«. Pametnu dijeli u sedam dijelova t. j. u sedam dana od nedjelje i t. d.

Djelce ima karakter asketskog podučavanja na osnovi moralne vrijednosti i snage molitve, kao jednoga moralnoga čina od prvenstvene važnosti u životu.

3. — **Matije Jerkovića** knjižica (vel. 8×14½) iznosi razmišljanja o otajstvima sv. Krunice. Predgovor je upravljen njegovom bratu Vicetu. U lijepom govoru niže autor pobožne misli, što ih izazivlju pojedina otajstva. Ima karakter molitvene knjige.

Naš primjerak iz sveučilišne knjižnice (R. 1392) nema prve i druge stranice, već počima s trećom. I kasnije manjkaju neki listovi, pa djelo nema ni završetka. Znamo međutim iz jedne bilješke da je štampano u Veneciji god. 1582.

4. — **Šime Budinić** štampa god. 1582. u Rimu (kod Franceska Zanetti) svoj »Ispravniich za erei ispovidniici i za pokornih, prenesen s latinschoga jazicha v slovignschii«. Dao mu je i talijanski naslov: »Breve direttorio per sacerdoti confessori e per penitenti, tradotto da lingua latina nella Illiricha«. To je prijevod djela isusovca Ivana Polancho. Budinić upotrebljava na str. 3 izraz »tumačen s latinschoga jazika u slovignschii«. U glavnom naslovu stoji izraz prenesen t. j. preveden, što izražava talijanska riječ »tradotto«. Pa ipak to djelo nije puki prevod, što se vidi iz »ispitovnicha« na str. 73—77 našega izdanja (R. 1421, zagreb. sveuč. knjižnice, vel. 10×16). Tu je ispitivanje savjesti složeno u stihovima po redu pojedinih zapovijedi. Stihove je kovao sâm Budinić i ako prema materijalu, koji mu je pružao latinski original.

U prvom su dijelu opća teoretska razmatranja o poboljšanju života i pokajanju; u drugomu praktični naputak za ispitivanje u ispovijedaonici najprije po zapovijedima Božjim a zatim prema različitim staležima. Slijedi zatim naputak o »povraćanju« (de restitutione), o »prokletstvu« (de excommunicatione), te o »upadagnu« (de reservatis), od »opoviidi illi zabragne-

nya (de interdicto) i »od neredia« (de iregularitate). Sve u maloj osmini na 164 strane.

Šime Budinić je imao u prvom redu pastoralni interes u vidu. Pokretna je misao dakako moralna i djelo se imade ubrojiti među ona koja su za moralnu bogoslovsku znanost na hrvatskom jeziku od važnosti, ne istina radi sadržaja, nego radi nastojanja da se ispovjednicima dade u ruku prijeko potrebna knjiga u narodnom jeziku. Ne treba smetnuti s uma da je obrazovanje na latinskom jeziku bilo u ono vrijeme općenito, pa da je bogoslovcima bila na tom jeziku pristupačnija sva potrebna literatura, nego knjiga na narodnom jeziku koji nije imao ni svoga ustaljenoga pravopisa ni stručnoga izričaja. Pa ipak ovi prvi pioniri domaće naučne književnosti ne žale truda da izdaju djela i na domaćem jeziku. makar da ih redovno moraju štampati u Italiji. Osim želje da svoj narod na taj način uvedu u kolo naprednih, jamačno im je pred očima bilo i ono svećenstvo, koje se nije isticalo u poznavanju latinskoga jezika i ako je to bio jezik inteligencije. Smijemo na to misliti baš za prilike u Dalmaciji, gdje je po crkvama bila u porabi glagoljica, a dušobrižničku službu obavljali tako zvani »popovi glagoljaši«.

Kako je dugo u našim krajevima vladala ta potreba i kako je ona bila osjetljiva, vidimo iz predgovora djelu, što ga je kao udžbenik ili priručnik potrebnih moralnih i crkveno-pravnih pitanja izdao trogirski biskup Antun Kadčić. To je djelo izašlo godine 1729. dakle u prvoj polovici 18. vijeka, a vrijeme cvata naše glagoljske književnosti i aktivnosti popova glagoljaša računamo od 13. do konca 15. vijeka. Još je eto i 300 godina iza izuma tiska bila potreba da se za njih piše na narodnom jeziku i otvara im mogućnost da svoj svećenički poziv izvršuju ne samo na zadovoljstvo puka, nego i na zadovoljstvo Crkve, čiji su službenici.

5. — **Kadčićevo »Boggoslovlje dilloredno«** (vel. 18×23½) olliti Rukovod slovinski na poznagne svetoga Reda, upravglien od Antona Kadcicha biskupa Trogirskoga, za korist i duhovni Napridak onnih, koji hlepe biti zabiliženi svetim Peccjatom i koji slušaju svetu ispovid i koji pastiruju staddu Issukarstovu, Bononiae 1729.

Latinski naslov ovoga važnoga djela glasi: Theologia moralis seu manuductor illyricus ad cognitionem sacri ordinis ab A. K. olim canonico makarensi in Patria, dein Archidiacono Jadrensi, nunc episcopo Traguriensi in commodum ac spiritualem profectum anhelantium insigniri sacro charactere: administrantium sacram exomologesim nec non pascentium gregem Jesu Christi sub sanctissimis auspiciis beatissimi in Christi Patris universalis ecclesiae pastoris summi Pontificis feliciter regnantis Benedicti XIII. O. Pr.

Ima dva latinska i jedan hrvatski predgovor. U latinskom upravljenom sv. Ocu papi veli, da je onaj dio klera u njegovoj biskupiji koji slovinskim jezikom obavlja sv. službu, neuk i nepro-

svijećen. (»Jacet profecto, Pater Sanctissime, Ecclesiae nostrae pars illa cleri quae illyrice ex sanctae sedis gratia divina facere pergit, obfusa quidem tenebris«) a to zato, što se malo brinu za njih. To nam je priznanje dragocjeno. (»Sed inde tamen exortis quia raro quis facem eis praetulerit, raro fregerit panem ut saturentur, eodem idiomate delineatis, quae pro sacro eorum munere apte obeundo scitu necessaria et vocatione et canone praescribuntur«).

Otud se vidi koliku važnost imade seminarski odgoj kako je naredio tridentski sabor, ali koji se eto nije u potpunosti provodio. A da je glagoljašima bila dana potrebna izobrazba u sjemeništima bio bi njegov upliv jači, njihov ugled veći i ne bi došlo do toga, da su sami neki biskupi jedva čekali kad će sv. Stolica već dokinuti povlasticu koju su te biskupije uživale.

U predgovoru upravljenom »ad benevolum lectorem« po običaju pisaca onog vremena otklanja autor od sebe preoštru kritiku i daje znati da mu prikazivanje polazi srednjim putem. A u pismu »Razboritomu sctiocu« nagovara popove-glagoljaše ovako: »Gliubeznivi zarkvegnace slovignanine« — pa im preporučuje da marljivo čitaju i nastoje razumiti ovo njegovo djelo. U njemu će naći mnogo toga što im treba znati za vlastiti spas i spas povjerenoga stada. Ističe još da mu nije bila svrha, da »naucitte beśsiditi slovinski«; može zato svatko zamijeniti po gdjekoju riječ boljom, ako mu se tako čini vrijednim.

Djelo nije u prvom redu moralnoga, nego više pastoralnoga karaktera prema današnjem našem gledanju; ali onda kad je pisano, sva su se pitanja kojih se dotiče, obrađivala u moralnoj naučnoj disciplini. Zato je i opravdan naslov »Bogoslovje dilloredno« (»Theologia moralis«). Valja međutim istaknuti da u njemu nema glavnoga dijela t. j. traktata osnovnog moralnog bogoslovlja, niti traktata de virtutibus theologicis, de praeceptis Dei et Ecclesiae po nekom sistematskom redu. A nema ih zato jer je autor svoj cilj tačno opredijelio, kad je u podnaslovu rekao da ovo njegovo »Bogoslovlje dilloredno« ima biti »rukovod na poznanje Svetoga reda«. Sadržaj se dakle ovoga moralnoga djela ne proteže izvan onoga što nije u vezi sa službom svećenika, koju mu daje sv. red.

Prema tomu K. djelo obrađuje ovu građu:

1. dio

Prigovaranje 1. Varhu reda (Od reda opchieno — Od zavezah zarkvenih — Od redova vlastito — Od 2 reda vecchia i sveta — Od misnisctva — Od stvarih potrebnih za recchi sv. missu)

Prigovaranje 2. Od svetih sakramentah (Od sakramentah opchieno — Od karstenja — Od potvargienja olliti krizme

— Od prisv. sakramenta Tila Gospodinova — Od napokojnega pomazanja)

II. dio

Prigovaranje 1. Varhu sakramenta od pokore olliti Ispovidi (Od pokore i nje dylih opchienih — Od rycih odriscenja i od ispovidi — Od zavezah zarkvenih ossobitijih i opchienijih i ke su zadarzane i ke nysu — Od pecciata skrovitosti ispovidne: od napastovanja i potizzanja na grich u ispovidi — Od skruscenja, zadovoljnosti pokore i od prosctenja)

Prigovaranje 2. Varhu sakramenta Xenidbe (Od virrenja olliti zarucenja xenne — varhu zaprikah koje smetaju vincianje — Od xennidbe po sebi — Od duxnosti muxa i xenne i gniovih pomankanjah)

To je okosnica djela. U pojedinim odsjecima dijeli autor građu na još specijalnije dijelove. Te odsjeke koje sam gore spomenuo u zagradama zove on »iziskovanje«. Tako n. pr. iziskovanje II. (»varhu zaprikah koje smetaju vincianje«) obuhvata ova poglavlja:

I. Od zaprikah zapriciujuchih
II. Od zaprikah razcignujuchih opchieno
III. Varhu zaprike od Rostva: Razdiglienje
1. od rostva duhovnoga
2. od rostva po zakonu
3. od rostva naravskoga
4. od rostva po priateglstvu
5. od posctenja opchienoga
IV. Od privarre i varste bitja
V. Od reda zavita i veze
VI. Od sille i umaknutja xennske ghlave
VII. Od zaprike ghriha
VIII. Od nejakosti ol nemochtva i od godisctah
IX. Od skrovitosti xennidbe i od razlicnosti boggostovja
X. Od sinovah zakonitih i bezakonitih i od pricignenja olli ponovglienja xennidbe ne dobro ucignene.

Ako se uzme da Kadčićevo »Bogoslovje dilloredno« obuhvata osim predgovora i opsežnoga kazala 556 stranica maloga kvart formata (18×23), onda valja priznati da je u njemu pružen jedan ogroman i opsežan materijal koji, posve naravno, mnogo zasiže osim u moral i pastoral također u crkveno pravo. Crkvena je nauka u djelu iznesena u pitanjima i odgovorima, dakle u katekizamskoj formi. To i jest razlog da se u čitavoj obradbi ne može govoriti o nekom naučnom stepenu djela, pa po tom ni o kakovoj stručnoteološkoj njegovoj visini. Individualna nota autorova kao teologa ne dolazi u obzir, on za njom ni ne ide. Isključivo ima pred očima

potrebu svojih popova glagoljaša, pa ostavlja po strani svako dublje teološko obrazlaganje pojedinih pitanja, a zadovoljava se kratkom i solidnom, jasnom konstatacijom općenite crkvene nauke. Gdje su mišljenja podijeljena, on odabire jedno i pruža ga kao vjerojatno.

U izlaganju nauke a naročito u iznošenju dogmatskih potvrda i onoga kratkoga obrazloženja za koju određenu misao, autor se redovno poziva na sv. Tomu Akvinca, citirajući ga na odnosnim mjestima. Jednako se drži odredaba tridentskoga sabora koji je za reformirani život i djelovanje svećeničko od osobite važnosti; citira zbirke kanonskih propisa (Relat. canon. I. dist. 21; Can. I. dist. 17; Can. quis dubitet dist. 96; Cap. 5. crapula; cap. clerici 15. ibid. i sl.) zatim Rituale romanum, kanone provincijalnih crkvenih sabora, zbirke Clementina i Extravagantes, propise i partikularne odredbe pojedinih papa Pija V., Pavla V., Inocenta VIII., i drugih. Takovo točno pozivanje na pozitivne crkvene propise osobito je brižno provedeno u poglavljima o crkvenim kaznama (str. 290, 295, 299. 307).

Možemo mirne duše reći, da Kadčićevo djelo nije samo dobro došlo popovima glagoljašima u njegovoj biskupiji i u susjednim biskupijama, nego svemu hrvatskomu kleru sviju biskupija. I makar da je onodobno znanje latinskoga jezika među klerom bilo iznad svake sumnje, pa im po tom bez ikakove poteškoće bila pristupačna djela pisana latinskim jezikom, posve je prirodno da se i inače poznata stvar ugodnije i lakše prati pa i pamti, kad se čita u materinskom jeziku. A Kadčićevo je djelo brižnom svojom obradbom pružalo dosta gradiva i onima, koji su svoje znanje crpli po latinskim knjigama onodobnih moralista.

Za primjer iznosim ovdje jedan kratki izvadak iz K. djela, iz kojega će se vidjeti stil i način obrađivanja:

Uppit. 3. Dasse ossitim, kakosmo gori rekli, daje moj Ispovidnik bio zadrimao; olli za koji drugghi uzrok nije cjuo nikke moje ghrihe smartne; alli ne moggu znatti, koje nije cjuo, scto immam cinitti?

Odgov. Jedni Boggoslovzi hocchiê, dà akoje Ispovid kratka, tribovalobi, dasse svà povrati. Dalli akoje duggà zadovoglnobi bilo recchi u druggoj Ispovidi samo, da sumgnfse, jelli, nijelli parvi Ispovidnik nikke tvoje ghrihe razumio.

Dalli s' myrom ovvih Mudrih Naucitegliah, Vegliu, dàjè od potribe u tommu doggoghiaju povratiti istanovize Ispovid zilovitu, illije kratka, illi dugga, kako drugghi Boggoslovzi ne magne mudri, i ghlassoviti boglie uce. Razlogh jest', jere istinitò poznajesc, da nikke tvoje ghrihe smartne nije dobro razumio Ispovidnik; a neznasc, koisu. Neimasc dakle razloga vecchie sumgniti od jednoga, negh' od druggoga. Dakle svì tvoje ghrisi jednakò stoje pod istim dũgom, dà buddu opet ispovighieni: i takoje od potribe, za smyriti tvoju Dusciu.

(Dyo II. Prigov. I. Od Pokore, Poghlavje III.: Od povrachiengna Ispovidi, str. 214.)

6. — Za moral je svojedobno od osobite vrijednosti bila knjiga o. Filipa **Laštrića:** »Nediglnik dvostruk i Svetgnak«. Još je godine 1764. pod datumom od 4. septembra dao fra Pavo Dragičević, biskup, otpisom u Fojnici svoj imprimatur za to djelo. Godinu dana iza ove dozvole izdaje drugu generalni komesar franjevačkoga reda (Ordinis Minorum) Jos. Marija de Vedano (6. IX. 1765.), a padovanski reformatori (»noi riformatori dello studio di Padova«) 18. studenoga iste godine treću, tako da je djelo došlo istom godine 1766. na svijetlo u Mlecima, štampom kod Dominika Lovisi. Ime autora u naslovu glasi: o. F. Filip iz Occhjevjae (»ab Ochievia« = Očevlje).

Djelo ima 108 prodika, po dvije za svaku nedjelju, zato i nosi naslov: Nediljnik dvostruk. Propovijedi su veoma dobro izrađene, drže se sv. Pisma i djela sv. Otaca, žive su i slikovite; čitaju se ugodno i bez poteškoća. Kratke su, što autor obrazlaže sam navodeći: da je godine 1755. izdao homiletsko djelo pod naslovom »Testimonium bilabium«, govorenja dijelom latinski, a dijelom Slavo-Bosanski. Pošto mu je kritika prigovorila, da su ta govorenja preduga pa da zamaraju slušatelje, on se odlučio na novo djelo s kratkim propovijedima.

Izašlo je u kvart formatu na 440 stranica. Mnogo se upotrebljavalo kod svećenstva sviju biskupija. Još se i danas nađe po koji primjerak u našim župskim knjižnicama, a naročito po samostanskim bibliotekama. Iz ovdje priloženoga izvatka iz jednoga takovoga Laštrićeva govorenja, odmah će se vidjeti kakovim je stilom i jezikom autor pisao:

»Najposli reko, da niki na ispovidi govore drugojacie negoje. Parvi su oni, koi dogju the vele: Ah occe sagrishiosam svashto na svietu: a kad upitah Misnik, jesili ubio koga, ja pokrao, ja popalio, etc. tot nishta neima. Drughi vele: Oçççe nemorese kod mlagi neproklinajuchi nemorese na pazaru nevarajuchi, nelaxuchi, i nezaklinajuchi: inacie neviruje. Kadbi ovoistina byla, tot nebi bilo moguche obsluxivati zakona Boxiega, i zapoviedi. Viditeli, Br. moja, da ovi govore inacie negoje. Trechi, koi na ispoviedi govore inacie negoje, jesu oni, koisu nauçili bash kao niku molitvu, illi da reçem boglje, kazaviczu na pamet: pak ilmu gniova ispovid bila od cilu godinu dana, il od Nediglju, il od jedan dan, svemuje jednaka; zashto doge the poçne od parve zapoviedi, Oçççe, akose, i nisam klagnjao, ili klagnjala drugom Bogu, more biti dasam povirovala, shtoti ja znam, u san, u çarku etc. Ako, i nisamse zakleo na sudu krivo, morebiti, shtoti ja znam, u razgovoru, etc. Ako i nisam orao, kopao, prela, vezla u svetcze, more biti, shtoti ja znam, da sam shtogod oko plota: shtogod zakarpila etc. i tako tishti istom pismiczom, dogod nepobroi sve zap. Bozie, Czarkvene, smartne grihe, etc. sve reko tishti ona pismicza: ako i niesam to, more biti, shtoti ja znam, da sam, etc. od ovizie neima nikakvi Misnikom dosadglivihe, i

mucnie za slishati-ji, niti more chjutiti, nit more gni pometati, zashtose tizim çini dase oni znaju ispovidìti lipshe, nego i kakav nauçitegl. A neka znaju da tah ispovid obiçajnim naçinom nevaglia, samo kadbise tko ottio ispoviditi os svega svoga xivota, moghlobise ono onako produxiti. Ali josh ni onda nebi vagljalo govoriti, kako oni: ako i nisam to: more biti, shtoti ja znam. Ovo reko nevaglja more biti. Zashto more i nebiti, shto ti znash? da tkoche znati?«

Govorenje XXIII. u VI. Ned. po vodok. I. Od niki pomanjkanja, koja mloghi obicajuh ciniti ispovidajuchise. str. 97.

7. — »**Dillorednik** za kripostljubnu zabavu i korist svakoga csovika po Mihoilu **Mihaljevich** paroku drenjanskom, plemenite varmegje veroviticske assessoru na svitlost izdat 1823. U Ossiku pritiskan slovima Martina Aloysie Divald, slobodnoga cessaro-kraljevskoga slovosložnika«. Djelo je prikazano »Primilostivomu i priblagodarnomu G. G. Antunu Mihalovichu spaiji od Orahovize svitlih varmegjah veroviticske i požeške prisidniku, svome dobrocsinitelju u pridubokoj poniznosti od priponiznoga i do smerti zafalnoga sluge M. M.«

Svrha mu je, veli, »zabava kripostljubnih domorodacah«. Tomu međutim kako se iz sadržaja vidi nije jedina svrha. Čak je ispravnije reći, da mu je više do pouke nego do zabave. Svoje domorodce zove autor Slavoncima, i žali što se radi pomanjkanja sposobnih učiteljskih sila i škola uopće »jezik nash slavonski iz hergje i tminah svojih vech nedigne«. Ispričava se što u VI. poglavlju govori o dužnostima starješina, jer da on, tobože, nije zvan da svoje pretpostavljene poučaje i ako bi oni sami međutim mogli ipak nešto i za sebe naći u tom poglavlju.

Knjiga ima s dodatkom 152 stranice u osmini. Skroz je na skroz moralnog sadržaja. Iznosi teoretski ljepotu pojedinih kreposti, a praktičnu korist osvjetljuje primjerima iz života. Ističem da su primjeri ponajčešće uzimani iz mitologije i povijesti klasičnih starih naroda grčkoga i rimskog, nešto manje ali još uvijek dostatno, iz biblije Staroga i Novoga Zavjeta.

Od klasičnih pisaca navodi misli i primjere iz Plinija, Cicerona, Platona, Plutarha, Livija, Diodora Sikulskog, Tacita, Egidija, Salustija, Juvenala, Seneke, Ovidija, Vergilija. Od sv. Otaca i bogoslova: Ambrozija, Jeronima, Grgura Nazijanskoga, Tomu Akvinskoga, Augustina, Grgura Nisenskoga. U dodatku donosi pripovijest o kreposnom Lizimahu te »Opis starosti« u stihovima.

Mihaljević nam se u ovoj knjizi predstavlja kao klasično naobražen svećenik, željan pružiti inteligentnom čitatelju primjere prave kršć. kreposti, kako se ona očitovala čak i kod ljudi koji nisu bili kršćani, a živjeli su prije početka kršćanstva. Pogotovo je tim veća moralna obveza za kršćane, jer je lakši put kojim oni stupaju k idealu moralno svijesnoga člana društva i države.

Sadržaj »Dillorednika« je ovaj: I. Od izgleda kripostljivosti, II. Od potribe liepote i koristi Pravice, III. Kako je liepo i koliko je korisno svakom csoviku, al osobito stareshini, da ga ostali vechma ljube, nego da ga se strashe i na njega merze, IV. od liepote, koristi i potrebe shutljivosti, V. Od liepote i koristi csistoche, VI. Koliko je rugobno i pogibeljno glasonoshe slushati i njima virovati osobito za stareshinu, VII. Od nestalnosti i lažljivosti sriche i stvarih himbenog ovog svita, VIII. Od jakosti u suprotivshtinah i udesu zle sriche, IX. Od pobožnosti i miloserdja prema ubogima kakono i odovud izviraju che koristi, X. Od uspomene smerti.

U »Pridavku« je pričanje »Od Lyzimaha kralja, prije vojvode Aleksandra Velikoga, kralja Macedonie«; zatim slijedi »Opis starosti«.

8. — »Vandavcza« **Jakoba Lovrenchicha** moralne knjižice odišu, kako iz predgovora vidimo, i jednim otačbeničkim duhom. Nije samo kršćanin katolik koji tu poučava, nego i domorodac koji iz »iztinskoga Horvatzkoga Szerdcza« svoja »Kratka Pripovedanja« daje; sretnim će se smatrati ako ih ti »Srechni Domorodecz z dragovolynem Domorodztva Okom pogledash«, te ako koji od čitatelja »po njih jeden jedini mojeh Zkupvarashczev na onu Misel Zapovedi Bosje dopelyan bude: Lyubi Boga, lyubi blisnyega tvoga!«

a) Tako autor u predgovoru svoje knjige (10×17), štampane u Varaždinu godine 1824. na 105 stranica pod naslovom: »**Kratka dobreh dersanyh Pripovedanya**«. Složio ju je po uzoru sličnih moralnih knjižica, koje u formi pripovijesti iznose moralne pouke, prikazujući i pružajući iz života primjere kreposnoga ili pokvarenoga ponašanja. Često su moralne poduke vezane na koju osobu i na njezine jednostavne životne prilike s očitom istaknutom namjerom da se upamte, poprime i nasljeđuju u životu. Valja priznati da je Lovrenčić u tome poslu sa svojim knjižicama vanredno uspio. Njegovo je prikazivanje živo i slikovito, njegovo upozoravanje otvoreno i jasno, njegova opažanja za slabosti onodobnoga moralno društvenog života točna i budna. Vjerujem da su ovo štivo mogli čitati sa zanimanjem svi slojevi bez razlike, a napose širi slojevi u koliko im je samo knjiga došla do ruku i u koliko opća nepismenost nije stajala na putu.

Ali ono je u stvari više bilo namijenjeno »varošanima«, a varošani ni onda kao ni danas nisu baš s osobitim marom priklanjali svoja uha moralnim prodikama, nego su za njih slabo marili. Ako dakle Lovrenchich nije dalje dopro od I. knisicze« svojih »Pripovedanja od deszet zapovedih božjeh« koje je god. 1825. stao izdavati također u Varaždinu, samo je ovdje uzrok. U tom su prvom svesku opet u formi pripovijesti obrađene tek prve tri božje zapovijedi; obrađene su zanimivo i živo, jednako kao što i »Pripovedanja o dobreh dersanyh«. Za njih u predgovoru sâm navodi, da ih je »iz nemskeh knigh poleg mochih svojeh — zkerbno zvadil«. Kad se u tom predgovoru predstavlja braći Hrvatima dovikuje im: »Nemiszlete! da szem kakov ztranyzki klosterzki chlo-

vek, dabi potom na moj melin vodu vlekel — jaszem domorodno dete, med vami vu drustvu sivem — jeszem varoshan, tovarush y otecz, koji z szuznemi ochmi gledi vnogoga szina y kcher vu oveh chalarneh y zkvarlyiveh vremenah na salozt y obshanozt roditelov siveti, y vu preztrashno zlo vtaplyati se —«. Otud se vidi kakav je duh bio među Hrvatima već onda prema svemu što je tuđe, a što nije domorodno. Tuđi su inostrani redovnici »vukli vodu na svoj mlin«; takovo je mišljenje vladalo o njihovom radu; usuprot tomu trebalo je naglašavati svoje porijetlo i lozu s domaćega tla, da se čitatelji pridobiju i privuku. Lovrenčić otkriva ujedno odraz općih prilika u svijetu, koje su se »vu oveh chalarneh y zkvarlyiveh vremenah« odražavale i u Hrvatskoj, jednako pred sto godina kao i danas.

Sadržaj »Pripovedanja o dobreh dersanyh« sastoji iz ovih odsjeka:

Lepi nadvecher slika o starom župniku koji svojoj duhovnoj djeci »pod velikum lipum pripovedal je od Narave, od Dobrote, Ztvoritela i od Dusnoztih poštenoga Chloveka«.

Od zakonztva ladanyzkoga opet slika sretnoga, idealnoga braka, kako susjedi svoga susjeda pijanca obraćaju na pravi put.

Zadersavanye prot nepriatelu szvomu kaže već sam naslov o čemu radi: neprijatelju svomu oprostiti to je »vitezov jakost«, koju čovjek bez vjere ne pozna.

Dobra Katicza ili nekaj za nasz muske glave, čita bukvicu muškarcima, koji zavode žene, zlo s njima postupaju i »pishu oszramotlive napizke ili pasquile zverhu senzkeh«. Dakako, dobra Katica obrati jednog takovog grješnika.

Pobosni jagar Bartol jest nauk za one, koji se boje utvara i hodaju po lovu. Apostrofirani su i bezdušni trgovci, kuhari, krčmari, sluge i dr.

Nelyubiju vzsi ljudi bratju szvoju jest članak gdje se i bez slika izravno tumače propisi kršć. ljubavi bližnjega, a žigoše egoizam.

Bojar ili malar iz Becha napravio je figuru u kojoj je neki škrtac sebe prepoznao. Na sudu, koji je škrtac poveo, stradao je sam.

Baricza ili dobra dekla raščinja odnos između služinčadi i gospodara: problem propadanja seoskog življa i nemoralnog života u gradovima.

Od velikova Lova, opomene da se ljudi čuvaju lova, koji može zavesti na zanemarenje posla, žene i djece.

Lukach i Pavel upućuju na izbjegavanje sumnjičenja, krađe, pijančevanja i zavisti.

Velike krepozti i zahvalna kchi roditelom szvojem pokazuje svu važnost četvrte božje zapovijedi u životu seljačke djevojke Dorice.

Mudroznanecz v — huticzi vuglenarki ima da pokaže, kako treba da svaki ostane pri svom poslu, a ne teži za onim, čega ne razumije; usto da poštuje vlast. To pruža autoru priliku, da pušta apel na svoj narod: »Kerv Horvatzka! kaj drugo ti menyka...« nego da hvališ Boga, što ti je darovao kralja Ferencza I., kojega da Bog u svakoj sreći i blaženstvu poživi!

Iz ovog se završetka vidi kakovim je duhom još onda disala hrvatska inteligencija. Nije ih već više obuhvatao potpuni mrak neprobuđene narodne svijesti; ama o potpunoj narodnoj slobodi i neovisnosti, o duhu što teži za potpuno slobodnim kretanjem na svojoj rodnoj grudi, još nije bilo živoga uvjerenja pa potom ni težnja. O tomu što znači robovati tuđinu pa makar on i pružao uvjete mirnog opstanka — još kod mnogih nije u svijest prodrla zrela misao. Želja za oslobođenjem hrvatskog naroda iz stogodišnjeg zagrljaja austromađarskoga — nije još izbila kod hrvatskih domorodaca. Legitimitet je potpuno upokojio njihova srca; državopravno svoji, stvarno izručeni na milost tuđinu, još su snivali jer im je velika država pružala neku sigurnost od navala iz vana.

b) **»Pripovedanya 10 zapovedih bosjeh«** isto su tako pisana u formi pripovijesti. Predmet su im događaji iz života, kombinirani prema našim domaćim prilikama. Nižu se pripovijesti prema redoslijedu Deset zapovijedi Božjih.

Sitek dobroga krsztchenika Szimuna ima da bude slika jednoga jednostavnog, ali pravoga kršćanskog života, koji se u svim prilikama ravna pomišlanjem na Boga i njegove zapovijedi. Dvije misli osobito naglasuje autor: »Szrecha lyudih ztoji vu sz. Veri« i »Narava nam pokasuje, da Bog je«. To je kao uvod u slikanje događaja, koji se tiču nauka o pojedinim zapovijedima. Prvu zapovijed Božju ilustriraju tri pripovijesti:

a) Peter y Magda ili Jakozt veruvanya,
b) Od Szlobodnoverztva vremeneh nasheh,
c) Karol ili Szlobodnoverecz.

Pripovijest o Petru i Magdi odveć je šematski složena i poučljivo nategnuta: nikako ne djeluje uvjerljivo. Ali zato autor ne haje. Njemu je tek do toga, da kaže, što želi. Zato Petar doziva i razvija svojoj ženi i djeci jako lijepe i spasonosne misli čak na smrtnom času.

U drugoj iznosi mišljenje svoga izvora (»Maksimilian«) o slobodnovjercima. Ovako ih riše:

»Szlobodnoverczi ili nebosczi... Ljudi, kojeh z vekshinum neveruvanye, iz neprikladnoga pameti nyihove vsivanya, y kruto male navuchlivoztih priprave, z jednom rechyum: iz tako nezreleh knisurchiczh y znanyih dohadya« (str. 48).

Njihovo znanje zove »szlinami od navuchlyivozti«. Priprost čovjek vjeruje kao i učen čovjek. Samo polutan, veli, može biti

slobodnoveracz. Ovi mu »nesmahno klafraju« (str. 54), nisu škodljivi, jer na svoju mudrost odveć gizdavi ne mogu biti.

Takovo mišljenje ima do osvijetli slika lakoumnoga karbonarca Karola, koji se ipak na smrtnom času obraća i vapi: »O mladozt horvatzka! O mladozt predrage moje domovine, besi slobodnoverczal«

Drugu zapovijed Božju nakon kratkog tumača o značenju zahtjeva u njoj stavljena, osvjetljuje pripovijest o Pavlomiru sucu: zatim o Tolvajima koji sami vješaju krčmara, što ne drži prisege.

Treća obrađuje samo svetkovanje blagdana (»Tomek szvetka priztojno szveti (str. 88), a da ne ističe naročito nedjelje ni zabrane obavljanja težačkih poslova i ako govori na str. 88 »Od poszlenozti«, stavljajući Tomekovo djelovanje za uzor.

Onda slijedi original i prijevod nekih njemačkih pjesmica koje ističu potrebu dobre nakane i čistoga srca kod svakoga ljudskog poslovanja, vjernost kralju, brigu za sirotinju, oduravanje zločina, opraštanje neprijatelju i sl.

Za obradbu ostalih zapovijedi veli autor, da će slijediti »akosze ztroski k rukam dobe«. Da li su se dobili — slabo je vjerojatno, jer izdavanje ostalih svezaka nije uslijedilo.

Povijest indijske crkve.

(Tomini kršćani, Siro-Malabarci, Siro-Malankarci).*

Msgr. Dr. Kamilo Dočkal.

(Svršetak)

5. Monofizitski Siro-Malabarci ili Siro-Malankarci.

Monofizitsko ili jakobitsko krivovjerje uvuklo se među »Tomine kršćane« u Malabaru god. 1653. povodom nezadovoljstva, koje je među Siro-Malabarcima tinjalo iza prevelikih i prenaglih reformi na sinodu u Diamperu god. 1559. Nezadovoljnicima stane na čelo častohlepni arhiđakon Tomo Parambil.

Sjedinjeni Siro-Malabarci željeli su si vazda imati na čelu biskupa svoga obreda, kako je to bivalo kroz pol stoljeća iza sjedinjenja babilonskog patrijara Ivana Sullake i kako je to bilo kroz vijekove prije sjedinjenja, kad su indijski Nestorijevci dobivali biskupe od patrijara iz Perzije. Ta je potreba bila u srcima Malabaraca baš tako, kako to vidimo kod Abesinaca, koji su dobivali svoje metropolite iz Aleksandrije.

Kad je sinoda u Diamperu podvrgla sjedinjene Malabarce latinskim biskupima, odnosno metropolitima, osjetili su i oni, da je potrebno dati sjedinjenim nestorijevskim Malabarcima neke sloboštine u upravnim pitanjima. Prvi biskupi isusovački: Franjo Roz, Jeronim Ksaver Navarski i Stjepan de Britto priznavali su jednomu od svećenika Siro-Malabaraca, i to njihovu arhiđakonu, neka upravna prava, poglavito: podjeljivati oproste svake vrsti, imenovati kandidate za crkvene službe i za crkvene nadarbine, predvoditi ih k ređenju, upravljati crkvenom imovinom. Nu četvrti biskup Franjo Garcia D. I. dokine i ove povlastice, jer je u njima vidio stezanje svoje biskupske vlasti. Radi toga dođe do trvenja između njega i zastupnika sjedinjenih, arhiđakona Tome Parambila. Ovaj izrabi nezadovoljstvo puka protiv prenagljenih reformi sinode u Diamperu.[53]

Zaredaše događaji, koje smo opisali prije. Malabarci zamoliše od sjedinjenog patrijara babilonskog vlastitog biskupa, kako je to bilo prije kroz vijekove. Taj im posla Mar Attalu. Kad Portugalci uhvatiše Mar Attalu i zatvoriše u Goi, plane ustanak. Preko 25.000 oboružanih ljudi dođe pred Gou, da oslobodi Mar Attalu, ali je bilo prekasno, jer je bio po inkvizaciji osuđen i spaljen. Ustaše

---

[53] St. R. Janin: »L'Église jakobite du Malabar« u »L'Unitè de l'Église«. Paris 1937. Nr. 87. St. 162. Ovu je najnoviju monografiju napisao R. Janin povodom konverzije trećeg jakobitskog biskupa na Malabaru Mar Severiosa prošlog Božića. Njegovim podacima u mnogom smo si mogli upotpuniti našu radnju o indijskoj crkvi, koja je bila već u štampi.

* Summarium cfr. BS (1938) Nro 1, pag. 193.

se sastaše u Mattamcherry-u kod Cochina, gdje se pred jednim starodrevnim raspelom zavjeriše, da nikada više ne će priznati isusovačkih biskupa. Oko 200.000 katoličkih Siro-Malabaraca padne u skizmu, kojoj je bio na čelu Tomo Parambil. Bilo je to god. 1653. Nekoliko mjeseci kasnije održaše ustaše koncilijabul u Alegatu (Mangatu), gdje su posegnuli za zdvojnim sredstvom. Dvanaest svećenika položi ruke na Tomu Parambila, da ga zarede za biskupa. Parambil si uze naslov: »metropolit i vrata cijele Indije«, kakav je naslov nosio nekad nestorijevski metropolit u Malabaru.

Skizmatici si uzeše ime Tuthankuttukar, što znači »Novi«, dok su se oni drugi, koji ostaše vjerni latinskom biskupu, zvali Pazhayakuttukar, t. j. »Stari«.

Dvanaest godina ravnao je Tomo Parambil svojom crkvom, a da nije imao pravog biskupskog posvećenja. Međutim on je ipak nastojao, da ga dobije. Obrati se s toga na kaldejskog nestorijevskog patrijara, ali bude odbijen. Onda učini posljednji korak. Obrati se na inovjernog patrijara: jakobitskog ili monofizitskog in Antiohije. Taj ovlasti jeruzalemskog metropolita Mar Gregoriosa, da pođe u Indiju i zaredi Tomu Parambila. Ovaj obavi ređenje god. 1670.[54] Tako postadoše nekad nestorijevski Malabarci monofizitski ili jakobitski. Uzdržaše se do danas pod imenom Siro-Malankarci.[55]

Sve do god. 1665. slijedili su skizmatici kaldejski obred, koji je u malabarskoj crkvi od iskona. Jakobitski biskup Mar Gregorios unese u obred i u disciplinu neke primjese sirskog obreda, nu nije uveo sirski obred u cijelosti. U vjeri nije bilo razlike, jer je Malabarcima bilo više do toga, da imadu svoga biskupa, nego da mijenjaju vjeru.[56]

Poslije smrti Mar Gregoriosa posla antiohijski patrijar u Malabar Mar Ivaniosa, koji posveti Mar Thomasa III. i Mar Thomasa IV. Doskora dođe sam jakobitski katolikos Mar Basilios u Malabar, praćen jednim biskupom i više svećenika. On

---

[54] R. Janin dovodi u sumnju, da li je Tomo Parambil bio sada doista ređen za biskupa. Neki autori tvrde, da je Tomo Parambil bio zaređen za biskupa od Mar Gregoriusa kao i njegov nasljednik Mar Thomas II. Drugi autori to niječu s razloga, što je sam Mar Gregorios ostao u Indiji i ravnao tom novom jakobitskom crkvom uz Tomu Parambila. Kasnije su sami neki jakobitski biskupi kao Mar Thomas V. sumnjali o valjanosti svojega ređenja, kako ćemo kasnije vidjeti. Sr. R. Janin, op. cit. St. 162.

[55] Malankar je lokalno ime za Malabar. Sr. »Najmlodsi unici Malankarezi« u »Oriens«. Varšava, 1936. Str. 179. — »Statistica con cenni storici...« Roma, 1932. St. 50.

[56] Fr. Heiler u najnovijem svojemu djelu: »Urkirche und Ostkirche«. München, 1937. St. 534. tvrdi, da je Mar Gregoriju uspjelo predobiti dosad nestorijevske Tomine kršćane za jakobitsku nauku i za to, da priznaju antiohijsku crkvu kao »glavu i majku svijeta«.

htjede, da propovijeda Malankarcima monofizitske nauke, ali se tome usprotivi nasljednik Tome Parambila Mar Thomas IV.[57]

Potaknut nemirima u svojoj crkvi poče isti Mar Thomas IV. god. 1704. misliti na to, da se vrati u krilo sjedinjene crkve. Započe pregovore sa Svetom Stolicom. Kao uvjete stavi, da se njegovoj crkvi dopusti čisti kaldejski obred, a on da bude priznat biskupom. Drugom jednom molbom zatražiše njegovi svećenici, da se dopusti u svetoj misi kvasan kruh. Kad se pregovori razbiše, obrati se Thomas IV. god. 1709. na jakobitskog katolikosa u Antiohiji, da mu pošalje jednog metropolita i jednog biskupa. Kad mu molba nije bila uvažena, obrati se ponovno na njega god. 1720, ali opet bez uspjeha. God. 1725. prepusti svoju stolicu M a r Th o m a s u V., koga je sam zaredio.

Mar Thomas V. dvojeći o valjanosti svoje biskupske ordinacije pokuša dobiti biskupsko ređenje od Mar Gabrijela, kaldejskog biskupa, koji je živio u Indiji, nu ovaj je bio tako bolestan, da se nije mogao odazvati molbi. U njegovo vrijeme dođe u Malabar jakobitski biskup Mar Johanna, da očisti jakobitsku crkvu od katoličkih ostataka. Dao je izbaciti iz crkava kipove, koji su tu bili od vremena portugalske epohe.[58] Kad Mar Thomas V. nije ni od ovoga mogao dobiti biskupsko posvećenje, obrati se god. 1748. na Rim izjavivši, da su on i njegovi pristaše spremni ostaviti skizmu, ako im se dozvoli kvasan kruh u liturgiji. Kad nije dobio brzog odgovora, obrati se na holandeske protestante, koji su mu već prije ponudili pomoć, a on ju nije prihvatio. Na njihovu molbu posla jakobitski patrijar Ignacije XXVIII. god. 1751. tri jakobitska biskupa Mar Gregorija, Mar Bazilija i Mar Johannu, da obave ređenje Mar Thomasa V. Nu kako se ovaj kratio platiti putne troškove, ne zarediše ovi Mar Thomasa V., nego njegova nasljednika Mar Thomasa VI., koji si uze ime M a r D i o n y s i o s I. (1765.—1808.).

---

[57] Perzijski su Nestorijevci s bolju gledali, gdje im otpada nekadanja kćerka indijska crkva, i to pod Jakobite. Zato je god. 1705. nestorijevski kaldejski patrijar poslao u Malabar metropolita Mar Gabrijela, da zaustavi val monofizitstva i da u Tominim kršćanima uzbudi staro nestorijevstvo. Mar Gabrijel je ostao u Malabaru 25 godina, pa je neprestanim radom i borbama predobio za se nesamo veliki dio Jakobita, nego i nešto sjedinjenih Siro-Malabaraca. Istina nakon njegove smrti mnogi otpadoše k Jakobitima, nu sačuvaše ipak neke nestorijevske običaje. Uspomena na ovog zatočnika Nestorijevstva uzdržala se do danas, pa se u Kottayamu slavi posebna svetkovina u čast Mar Gabrijelu. Kasniji pokušaji nestorijevskih patrijara ostadoše bez uspjeha. Sr. Fr. Heiler, op. cit. St. 534. ss.

[58] Malabarski Jakobiti štuju do danas kipove ove epohe, nu novih nisu uveli. Sr. R. Janin: »L'Église jacobite du Malabar« u »L'Unitè de l'Église«, Paris 1937. St. 163.

Povodom jedne žalbe posveti Mar Gregorios za jakobitskog biskupa u Malabaru jednog svećenika, osobnog neprijatelja Mar Dionizijeva, koji si uze ime Mar Kyrillos I. Mar Dionysios potraži zaštite u kraljeva iz Travancora i Cochina. Mar Kyrillos izgubi pravo, te morade otići u kraljevinu Cochin i nastaniti se u Anyuru (Tholuru), gdje je organizirao nešto pristaša, jakobitskih vjernika. Ta se skizmatička općina uzdržala sve do danas. Broji tek oko 1000 vjernika. Na čelu joj je biskup u Anyuru, koji ne priznaje jakobitskog metropolita, već je u vjerskoj zajednici s t. zv. »Reformiranim Jakobitima«, o kojima će biti doskora govor. Da sekta ne ostane bez biskupa, zaređuje vazda biskup u Anyuru svog koadjutora za biskupa.[59]

Prisutnost trojice sirskih biskupa u Malabaru ubrza uvođenje sirske liturgije, nu iza njihova odlaska sirska liturgija zaspi. Čim je Mar Dionysios postigao svoju svrhu, t. j. sigurnu biskupsku ordinaciju, nije se više brinuo ni on ni njegovi pristaše za jakobitskog patrijara i njegovu liturgiju. God. 1799. prijeđe Mar Dionysios s nekoliko svećenika i svjetovnjaka u krilo katoličke crkve. Nu ne za dugo. Doskora dođe pod upliv anglikanskih misionara iz društva »Church Mission Society«. Mar Dionysios umre god. 1808., pošto si je posvetio nasljednika Mar Thomasa VIII. (1809.).

God. 1915. pukne u crkvi Siro-Malankaraca skizma. Neki monah, po imenu Ittup dade se posvetiti za biskupa po Philoxenu, biskupu iz Anyura, pa uzevši ime Mar Dionysios II. zbaci pomoću svjetovne vlasti Mar Thomasa IX. Njegova vladavina nije bila duga. Umre god. 1816., a da nije posvetio sebi nasljednika. Zato posveti Philoxen iz Anyura god. 1919. Mar Dionysia III.

U 19. stoljeću došli su malabarski Jakobiti sve više pod upliv anglikanskih misionara. Njihovim nastojanjem uze više obudovjelih jakobitskih svećenika drugu ženu, ma da je to bilo protiv kanona. Što više, ti svećenici dobivahu od anglikanaca posebnu novčanu potporu, što je izazvalo veliku sablazan vjernog puka.

Ma da su Siro-Malankarci dobili svoje biskupe po jakobitskom patrijaru i ma da su u njegovim očima bili Jakobiti, ipak se oni punih 150 godina ne obazirahu na antiohijskog patrijara imajući svoju vlastitu hierarhiju s kaldejskim obredom. Nu da se uzmogne uspješnije boriti protiv anglikanskih misionara, koji što dalje to više nadirahu među njih, obrati se Mar Dionysios IV. (1830.—1857.) na antiohijskog patrijara s molbom za pomoć. Taj mu god. 1825. pošalje biskupa Mar Abrahama. Umjesto da Mar Abraham pomogne Siro-Malankarcima, on zbaci Mar Dionysija IV., te se sam proglasi metropolitom malabarskim. Na pritužbu vjernika i

[59] Sr. Fr. Heiler, op. cit. St. 535.

nastojanjem anglikanskih misionara protjera ga vlada u Travancoru iz zemlje (1826.).

Doskora dođe do velikog trvenja između malabarskih Jakobita i anglikanaca. Razlog je bio prozelitski rad misionara. God. 1837. dođe do preloma između obih crkvi, nu prekasno, jer su anglikanci oteli Jakobitima 6.000 vjernika i stvorili novu crkvu »Reformiranih malabarskih Jakobita« o kojoj ćemo napose govoriti. Anglikanci izradiše kod vlade, da su i crkvena dobra bila podijeljena između ove dvije konfesije.[60]

Sinoda u Maveelikaru god. 1836. zabrani svako općenje s anglikancima. Međutim duh reformacije ipak prodre duboko u jakobitsku malabarsku crkvu. Neki svećenici i svjetovnjaci htjedoše, da ju reformiraju prema uzoru anglikanske crkve. Mar Dionysios IV. se muževno opre. Pristaše reforme obratiše se na jakobitskog patrijara, da im posveti njihova kandidata. Patrijar im udovolji, pa god. 1842. za malabarskog metropolita zaredi Mar Matiju Atanazija (1843.—1877.) koji se predstavi vlastima kao zakoniti predstavnik crkve. Mar Dionysios obavijesti brzo patrijara, da su zlorabili njegovu dobru volju, jer da je Mar Matija Atanazije prosti heretik. Patrijar posla odmah u Malabar Mar Kyrilla, u čiju se korist Mar Dionysios god. 1846. odreče metropolitanske stolice.

Mar Matija Atanazije se obrati na vladu, koja je nastojanjem anglikanskih misionara dala pravo njemu. God. 1857. umre Mar Dionysios IV. Mar Kyrillos bude lišen svih beriva, nu ipak je ostao u zemlji i činio propagandu za sirski obred.

God. 1857. zabrani »Court of Directors in London Hall Street« anglikanskim misionarima, da se miješaju u unutarnje poslove malabarske crkve, što je dobro došlo Mar Kyrillu. Što više, vlada u Travancoru izda god. 1863. riješenje, kojim zajamči malabarskim Jakobitima punu slobodu, da pristanu uz Mar Kyrilla ili uz Mar Matiju Atanazija. Između ove dvojice dođe do ogorčene borbe, koja se svrši pobjedom potonjega. Dakako da su kod sudova opet pomogli anglikanski misionari. Pristaše Mar Kyrilla poslaše antiohijskom patrijaru svog čovjeka, svećenika Josipa, koga patrijar zaredi za metropolita pod imenom Mar Dionysios V. (1869.). Taj se vladi u Travancoru predstavi kao jedini zakoniti metropolit malabarskih Jakobita, nu vlada ga nije priznala. Mar Dionysios V. je kroz 40 godina vodio borbu protiv protestantskog nadiranja u jakobitsku crkvu. Umro je 1909.

God. 1875. dođe jakobitski katolikos Petar Ignacije XXIII. osobno u Malabar, te udari anatemom Mar Atanazija, koji uslijed toga odmah izgubi na ugledu i moći. Isti katolikos održa god. 1876.

---

[60] Sr. R. Janin: »L'Église jacobite du Malabar« u »L'Unitè de l'Église«, Paris, 1937. St. 164.

sinodu u Mulanthuruthu, gdje uredi crkvenu hierarhiju malabarskih Jakobita tako, da im stvori sedam biskupija i zaredi novih šest biskupa. Nijedan od njih nije smio nositi naslov metropolita. To je umanjilo ugled biskupa pred građanskim sudovima, koji ih nisu htjeli priznati kao zastupnike crkve. Brzo iza odlaska Petra Ignacija XXIII. održaše novi biskupi sinodu u Kottayamu.[61] Sinoda izabere Mar Dionysija za »malabarskog metropolita«, pa mu podloži sve ostale biskupe. Sinoda zabrani vjernicima svaku komunikaciju s anglikancima i s pristašama Mar Matije Atanazija. U novim prilikama pođoše i svjetovne vlasti u prilog Mar Dionysiju, barem u toliko što su priznale antiohijskog katolikosa vrhovnom glavom malabarske jakobitske crkve.

God. 1877. umre Mar Matija Atanazije. Njegov nećak i nasljednik Mar Thomas Athanasios nastavi skizmatičku oporbu protiv jakobitskih biskupa. On organizira zasebnu crkvu »Reformiranih malabarskih Jakobita«, koji se po njemu prozvaše i »Mar-Tomisti«, a ima ih danas oko 150.000.

Da se umanje prava biskupa u upravi crkvene imovine, uredila je sinoda u Mulanthuruthu god. 1876. pod predsjedanjem jakobitskog katolikosa Petra Ignacija XXIII. jednu skupštinu od 103 osobe za upravu crkvene imovine pod naslovom »The Malabar Syrian Christian Association«. Skupština je opet izabrala uži odbor od 24 lica (8 svećenika i 16 svjetovnjaka), odgovornih patrijaru za upravu dobara. Iza odlaska patrijara dokine Mar Dionysios V. pomenutu skupštinu, pa mjesto nje uredi »Udruženje delegata svih župa« i jedan »Upravni odbor« zvan »Managing Commitee«, imenovan od pojedinih biskupa. Sve to postoji do danas.[62]

Poslije smrti Mar Dionyzija V. god. 1909., dođe jakobitski antiohijski patrijar Ignacije Abdullah Sattuf u Malabar i započe veliku raspru poradi uprave crkvenih dobara. On je tvrdio, da on jedini imade pravo upravljati crkvenim dobrima malabarske crkve. Polovina svećenika i svjetovnjaka opre se ovim prohtjevima patrijara, pa stvoriše raskol, kojemu stadoše na čelo dvojica od biskupa. Patrijar ih izopći i proglasi metropolitom malabarskim Mar Kyrilla. Opozicija prizva na jakobitskog patrijara Abdul Messiha, takmaca sadanjega patrijara, koga su Turci po nagovoru Mar Abdullaha Sattufa skinuli. Abdul Messih dođe god. 1912. u Malabar i posveti ondje tri biskupa. Što više on postavi biskupa Mar Ivaniosa, koga je njegov predšasnik patrijar Petar Ignacije XXIII. god. 1876. posvetio, za vrhovnog i neovisnog poglavicu malabarskih Jakobita pod naslovom »Katolikos Orijenta« s pravom,

[61] Sr. R. Janin, op. cit. St. 164.
[62] Sr. R. Janin, op. cit. St. 165.

da on i njegovi nasljednici posvećuju biskupe i pripravljaju svetu krizmu (myron), dvije stvari, koje su vazda bile rezervirane samomu patrijaru. Kao katolikos si Mar Ivanios uze ime »Mar Basilios III.«

Iz ovog čina rodiše se za malabarske Jakobite velike i beskonačne prepirke o vlasništvu crkvenih posjeda. S početka pobijediše »Metropolisti« kao stariji, nu kod priziva god. 1923. pobijediše »Patrijarhisti«. Da se ove prepirke dokrajče, pođe novi antiohijski patrijar Mar Ignatios Elias osobno u Malabar. Unatoč pomoći, koju mu pružiše Lord Irwin, potkralj Indije, te anglikanski biskupi Gore i Wescott, nije polučio ništa. On je bio spreman, da digne izopćenje nad »Metropolistima«, ali se odlučno opre, da prizna »katolikosa«, koga je postavio Abdul Messih. Mar Ignatios Elias umre u Malabaru 13. februara 1932., a da nije izmirio stranke. Borba među obim strankama traje do danas.[63]

6. Organizacija i kult Siro-Malankaraca.

Kako su malabarski Jakobiti ili Siro-Malankarci nikli u svađi, tako živu u svađi i raskolima sve do sada. Jakobitska crkva podijeljena je u sedam dieceza: Kottayam, Quilon, Thumpanam, Angamala, Niranam, Kandanat i Cochin. Dok ovo pišemo, četiri su dieceze u rukama »Patrijarhista«, a tri u rukama »Metropolista«. »Patrijarhistima« je na čelu metropolit, koga bira »Association jacobite« sastojeći se od biskupa, delegata klera i puka, a koga potvrđuje i posvećuje antiohijski patrijar. Metropolit stoluje u Kottayamu. »Metropolistima« je na čelu »katolikos«, koji vlada posve neovisno od patrijara u Antiohiji priznavajući mu tek prvenstvo časti. I on stoluje u Kottayamu.

Biskupe sufragane biraju vjernici, a potvrđuje ih biskupska sinoda. Posvećuje ih, ako su »Patrijarhisti«, antiohijski jakobitski patrijar; a ako su »Metropolisti«, njihov katolikos. Biraju se samo između monaha. Nu biskupom mogu postati i svećenici udovci. Biskupi ne smiju jesti mesa ni piti vina. Biskupi dobivaju od crkava stalan porez, zvan »kaimuthu«, jedan dio pristojbi, koje idu patrijara ili katolikosa, i darove za obrede. Svećenici dobivaju 5% ženidbenih miraza, te školarinu. Neke im crkve davaju plaću u prirodninama (t. zv. riz).

Župe nemaju teritorijalnih granica. Svaki dušobrižnik znade, koje su obitelji podvrgnute njegovoj vlasti. Svaka župa imade jednog ili više svećenika, koji vrše službu po redu. Ima li župa više svećenika, jedan je od njih paroh, imenovan od biskupa. Više župa čini jedan dekanat. Dekan prima još i posebne dohotke.

Jakobiti imadu više sjemeništa, od kojih je jedno centralno. Nauke traju dvije do tri godine. Svećenički kandidati treba

---

[63] Sr. R. Janin, ibidem.

da nauče sirski jezik (koji međutim brzo i zaborave), liturgiju i dijeljenje sakramenata, te nešto prava. Crkveno pravo obuhvaća jakobitski Nomokanon te lokalne običaje, koji u velikom dijelu potiču od sinode u Diamperu (1599.).

Malabarski Jakobiti imadu monaštvo, koje sada imade samo muškarce. Sestre od Nasljedovanja Kristova, koje je osnovao Mar Ivanios, prešle su s njim na sjedinjenje s Rimom. Monasi, koje zovu »Rabban«, živu većinom pojedinačno, pa se bave ascezom. Između njih se biraju biskupi.[64]

Siro-Malankarci priznavaju sedam sakramenata. Krst podjeljuju polijevanjem. Sv. potvrdu podjeljuje obični svećenik namah iza krsta, i to tako da se lagano pomaže cijelo tijelo svetom krizmom. Sv. se Euharistija daje pod obje prilike, osim ako se daje poslije krsta. Tada se daje samo pod prilikom kruha. Za sv. Euharistiju rabe kvasan hljeb i vino, koje pripravljaju kvaseći suho grožđe u vodi. U kalež stavljaju toliko vode, koliko vina. Na jednom se oltaru smije služiti samo jedna misa, zato postoji kod njih koncelebracija. Nema li kamenog oltara, smije svećenik služiti na jednostavnom komadu papira, ako se na njem nalazi napisano koje mjesto iz sv. Pisma. Posude su od zlata ili od srebra.

Sv. se misa čita samo u nedjelje i blagdane, pod tjednom vrlo rijetko, osim ako treba krstiti ili vjenčati. Missa praesanctificatorum nije poznata, kao niti binacija. Jezik liturgije je domaći »malayalam«. Sirski se jezik rabi samo kod konsekracije, inače ne, Svećenici misle, da se pretvorba vrši riječima epikleze, pa se kadšto služe anaforom ili kanonom, gdje nema riječi konsekracije. U vrijeme korizme služi se sv. misa tek u 3 sata popodne, a celebrant treba da bude na tašte od 9 sati prijašnjega dana navečer. Sv. se pričest prima samo pod misom izuzev bolest. Koji primaju sv. pričest, imadu biti na tašte kao i celebrant. Sv. je pričest propisana tri puta na godinu, nu ušlo je u običaj da se vjernici pričešćuju samo na veliki četvrtak.

Sv. ispovijed je pojedinačka i aurikularna. Ispovijed se često obavlja tako, da pokornik pročita neki općeniti popis grijeha, na što bude odriješen. Za svećenike se rabi deprekativna forma, a za svjetovnjake indikativna. Ispovijedati se je dužan svaki tko je došao do razuma. Ispovijed je uvijek obvezna prije pričesti, nu mnogi se pričešćuju bez prethodne ispovijedi. Oženjeni su dužni primati sv. ispovijed i sv. pričest jedamput na godinu, i to na veliki četvrtak. Krsti li se odrastao čovjek, mora se prije krsta ispovijedati, a krst mu služi umjesto odrješenja. Ispovijedaonice nisu poznate. Pokornik klekne na koljena pred svećenika, koji sjedi na podu u crkvi. Svaki svećenik ima pravo odrješavati vi ordinationis. Rezervati ne postoje. Običajem je uvedena neka pristojba za ispovijed.

Sv. se pomast podjeljuje na dva načina: na svečani način kod svećenika i na jednostavni način kod običnih vjernika. Maslinovim uljem mažu se oči, uši, nozdrve, usta, ruke, noge i slabine. Kod svećenika se mažu još čelo, bokovi i koljena.

Malabarski Jakobiti priznavaju 6 svetih redova: kantorat, lektorat, podđakonat, đakonat, prezbiterat i episkopat. Prva se dva reda davaju zajedno isti dan. Podđakonat se smije podjeliti već drugi dan, dok se za više redove traže intersticije. Za svećenički se red traži dob od 30 godina, premda se obično taj red podjeljuje sa 24 godine.

Svećenici neženje ne mogu biti župnici. Svećenici udovci ne smiju sklopiti drugoga braka. Ako to ipak učine, oni su ipso facto suspendirani, nu ženidba im se smatra valjana. Po općem se mnijenju takovi po drugi put oženjeni svećenici smatraju kao reducti ad statum laicalem. Svećenici su obvezani na godišnju ispovijed. Kanonske ure nisu obvezne za svećenstvo. Do god. 1876. nosili su svećenici tonzuru, nu iza te godine po naredbi patrijara Petra Ignacija XXIII. nose sirsku »phyru«, t. j. neku vrst crne kapice.

Za ženidbu se traži kao nuždan uvjet prisutnost svećenikova. Ženidba se sklapa u crkvi, redovno u nedjelju, iznimno u ponedjeljak. Postoje ženidbene zapreke srodstva, zavjeta, razlike u vjeri itd. Zabranjuju se brakovi sa protestantima i reformistima ili Mar-Tomistima.

Uz nedjelje su svetački dani de pracepto: Božić, Blagovijest, Veliki Petak, Bogojavljenje, Preobraženje, Uzašašće, Velika Gospa, Prikazanje Marijino, Naša Gospa od dobrih usjeva (15. I.), Naša Gospa od dobre žetve (15. V.), Sv. Petar i Pavao i sv. Toma. U te dane moraju svi pribivati sv. misi i ne smiju raditi težačkih poslova.

Nemrs je obvezatan svake srijede i svaki petak u godini, osim u vrijeme od Božića do Bogojavljenja, od Uskrsa do Duhova, te u vrijeme, koje dijeli Ninivski post od Korizme. Svinjsko je meso zabranjeno uvijek.

Posnih dana ima 106. Post prije Uskrsa (velika korizma) traje 50 dana, prije Božića 25 dana, prije Velike Gospe 15 dana, prije Petrova i Pavlova 13 dana, ninivski post (tri dana iza nedjelje sedamdesetnice). Djevojke moraju postiti još 9 dana prije Male Gospe. Post zabranjuje svako jelo i svako pilo do zapada sunca. Nu u praksi mnogi prekidaju post već u 3 sata po podne ili o podne. Nemrs obvezuje u dane posta osim u subote i nedjelje korizmene. Iza god. 1876. dopuštaju Jakobiti pilo u posne dane, osim u korizmi.[65]

7. Reformirani malabarski Jakobiti.

Broj ortodoksnih Jakobita u Malabaru ili Siro-Malankaraca umanjuje se sveudilj uslijed velikog upliva anglikanskih protesta-

---

[64] Sr. R. Janin, op. cit. St. 165 s.

nata. Engleske vlasti u Indiji dakako favoriziraju rad svojih misionara. Razorni svoj rad među malabarskim Jakobitima započeše Anglikanci u prvoj polovici 19. stoljeća. Engleski pukovnik Munro, zastupnik britanskog imperija kod indijskog kralja u Travancoru, pozva 4 anglikanska misionara iz društva »Church Missionary Society«, da »djeluju« među malabarskim Jakobitima. Uspjeh nije uzmanjkao. Početkom 19. stoljeća upletoše se u unutarnje svađe među Jakobitima podupirući i pomažući Mar Dionizija I. i neke njegove nasljednike. Njihov upliv na kler i puk postade velik tako, da je god. 1837. do 6.000 Jakobita primilo reformu. Jakobitskim je svećenicima godilo, da se njihovi udovci mogu po drugi put ženiti, a rado su primali i novčane potpore od anglikanaca.

Kad je sinoda u Maveelikaru god. 1836. nastojanjem Mar Dionizija IV. zabranila komunikaciju Jakobita s anglikancima, bila je protivna stranka tako jaka, te je kod antiohijskog patrijara isposlovala, da im je — makar ne poznavajući stanje stvari — posvetio za biskupa Mar Matiju Atanazija (1842.—1875.). Taj prista potpuno uz anglikansku nauku, te udari osnov novoj crkvi »Reformiranih Jakobita«, koji se prozvaše u malajskom jeziku »Naveekaranakar«.

»Reformirani Jakobiti« ili »Anglosirci« zadržaše sirski (antiohijski) obred, ali u domaćem jeziku zvanom Malayalam (samo su riječi konsekracije sirske). Iz svoje liturgije izbaciše sve tekstove, koji se tiču štovanja Majke Božje i svetaca, nadalje izbaciše molitve za pokojne, tekstove, koji se tiču čistilišta te transubstancijacije. Svećenicima dozvoliše drugu ženidbu. Odstraniše slike i kipove.[66]

Kad je antiohijski patrijar bio upućen, da je zaredio heretika, zaredi ortodoksnim Jakobitima najprije Mar Kyrilla, a onda Mar Dionizija V. Između Mar Matije Atanazija i ove dvojice nasta duga i žestoka borba o jurisdikciju i o crkvene posjede. Engleske su vlasti pod uplivom anglikanaca često išle na ruku Mar Matiji Atanaziju, koji se uzdrža sve do god. 1875. razvijajući svoju reformatorsku djelatnost. God. 1875. udari antiohijski patrijar Petar Ignacije XXIII. Mar Matiju Atanazija izopćenjem, što dosta umanji njegov upliv. Brzo iza toga on i umre.

Iza njega stane na čelo »Reformiranim Jakobitima« njegov nećak Mar Thomas Athanasios, koji novoj crkvi dade potpunu organizaciju. Po njemu se oni prozvaše »Mar-Tomisti«.

Kad je antiohijski patrijar Ignacije Abdul Messih god. 1912. osobno došao u Malabar, da uredi tamošnje crkvene prilike, osudi svečano »Reformirane Jakobite«. Nu ova osuda, kao i rad ortodoksnih Jakobita nije spriječila napredovanje »Mar-Tomista«, jer ih je pomagala i svjetovna engleska vlast i »anglikanska »Visoka

[66] R. Janin, op. cit. St. 167—169. Mnoge potankosti kod dijeljenja sakramenata i u liturgiji navodi Fr. Heiler, op. cit. St. 539—541.

crkva« (Low Church). Broj »Reformiranih Jakobita« sveudilj raste. God. 1901. bilo ih je 38.000, god. 1911. već 75.848, god. 1921. oko 100.000, a danas ih ima već 150.000. Jakobite tjera u anglikansku crkvu nada na dobre državne službe.

Svećenici »Reformiranih Jakobita« uče na anglikanskim školama u Indiji, pa iz njih izlaze kao potpuni racionalisti.

Međutim kako sve heretike, koji se rađaju u raskolu, kao nesretni udes prati raskol, tako to vidimo i kod »Reformiranih Jakobita« u Malabaru. I kod njih je na pomolu novi raskol. Oni u Kottayamu smatraju, da je reforma već gotova, dok oni iz Tiruvelle zahtijevaju daljnje promjene i reforme. Spor nije riješen.[67]

8. Pokret za uniju među Siro-Malankarcima.

Međutim ortodoksni Jakobiti ne prelaze samo na protestantizam, nego i u katoličku crkvu. Kod njih se kroz cijelo 19. stoljeće zapažala neka sklonost prema katoličkoj crkvi. Jakobitska crkva nije mogla utažiti njihovu žeđu za vlastitom sirskom crkvom. Već je Mar Dionizije IV. (1830.—1857.) snovao sklopiti uniju, ali je bio prespor u radu.[68] Novi i jak zamah za uniju nastao je među Siro-Malankarcima, kad je jedan revni jakobitski svećenik Ghivergis (Georgije) Mallitee Pannikar god. 1919. osnovao jedan muški i jedan ženski red »Od nasljedovanja Kristova«. Ghivergis je bio ravnatelj jakobitskog zavoda za odgoju klera u Tiruvelli, imao je dublju teološku i svjetovnu naobrazbu od drugih, a težio je za istinom. Nastojeći da prodube vjerski život svojih vjernika, osnuje pomenuta dva reda po uzoru katoličke crkve. God. 1925. posta Ghivergis jakobitskim biskupom s titulom od Betanije, te uze ime Mar Ivanios.[69] God. 1928. posta i metropolit. Još prije nego je postao biskupom, došao je do uvjerenja, da je njegova crkva u bludnji, kad zabacuje primat rimskog biskupa, jer se i u samoj jakobitskoj liturgiji nalaze tragovi o tom primatu. On je u sjedinjenju s Rimom vidio najbolje sredstvo, da digne svoju crkvu iz pada i mrtvila. Svojemu uvjerenju dao je oduška na sinodi god. 1925., gdje je uspio da nađe dosta pristaša. Sinoga ga je ovlastila, da pregovara s Rimom o sjedinjenju uz dva uvjeta: da im se zajamči slobodna uporaba sirskoga (antiohijskog) obreda i da biskupi zadrže svoje službe. Poput Mar Dionizija IV. i on je ostajući

---

[66] Sr. Fr. Heiler, op. cit. St. 535.

[67] Sr. R. Janin, op. cit. St. 163 s.

[68] Mar Dionysios IV. počeo je misliti na sjedinjenje s Rimom, jer su ga tištali unutarnji nemiri u njegovoj crkvi. Htio je, da i druge biskupe predobije za uniju. Nu uslijed njegova otezanja stvar zaspi. Vele, da je on u srcu bio katolik, jer je gajio veliku pobožnost k presv. olt. sakramentu i Bl. Djevici Mariji. Sr. C. de Clerq: »Les Églises unies d'Orient«. Paris, 1935. St. 121.

u jakobitskoj crkvi dugo čekao, sve u nadi, da će steći što više pristaša. Međutim mu se stalno pridružio samo jedan biskup (njegov bivši učenik) Mar Theophilos.[70]

Mar Ivanios prijeđe sa svojim drugom formalno u katoličku crkvu dne 20. septembra 1930. Među prvima, koje je primio u krilo sjedinjenih Siro-Malankaraca, bijahu njegovi roditelji, otac s 87 godina i majka s 82 godine. Doskora ih je bilo 10.000. Nakon svog prelaza pošao je Mar Ivanios u Rim, gdje ga je Sv. Otac Pijo XI. srdačno primio. Iza toga učinili su Mar Ivanios i Mar Theophilos put po Evropi budeći svuda veliki interes.[71]

Sveta Stolica odobri, da sjedinjeni zadrže svoj siro-malankarski obred, zadrža oba biskupa u časti, te osnuje za njih novu crkvenu pokrajinu. Mar Ivanios posta metropolit u Trivandrumu, a Mar Theophilos biskup sufragan u Tiruvelli.

Prema uputama Sv. Stolice organizirao je revni i sveti biskup Mar Ivanios u svojoj metropoliji katoličku akciju i uveo redove, da ubrza sjedinjenje ostale svoje braće. Razumije se, da su svoga osnivača slijedili muški i ženski red »Od nasljedovanja Kristova«, u kojima je on dobio vrsne pomagače. Nastojanjem Mar Ivaniosa vratilo se u krilo katoličke crkve preko 30.000 ljudi. Samo god. 1936. vratilo se 700 ljudi, među njima 19 Indijanaca, koji su svršili akademske nauke i koji obnašaju odlične državne službe. Jedan od ovih sjedinjenih je lični tajnik Ghandia.[72]

Mar Ivanios ima uza se preko 50 svećenika, od kojih je većina prešla sa skizme. U 6 godina sagradio je 34 crkve i kapele ne računajući ovamo privremene kapele. Katolička pouka vrši se u 30 škola sa 143 učitelja i 4322 učenika. Osnovano je i jedno više katoličko učilište i jedno sjemenište, u kome se 13 kandidata sprema za svećenički stalež. Muški red »Od nasljedovanja Kristova« broji 20 redovnika, koji živo rade na povratku disidenata. Ženski red broji 17 sestara, koje se bave odgojem ženske mladeži i poukom u školi. Ukratko unija se lijepo razvija. Štovanje Presv. Euharistije i štovanje Bl. Djevice Marije je veliko. Jak je apostolat molitve, vječno klanjanje i Marijanski pokret u kongregacijama.[73]

Napomenuti treba, da velike teškoće radu Mar Ivaniosa u Indiji stavlja rad ruske emigrantske crkve. Već od nekoliko godina

---

[69] O obraćenju Mar Ivaniosa sr. »L'Unitè de l'Église«, Paris, 1932. St. 682—688.

[70] Sr. R. Janin: »Les Églises orientales et les Rites orientaux«. Paris, 1935. St. 538 ss.

[71] Izvještaje o putu Mar Ivaniosa u Evropu vidi »L'Unitè des l'Église«. Paris, 1933. St. 133 i 1935. St. 480.

[72] Sr. R. Janin, op. cit. St. 477.

[73] Sr. R. Janin: »Les Instituts religieux des Orientaux Catholiques« u »L'Unitè de l'Église«. Paris 1935. St. 529—530.

boravi među Siro-Malankarcima ruski monah Andronik, kome je uspjelo, da uzbudi neke simpatije prema ruskom pravoslavlju. O tom predmetu raspravljahu biskupi ruske emigracije u Srijemskim Karlovcima god. 1935. i 1936. Na njihov poticaj pošao je Dimitar Chajlarski, ruski biskup iz Mandžurije, u Indiju, da proučava situaciju. O uspjehu njegova rada dosada nije poznato.[74]

Međutim pokret za sjedinjenje s rimo-katoličkom crkvom među malabarskim Jakobitima raste. Primjer Mar Ivaniosa i Mar Theophilosa slijedio je i treći jakobitski biskup iz grupe »Metropolista«: Mar Joseph Severios, metropolit iz Niranama. Kako javlja »Osservatore Romano«,[75] dne 29. novembra 1937. otišao je metropolit Mar Severios iz svoje rezidence u Parumali, pa se uputio k Mar Ivaniosu, metropolitu sjedinjenih Jakobita u Trivandrumu, odakle je uputio pismo svome dosadanjem »katolikosu« u Kottayamu, da istupa iz njegove crkve. Na Božić 1937. primljen je u krilo sjedinjenih Siro-Malankaraca. Mar Severios je u dobi od 42 godine. Rodom je iz Mallapaly-a, desetak milja daleko od Tiruvalle. Svojedobno je bio učenik Ghivergisa Mallitee Pannikara (Mar Ivaniosa) i saučenik Mar Theophila. Apsolvirao je univerzu u Kalkuti. Bio je član nastavnog vijeća visoke škole u Madrasu. Na svoj korak se pripravljao dugim studijem. Tako se crkva sjedinjenih Malankaraca pristupom trećega biskupa znatno ojačala.[76]

BIBLIOGRAFIJA.

Le Quien: »Orbis christianus«, Paris 1740 Tom. II.

Fac. Raulin: »Historia ecclesiae Malabaricae«. Roma. 1754.

Fac. Raulin: »Historia Synodi Diamperitanae«. Roma, 1745.

Al. Assemani: »Commentaria de Catholicis seu Patriarchis Chaldaeorum et Nestorianorum«. Roma, 1775.

Georg. Milne Rae: »The Syrian Church in India«. Edinburg-London 1892. (St. 263—357).

G. T. Mackenzie: »Christianty in Travancor«. Trivandrum, 1901.

Sam. Giamil: »Documenta relationum inter S. Sedem Apostolicam et Assyriorum Orientalium seu Chaldaeorum ecclesiam« u »Bessarione«, Roma, 1889—1903.

R. Janin: »L'Église syrienne du Malabar« u »Échos d'Orient«, Paris, 1913. St. 520 i 1914. St. 43.

Adelhelm Jann: »Die kathol. Missionen in Indien, China und Japan«. Paderborn 1915.

---

[74] Sr. O. J. Urban: »Najmlodsi unici Malankarezi« u »Oriens«, Varšava 1936. St. 179—181.

[75] »Osservatore Romano« 27. XII. 1937.

[76] Sr. »L'Oriente Christiano e L'Unita della Chiesa«. Bibbiano 1937. Nr. 6.

I. C. Panjikaran: »Christianity in Malabar: The St. Thomas Christians of the Syro-Malabar Rite«. Roma, 1926. (»Orientalia Christiana« Vol. VI.)

S. Salaville: »Liturgies orientales«. Paris 1932.

»Statistica con cenni storici della Gerarchia e dei fedeli di rito orientale«. S. Congr. Orient. Roma, 1932.

C. de Clerq: »Les Églises d'Orient«. Paris, 1935.

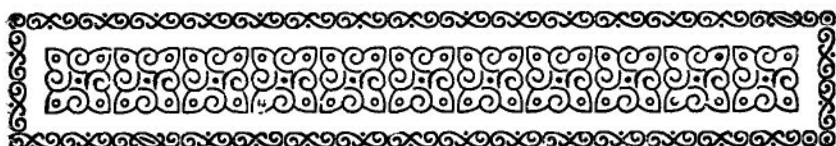
R. Janin: »Les Églises Orientales et les Rites Orientaux« Paris, III. ed. 1935.

M. Jugie: »Theologia dogmatica christianorum orientalium ab ecclesia catholica dissidentium«, Tom. V. Paris, 1935.

R. Janin: »L' Église jacobite du Malabar« u »L' Unitè de l' Église«. Paris, 1937. St. 162—169.

Fr. Heiler: »Urkirche und Ostkirche«. München, 1937. St. 531—544.

Crkveni auktoritet prema tomizmu i drugim katoličkim školama.

Dr. Fra Karlo Balić.

(Svršetak)

III. FRANJEVAČKI I DOMINIKANSKI IDEAL.

Jedan od najvećih dominikanskih učenjaka u naše doba, O. Mandonnet energično je branio tezu, da je sv. Dominik: »Prvi ministar prosvjete u Evropi«.[1] Dominik je htio da riješi teški školski problem, koji je toliko mučio Crkvu u 13. vijeku: htio je formirati profesore, i stoga je osnovao red učitelja. Ordo Praedicatorum = Ordo Doctorum!

Ovu tezu pobijali su razni povjesnici, kao Scheeben,[2] Oliger[3]; ona i kod dominikanaca ima protivnika.[4] Scheeben veli: »Dominik

---

[1] Mandonnet P., O. P., Saint Dominique, l'idée, l'homme et l'oeuvre, Gand 1921 107: »Saint Dominique a été le premier ministre de l'instruction publique qu'ait connu Europe«; Siger de Brabant et l'averroisme latin au XIII me siècle, Louvain 1911, 295 sqq.; La crise scolaire au début du XIIIe siècle et la fondation de l'Ordre des Frères—Prècheurs, u Revue d'histoire ecclésiastique XV (1914) 34—49: »Ce qu'il importe de signaler ici, c'est que ce caractère lui fut propre dès la première heure de son institution, et qu'il le reçut en vue de résoudre le grave problème que nous avons signalé: fournir des maîtres pour l'enseignement des sciences sacrés«.

[2] Scheeben H. Ch., Der heilige Dominikus, Freiburg i. B. 1927, 150.

[3] Oliger, u Antonianum VIII (1933) 140. Laurent O. P., u Monumenta Ord. Fr. Praed. Historica, sv. XV, Paris 1933, stavio je, kako i Berthier i drugi dominikanci stavljaju, dekrete Lateranskoga sabora od 1215 de magistris scholaribus, zatim bulu »Super speculum«. Oliger ističe, da ti dokumenti nemaju dominikanski karakter: »Certo anno 1215, quo haec decreta lata sunt, S. Dominicus de studiis in Universitatibus non cogitabat«.

[4] Isp. Lamarche, O. P., Saint Dominique et l'Apostolat, u Miscellanea Dominicana, Roma 1923, 74—82. Str. 75 navađa O. Gilleta, Les Dominicains, Leur raison d'être, koji veli: »Il n'est pas manifeste que Dominique associa dans sa pensée à la mission apostolique de son Ordre des fonctions scolaires aussi essentielles et étendues qu'elles le furent effectivement dans la suite, quoique de très bonne heure«.

osniva red propovjednika, a ne profesora. On je bio apostol, a ne profesor.«[5]

Mandonnetova teza posebno je mila dominikanskim pantomistima. Dominikanci su imali »misiju da odgoje velikog teologa i filozofa«. Oni su na taj način postigli ono, što je upravo svrha njihova reda. I kad su »ga odgojili — piše o. Bošković — i kad je taj genij rekao svoju riječ, kad je taj mukli vol zamukao tako jako, da ga je čuo cijeli svijet, Crkva je vidjela u njemu najautentičniji izraz svoje nauke... Ona ga je otela dominikancima... Oni imaju nauku i Naučitelja Crkve.«[6]

A franjevci? Oni su imali drugi cilj. Dok su dominikanci vojevali pod lozinkom istine, franjevci su uzeli kao geslo: »ljubav«. Postavili su Krista-Kralja kao središte i teologije i filozofije. »Razumljivo je — veli o. B. — da se ovdje radi o dijametralnoj oprečnosti i da se ova dva pravca ne će nikada sastati«.[7]

Promotrimo dakle ukratko zajedničke točke i razliku između franjevačkog i dominikanskog ideala. Mi ćemo vidjeti, kako se lijepo može zamisliti dominikanski red, jednako kao i franjevački, bez ikakove sveučilišne katedre, ali ga nije moguće predočiti bez propovjedaonice.[8] Vidjet ćemo, kako su istina i ljubav dva krila kojima se Bog može dohvatiti, kako se dominikanski i franjevački ideal upotpunjuju, a budući da se upotpunjuju niti se isključuju niti poistovjetuju.

1. Sv. Franjo i sv. Dominik. — Dne 15. kolovoza 1217. šalje Dominik svoje učenike po čitavom svijetu. Nijesu to bili profesori ni učenjaci, nego, kako veli Jordan Saksonski, nasljednik sv. Dominika: »exigue litterati et simplices«.[9] Od 17 drugova sv. Domi-

---

[5] Scheeben, cit. dj., 150: »Dominikus gründet einen Predigerorden, keinen Lehrorden. Er war Apostel, nicht Professor. Diese Feststellung mag manchen Leuten nicht genehm sein«.

[6] A. N., 36.

[7] A. N., 11.

[8] Lamarche, cit. čl., 75: »On peut à la riguer, sous l'empire des circonstances, concevoir l'Ordre dominicain sans une seule chaire universitaire; ce serait tout au plus la mort apparente; impossible de se le répresenter hors de la chaire chrétienne; ce serait la mort réelle«.

[9] »Paucos primum Fratres secum habuerat et eosdem ut plures exigue litteratos et simplices; illos mittens sparsim per ecclesias dividebat, ut filiis huius saeculi secundum suam prudentiam iudicantibus potius id quod fuerat inchoatum diruere, quam magna instruere videretur. Quos autem mittebat, orationum adiuvabat suffragiis; et virtus Dei erat ad multiplicandum eos« (Iordanus de Saxonia, De initiis Ordinis, ed. Berthier, Fri-

nika — nadodaje O. Lamarche O. P. — samo je jedan imao vremena i zgode da postigne stupanj učitelja. Dakle, Dominik u početku — nije imao pred očima ni učitelje ni doktore, nego apostole. Pođi i propovjedaj, kako sam i ja propovjedao ima 12 godina po nagovoru Petra i Pavla. Pođi i propovjedaj: zato si odabran![10] To je ideal sv. Dominika, ideal dominikanskog reda!

Poverello čuje glas koji mu govori: »Pođi, Franjo, popravi kuću moju, koja se ruši!« Oko Franje kupe se mnoštva. Već god. 1221. nalazimo na kapitulu u Porciunkuli 5 hiljada braće. Franjo im saopćuje svoj ideal: Pođite, propovjedajte evanđelje![11]

Obnova i spas čitavog čovječanstva! To je dakle ideal i Franje i Dominika. Prosjački su redovi shvatili i izvršili onu naredbu: »Pođite po svemu svijetu i propovjedajte evanđelje!« Ipak i Franjo i Dominik išli su svaki na svoj način zajedničkom cilju: svaki je na svoj način nastojao ostvariti jedan djelčić onoga ideala, za kojim moraju težiti sva vremena i svi narodi; kušali su predočiti patnom čovječanstvu s raznih gledišta sliku najvećega dobra, sliku života Boga-Čovjeka. Dok je Dominik nasljedovao ponajprije javni život Isusov, a da zato nije zanemario unutarnjost, Franjo nasljeđuje Isusa u Betlehemu, Egiptu i Nazaretu, u samoći molitve, u siromaštvu i poniznosti. Htio je najprije primjerom pokazati kolika je i dužina i širina i dubina i visina neizmjerne ljubavi Srca Isusova, ali zato ne zaboravlja da to i riječima izrazi. Dominikanci su bili dužni propovjedati »verbo pariter et exemplo«, a franjevci više primjerom nego riječju: »plus exemplo quam verbo«. Zato se i zove dominikanski red: »Ordo Praedicatorum«, a franjevački: »Ordo Seraphicus«. No kao što se u Kristu ne protive riječi i djela, nauk i praksa, svjetlost i ljubav, um i volja, tako jednako ni kod Franjinih i Dominikovih sinova praktično evanđelje ne smije isključivati teoretsko, i obratno! Na putu, kojim Dominik hoće da dođe k cilju zahtijeva se znanje.[12] Franjo je odabrao put srca. Osobno nije mario

---

burgi 1891, 19). Isp. Antonianum VIII (1933) 140. Oliger nadodaje: »Longe sane hic absumus ab aequatione Praedicator-Doctor, a quibusdam gratis proclamata«.

[10] Lamarche, cit. čl., 75.

[11] Felder, Storia degli studi scientifici nell' Ordine Francescano, talij. prijevod od Ignacija da Seggano, Siena 1911: L'Ideale di S. Francesco d'Assisi; Hygonet Marie—Bernard, Les Franciscains hier et aujourd'hui, Bordeaux s. a.; Gemelli-Binički, Franjevački duh, izdao zbor franj. bosanskih bogoslova ‚Jukić' Sarajevo 1935.

[12] Poznato je da je Dominik bio kanonik regularni sv. Augustina. Kao temelj svoga pravila uzeo je pravilo sv. Augustina, u kojem je bilo

za znanost. Sv. Pavao ga je naučio da ona vodi k oholosti, a Franjo je tražio nada sve poniznost. Nadalje znanost obuzimlje čitav duh, a onda što će biti od molitve, kada se čovjek dade na istraživanja problema koji su kadšto i isprazni? Franjina škola bila je molitva; njegova knjiga je lijepa Božja priroda. Pokazao je superiornost čina nad riječima. Svojim životom protumačio je evanđelje na takav način, da je to uopće teško nadvisiti.[13]

No ipak Franjo nije prezirao znanosti. Naredio je svojim učenicima, da poštuju teologe, koji nam daju »duh i život«. Znanost je dobra, samo ako je i pobožna. I njegov red imao je takovu znanstvenu elitu, kakovu on nije predviđao, a mogli bismo reći, ni htio, ali koja se, kako ćemo za čas vidjeti, nadahnula na žarištu njegova srca. Može li onaj, koji sije gorušično zrno u polju kat. Crkve, predvidjeti veličinu stabla, u koje će se razviti? Zar Bog objavljuje sve svoje nakane svojim odabranicima? Koji je to utemeljitelj, koji bi u tančine odredio pravac, kojim se njegova ustanova mora razvijati? Uz njegov um opstoji i Providnost i onaj veliki radnik — vrijeme.[14]

Inocent III., Honorije III. i Grgur IX., koji su zacrtali put franjevcima, bili su veliki promicatelji znanosti i tražili su da prosjački redovi vrše vidnu ulogu na univerzama onoga vremena. »Studium Parisiense« bila je umna i moralna snaga, kula kršćanstva, štit i obrana kat. Crkve. Poznata je ona uporedba koja je toliko puta spomenuta i na razne načine protumačena, a koja glasi: »His itaque tribus, sc. sacerdotio, imperio et studio, tanquam tribus virtutibus videlicet naturali, vitali et scientiali, catholica ecclesia spiritualiter mirificatur, augmentatur et regitur. His itaque tribus, tamquam fundameno, pariete et tecto, eadem ecclesia tanquam materialiter proficit.«[15] Znanost je jednako elemenat kat. Crkve i u istom smislu kao svećenstvo i vlast. I Franjo onoga istoga časa, kada se stavio

---

naređeno: »Codices certa hora singulis diebus petantur« (Denifle, Archiv, I, 184). Dominik je poslao učenike u Pariz »ut studerent et praedicarent et conventum facerent«. Sv. Dominik umr'o je 1221. On je napravio pravilo za svoj red, ali nažalost mi ga u prvotnom obliku ne posjedujemo. Isp. Walz A., O. P., Compendium historiae Ordinis Praedicatorum, Romae 1930, 28; Planzer D., O. P., De Codice Ruthenensi miscellaneo in Tabulario Ordinis Praedicatorum asservato, u Archivum Fratrum Praedicatorum V (1935) 5—123; Denifle H., Quellen zur Gelehrtengeschichte des Predigersordens in XIII Jahrhundert, u Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte II, 165 sqq.

[13] Hygonet, cit. dj., 33 sqq.

[14] Ibid.

[15] Gilson E., La philosophie au Moyen âge, Paris 1925, 133.

u službu Crkve, morao je staviti za svoj program: obnoviti sve u Kristu! I u socijalnom i u idejnom redu! Asiški Ubogar još za svoga života gleda svoje sinove kao učitelje i u Bolonji i u Oxfordu.

Ukratko. Franju i Dominika spajao je u intimnom prijateljstvu jedan te isti ideal: osvajanje čitavoga svijeta! Suvremeni pisci stavljaju nam pred oči, kako su ova dva velikana postavili sebi isti cilj, kako istim putem kroče zajedničkom cilju, ali na različan način. Angelus da Clareno ističe, da su oni bili kao jedan čovjek: »Dominicus et Franciscus quasi unus homo ex anima et corpore subsistens et invicem sicut corpus et anima adversantes parare Christo Domino opere et doctrina plebem perfectam... missus est.«[16] Dok generali obaju redova izjavljuju: »Hi sunt duo Cherubin, pleni scientia«, Dante crta, kako znanje Franjino izlazi iz ljubavi, a Dominik drži u ruci palmu Kerubina:

L' un fu tutto serafico in ardore,
L' altro per sapienza in terra fue
Di cherubica luce uno splendore.[17]

2. **Franjevci i dominikanci u prvoj polovici 13. vijeka.** — I Franjini i Dominikovi sinovi, raspršani po čitavom svijetu, ostvarivali su ideal svojih svetih utemeljitelja: propovjedali su sv. evanđelje. Uspjeh je bio zamjeran. Bavili su se i znanošću. Ubrzo su zauzeli sveučilišne katedre i u Parizu i u Oxfordu. U prvoj polovici 13. vijeka na sveučilištima predaju ovi dominikanci: Roland Kremonski, Ivan od sv. Eligija, Hugo de S. Caro, Rikard Fisacre, Querik od sv. Quentina, Gaufridus. Franjevci imaju ove sveučilišne profesore: Aleksandra Haleškoga, Ivana de Rupella, Vilima Melitonskoga, Oda Rigalda, Adama de Marisco, Rikarda Rufa, Tomu Yorškoga. Teološka Suma Haleškoga, filozofska Suma Tome iz Yorka, enciklopedija Bartolomeja Engleskoga, ubrajaju se među najznačajnija književna djela ove epohe. Ali već tada — kako pripovjeda Salimbene — dominikanci su se hvalili, da su pametniji nego li franjevci. Kad bi došli u posjete franjevcima — veli Salimbene — ljubezno bi bili primljeni, ali vraćajući se svojoj kući, govorili bi, da su prošli »per homines ydiotas«.[18] Istina — nadodaje kroničar — u početku

---

[16] Archiv f. Litt. u. Kirchg. I, 560; Felder, Geschichte der Wissenschaftlichen Studien im Franziskanerorden, Freiburg i. B., 1904, 18—30.

[17] Paradiso, XI. Isp. Sarri F., San Domenico e i Francescani nel Canto XII del Paradiso, u Studi Francescani XXX (1933) 3—38.

[18] Salimbene Parmensis, Chronica (Mon. Ger. Hist. Scriptores XXXII)), 252: »Isti boni homines semper de scientia gloriantur et dicunt quod in ordine eorum fons sapientiae invenitur, cum Ecclesiasticus dicat:

su franjevci bili većinom braća lajici, koja se nijesu bavila znanošću. Ali nakon god. 1219. svećenici su bili mnogobrojni.

Čini se da su neki i franjevci i dominikanci već u prvoj polovici 13. vijeka počeli pomalo zaboravljati ideal svetih utemeljitelja i baviti se besmislenim raspravama i tricama. Matej Pariški svjedoči, da je pariški biskup morao konačno osuditi deset propozicija koje su širili i naučavali neki redovnici, koji su htjeli doznati tajne božje![19] Među osuđenim izrekama nalazimo: da blaženici, ni Majka Božja ne borave u nebu s anđelima, nego »in coelo aqueo«; da zli anđeli i praroditelji nijesu imali dovoljno sredstava, da ustraju u dobru... Posebno treba spomenuti izreku: »quod multae veritates sunt ab aeterno, quae non sunt Deus«.[20]

Denifle O. P. je objelodanio izvadak iz rukopisa lat. 16360 pariške nacionalne biblioteke, koji nam svjedoči, da je ovu pogubnu nauku branio i širio »fr. Stephanus« koji je vjerojatno bio dominikanac.[21] »Vitae Fratrum« pričaju da je na glavi ovog inače učenog i svetog redovnika, sjedio đavao dok je »in capitulo« odbio naredbu svojih poglavara i nije htio da se pokori.[22] Činjenica je također, da su ove zablude bile raširene po dominikanskom redu. Generalni kapitul, nakon osude od pariškog biskupa, naređuje svoj braći da se izbrišu »de quaternis«...[23]

Fons sapientiae verbum Dei in excelsis. Eccli. I, 5. Dicunt etiam, quod transierunt per homines ydiotas, quando transeunt per loca fratrum Minorum, in quibus eis caritative et sedule ministratur. Sed per Dei gratiam modo non poterunt dicere, quod per homines ydiotas transierunt, quia feci quod docet sapiens in Proverbiis, dicens: Proverb. XXVI, 5. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur...«

[19] Matthaei Paris., Historia maior Angliae, ed. by H. Rich. Luard, London 1878, IV, 279.

[20] Ibid. — Denifle, Chartularium Univers. Paris. I, 170—2.

[21] Isp. Callebaut A., Alexandre de Halès, O. F. M. et ses confrères en face de condemnations parisiennes de 1241 et 1244, u La France Franciscaine X (1927) 257—272. Denifle, I, 172 n. I: »In MS, Paris. 16360, in quo solo auctor nominatur, non exprimitur cuius ordinis fuerit iste frater Stephanus; Math. Paris. l. c. loquitur de ‚praecipuis Praedicatorum et Minorum lectoribus'. Habet maximam probabilitatem, praedictum fratrem fuisse fr. Stephanum de Varnesia O. P., qui a Stephano de Salanhac inter primos ord. magistros Paris. affertur . . . et adhuc anno 1248 Parisius docebat...«

[22] Monumenta Ord. Praed. I, 208.

[23] Denifle, I, 172 n. 1: »Errores relatos ab aliquibus ex Ord. Praed. fuisse propagatos concludere debemus ex eo quod Cap. general. an. 1243

Iako nije stalno da je koji od Male Braće naučavao spomenutih 10 propozicija[24] (valjda su stoga dominikanci i smatrali franjevce idiotima), ipak nam i Matej Pariški i Toma da Celano svjedoče[25] da je bilo i sinova sv. Franje, koji su raspravljali o raznim problemima »subtilius et celsius quam decuit aut expedivit«.

»Scientia inflat«, kazao je sv. Pavao. Dominikanske konstitucije od god. 1244. upozoruju svoju braću, da se vježbaju u onome što je podesno za proširenje vjere: »quae sunt contra haereticos et ad fidei defensionem«.[26] Generalni kapitul od 22. svibnja 1244. naređuje, da se čuvaju braća novotarija i da prihvate općenitu nauku: »Monemus quod lectores novas opiniones non inveniant, sed magis communiores et magis approbatas sequantur«.[27] Ova je naredba izdana iste godine, kada je Toma Akvinski uzeo na se habit sv. Dominika. Franjevci, zajedno sa mnogim dominikancima, držat će se naredbe dominikanskog kapitula, a veliki Akvinac malo poslije branit će »novas opiniones«, koje će prouzrokovati vječne trzavice među franjevcima i dominikancima, koje ipak ne će srušiti veze prijateljstva, koje su Franju i Dominika u zajedničkom idealu spajale.

3. **Franjevci i dominikanci u drugoj polovici 13. vijeka.** — Sv. Bonaventura izjavljuje, da ga u Franjinu redu najviše osvaja to što je započeo slično kao i kat. Crkva: od jednostavnih ribara, Crkva se razvila do najvećih učenjaka; »quae primo incepit a piscatoribus simplicibus et postmodum profecit ad doctores clarissimos et peritissimos; sic videbis in Religione beati Francisci«.[28] Dok je Serafinski Naučitelj ove riječi pisao, imao je pred očima mnoštvo učenjaka svoga reda, koji su se nalazili po raznim kultur-

---

et 1256 et Capitulum provinciale provinciae Provinciae anni 1256 fratres obligavit, errores condemnatos de quaternis abradere.«

[24] Mandonnet, u Revue thomiste XXXII (1925) 512 pokušao je da dokaže, kako je god. 1248 osuđen u Parizu i Franjevac Rikard Cornubensis. No O. Callebaut, cit. čl., 263 s pravom veli, da ovo mišljenje O. Mandonneta treba zabaciti kao neosnovano.

[25] Toma de Celano, Legenda secunda cap. IX § 149 veli: »Quid dicitis filii Sanctorum? Degeneres vos zelus et invidia probat, nec minus illegitimos honorum ambitio. Invicem mordetis et comedetis nec bella et lites nisi ex concupiscientia oriuntur...« Callebaut, cit. čl., u La France Franciscane, 261.

[26] Monumenta Ord. Praed. III, 29.

[27] Denifle, I, 173; Monumenta Ord. Praed. III, 29 n. 1 veli Reichert: »Haec monitio sine dubio cohaeret cum statuto facto in praecedenti capitulo de erroribus condemnatis per magistros Parisienses«.

[28] Opera omnia, VIII, 336.

nim središtima. Za svoga dugog generalstva (1236.—1273.) Bonaventura je autentično protumačio misao sv. Franje obzirom na znanost: slio je u divnu cjelinu i vjeru i spekulaciju i znanost. Njegova je teza, da se franjevci moraju baviti knjigom: »Patet quod Patribus ex intentione beati Francisci incumbit studere«.[29] Bonaventura je primjerom pokazao, kako netko može biti i vjeran sin sv. Franje i tačan vršitelj njegova ideala, a ujedno velik učenjak, velik teolog. Bonaventurina znanost nosi na sebi pečat Franjine svetosti. Uzvišenost i savršenost božanskoga bića — to je ideja vodilja serafinske sinteze, a to je ideja koja gospodari čitavim sv. Franjom: »Deus meus et omnia«! Stvorenje je slika, sličnost Stvorca: stepenica koja nas vodi Bogu, znak po kojemu treba da ga spoznamo. Isus-Krist spaja nebo sa zemljom. Bez Krista nije moguće biti pravi filozof. »Christus est omnium magister. Ipse est medium omnium scientiarum.«[30] Ova se misao odrazuje posebno u znamenitom »Itinerarium mentis in Deum«, o kojemu Gerson veli, da ga je čitao kroz 30 godina, i uvijek nove ideje nalazio. Jest veli Bonaventura: »Vjera je izvor mudrosti i znanja, sive sit de aeternis sive temporalibus«.[31] Augustin, Anselmo, Sveti Oci — to su, kako je već kazao Toma Yorški »sapientes Dei«, a Aristotel, Platon i drugi filozofi su »sapientes mundi«. Bonaventura imajući pred očima žalosne činjenice, koje su se odigrale i kod dominika-

---

[29] Opera omnia, VIII, 431.

[30] Opera Omnia, V, 567. Gilson, La philosophie de saint Bonaventure, Paris 1924, 34—36. — Netko je napisao u Hrvatskoj Prosvjeti 1935, br. 10, »filozofija kristocentrizma...« O. B. 12—13 izvađa svakojake zaključke odatle, što bi »srž i mozak« metafizike bio Krist. On govori, da to znači naturalizirati ovo otajstvo. Ne vjeruje »da bi se franjevački profesori usudili zanijekati veliko otajstvo Krista«. Dakle su franjevci radikalno srušili filozofiju...! Kada je O. B. na str. 11 spomenuo Gilsona mogao je pročitati i njegovo djelo o utemeljitelju franjevačke škole, pak bi vidio, kako Gilson u tome što je Bonaventura postavio Krista kao središte ne samo teologije nego i filozofije, ne vidi ništa od onoga što O. B. spominje. Gilson tumačeći misao sv. Bonaventure str. 36 veli: »L'albertino-thomisme se trompe nécessairement parce que, s'il situe le Christ au milieu de la théologie, il ne le situe pas au milieu de la philosophie...« Gilson ipak ne kaže da Tomina i Bonaventurina filozofija »ne mogu imati međusobno ništa zajedničko«. On svoje monumentalno djelo o filozofiji sv. Bonaventure završuje ovim riječima, str. 473: »La philosophie de saint Thomas et celle de saint Bonaventure se complètent comme les deux interprétations les plus universelles du christianisme, et c'est parce qu'elles se complètent qu'elles ne peuvent ni s'exclure ni coincider.«

[31] Opera Omnia, V, 347.

naca i kod franjevaca, ističe, da se kršćani ne moraju mnogo povoditi za poganskim filozofima. On uzimlje za svoj program: »Nolo novas opiniones adinvenire«! Napokon naglašuje, kako i teologija i filozofija moraju voditi Bogu.[32]

Franjo je našao u Bonaventuri svoga teologa. Bonaventura duguje Parizu svoju znanost — veli Gilson — a u duši Franjinoj tražio je inspiraciju. »Pariz nije srušio Asiza, niti je Asiz zanijekao Pariz«! A to stoga, što je učitelj ostavio svoju katedru i pošao na Alvernu, da razmišlja. Potomstvo, koje je nazvalo Franju Alvernskim Serafinom, dalo je Bonaventuri slavan naziv Serafinski Naučitelj.[33]

Bonaventurini učenici razvijaju djelatnost na svim područjima znanosti: na teološkom, filozofskom, prirodoslovnom polju. Pišu djela o matematici, astronomiji, fizici. Bilo je nesavršenosti, koje prate ljudska djela, ali uglavnom Red se drži pravca, kojega je zacrtao sv. Bonaventura: znanost u službi vjere; znanost koja na sebi nosi pečat najvećega dobra: Summa bonitas!

I dominikanci ostvaruju ideal svoga utemeljitelja. Bonaventura ne niječe te činjenice; pače je izričito naglašuje. »Alii (naime dominikanci) principaliter intendunt speculationi, a quo etiam nomen acceperunt, et postea unctioni. Alii (naime franjevci) principaliter unctioni et postea speculationi. Et utinam iste amor vel unctio non recedat.«[34] Dakle dominikanski red služi Bogu pod lozinkom istine, a franjevački pod lozinkom ljubavi. No ni Bonaventura ni Toma nije shvaćao, da su ova dva pravca dijametralno oprečna. Razne nam legende stavljaju pred oči prijateljstvo između Tome i Bonaventure, iako njihova nauka nije bila potpuno ista obzirom na sva i pojedina pitanja.[35] Oni su bili osvjedočeni, da ne

---

[32] Ibid., 325.

[33] Gilson, cit. dj., La philosophie de saint Bonaventure, 472: »Dans cette philosophie si puissante et si complexe, la science se nourrit de la charité qu'elle éclaire; Paris ne détruit pas Assise et Assise ne rénie point Paris. Mais si la sombre plainte de Jacopone de Todi devient ici sans objet, c'est que, descendu de sa chaire magistrale, le docteur est allé méditer sur l'Alverne...«

[34] Opera Omnia, V, 440.

[35] Legenda nam priča, kako je Toma pošao u samostan Male Braće. Pokuca na Bonaventurina vrata. Ne čuje nikakova glasa. Polako otvara vrata. Toma se povlači govoreći: »Pustimo da svetac piše život sveca«. Opera omnia, X, 54. Druga legenda priča, kako Bonaventura raspravlja s Tomom. Serafinski Naučitelj više je svraćao pažnju na muku Isusovu nego na skolastične argumente. Toma ugleda nad glavom svoga druga

znam kako velika svetost ne može jamčiti za istinitost znanstvenog osvjedočenja, i da je Bog i svece pustio da raspravljaju...

Franjevci i dominikanci bili su ujedinjeni i u borbama, koje su se u drugoj polovici 13. vijeka razvile između prosjačkih redova i svjetovnog klera. Oni su, potpomagani od Sv. Stolice, zajedničkim silama izvojštili svoja prava.

U Engleskoj nadbiskup Pechkam vodi naučnu borbu s tomistima:[36] među franjevcima i dominikancima opažaju se jake trzavice. Ali ipak oba reda znaju razlikovati prijateljstvo, ideal svojih utemeljitelja, od naučnih kontroversija.

4. **Od 14. vijeka pa do danas.** — Sve tamo od Ivana Duns Skota pa do 19. vijeka pitanje o N. Začeću na poseban je način dijelilo franjevce i dominikance; prouzrokovalo je neugodnih trzavica, pokazalo je u praksi vrijednost i značenje franjevačkog i dominikanskog ideala. S jedne strane se ističe poglavito znanost, a s druge strane pobožnost, ljubav i Duns Skotov princip: »Quidquid excel-

---

Isusa Krista. Iz rana Propetoga teče krv i sliva se u Bonaventurina usta. I od ovoga časa Toma iz poštovanja prema Kristu nije više argumentirao protiv Bonaventure: »ideo amplius non est ausus arguere contra illum, sc. de veneratione Christi«. Opera Omnia X, 54 n. 12.

[36] Pantomisti crnim bojama opisuju Pechkama. Mandonnet je branio tezu, kako je Pechkam vodio borbu proti Tome na Sorboni, koja bi bila tomistična! Mandonnet temelji svoje dokazivanje na svjedočanstvima Bartolomeja iz Kapue, koji je u procesu beatifikacije sv. Tome 1319 kazao, da je čuo od više dominikanaca, kako je u Parizu navalio Pechkam na Tomu, a on je »cum dulcedine et humilitate« odgovarao... (Acta SS. Martii I, 7, 712; Mandonnet, Siger de Brabant, 99). Pechkam u svojim pismima govori, kako su Tomu u Parizu njegova braća napali, kako su protiv njega ustali i pariški biskup i profesori, »cum pro hac opinione (de unitate formae) ab episcopo Parisiensi et magistris thelogiae, etiam a fratribus propriis argueretur argute«, a on ga je sam branio: »nos soli eidem astitimus ipsum, prout salva veritate potuimus, defensando...« Pechkam ovo svjedoči god. 1285. Piše biskupu linkolnskomu; bori se proti engleskim dominikancima. I nitko nije mu predbacio, da neistinu u ovom predmetu govori. O Pechkamu piše dominikanac Trivet († 1328.) da je bio »mentis benignae« (d'Achery, Spicilegium², III, 207), on je očevidac borba u Parizu, i njemu Mandonnet i družina ne vjeruju nego onomu »se audivisse«, što se je govorilo u Napulju god. 1319., kada je Tocco zajedno sa svojim drugovima izmišljao legende. Mandonnet je pišući o Pechkamu vođen predrasudama, tvrdi O. Callebaut u cit. čl., Jean Pecham O. F. M. et l'augustinisme. Mandonnet je umislio, da je Pechkam poveo borbu protiv tomizma. No milieu povjesni dokazuje da niti je 13. vijek bio

lentius est, attribuendum Mariae«.[37] O tim borbama, koje su došle do vrhunca u 16. i 17. vijeku, neću ovdje govoriti. Ipak ću spomenuti da je i u ovim borbama i dominikanski i franjevački red bio ujedinjen u idealu koji je spajao Dominika i Franju. Dok Bzovije napada na franjevački red, dominikanci, kako svjedoči Wadding, službeno osuđuju Bzovija »ne sacra luat Religio, quod indigne peccavit Alumnus«.[38] I franjevački generalni kapitul od god. 1651. naređuje učiteljima reda, da se u borbi sa tomistima čuvaju pretjeranosti.[39] Bartolomej Durand vodi borbu sa dominikancem Gonetom.

---

tomistični niti je dosljedno trebalo Pechkamu povesti reakciju protiv onoga što nije postojalo (Callebaut, cit. čl. 150 sqq.). De Wulf, Histoire de la philosophie médiévale II.[6] Louvain 1936, 256 donosi izjavu Pechkamovu i izjavu Bartolomeja iz Kapue te veli: »Entre les deux versions il est difficile de se prononcer. Si le ton de Pecham est vif, il est sincère, et rien n'est invraisemblable dans son rapport. De son côté, Roger Marston nous apprend qu'il assista à cette dispute retentissante (corporeis auribus audivi) et que l'opinion thomiste fut condamnée »tamquam contraria sanctorum assertionibus et doctrinae et praecipue Augustini et Anselmi.« Gilson, cit. dj. La philosophie de saint Bonaventure 30 veli da nije bila zavist glavni motiv borbe između franjevaca i dominikanaca za vrijeme Pechkama«. Str. 31: »Nous ne discuterons pas ici le récit que Jean Peckham nous a laissé de sa controverse, ni la vraisemblance de l'attutude qu'il s'atribue ou qu'il attribue à saint Thomas d'Aquin; son témoignage est manifestement intéressé, mais surtout la question nous paraît être d'importance secondaire. Ce qu'il nous importe de connaitre beaucoup plus que le détail de la controverse, ce sont les partisans que Jean Peckham pouvait avoir derrière lui: Etienne Tempier, l'évêque de Paris; les maîtres séculiers en théologie, et peut-être quelques Dominicains... Aussurément, mais il faut ajouter saint Bonaventure à cette liste...«

[37] De Thöth, cit. dj., 17 ističe, da je male važnosti skotistični argumenat »decuit, potuit, fecit«, i da ne bismo imali dogme, kada Crkva ne bi svečano definirala istinu o N. Z. Toskanski župnik niti zna što je Duns Skot učio, niti ima pojma koju je ulogu u povijesti dogme N. Začeća igrao argumenat »decentiae, convenientiae«. Nadam se, da se u Hrvatskoj ne će obnoviti rasprave o nauci sv. Tome i Duns Skota što se tiče N. Začeća, te da neće trebati iznositi činjenice, koje sigurno ne bi bile drage onima, koji bi izazivali.

[38] Waddingus, Annales, I, u posveti »Amico Lectori«, str. VII. Wadding ističe, kako je Bzovije išao samo za tim: »ut summe exaltaretur Dominicana atque in imum deprimeretur Franciscana Religio«.

[39] Holzapfel-Haselbeck, cit. dj., 502.

No odmah na početku izjavljuje, da je spravan sve poništiti, što bi moglo uzdrmati prijateljske veze između dva bratska reda.[40]

U borbama između dominikanaca i franjevaca o N. Začeću, kadšto su navedene one riječi iz Geneze XIII, 8: »Ne, quaeso, sit iurgium inter me et te; fratres enim sumus«. Tako se u 17. vijeku Petar de Alva obraća na dominikance, moli ih da prihvate tezu o N. Začeću, i obećaje da među njima više neće biti prepirke:

Nonne sumus Fratres? Monstrarunt talia Patres
Qui nos fundarunt, et nomine sanctificarunt.
Absque ergo macula conceptam dicite Matrem
Qui sine labe tuum vultis conscribere fratrem;
Tunc erimus fratres: iunget concordia fratres.
Et calamus tractus, nusquam prodibit in actus.[41]

»Opinio Minorum«, glavna i najznačajnija teza franjevačke — skotistične škole, proglašena je dogmom na 8. prosinca 1854. Nakon toga Crkva je na poseban način počela preporučivati tomizam ne samo dominikancima nego i drugima. U naše doba borba se razvija među dominikancima i isusovcima. Ako izuzmemo Del Prada O. P., koji je vapio: »Pereat Scotus!«[42] i još nekoliko njegovih drugova, možemo reći, da ozbiljnijih trzavica ovih posljednjih decenija nije bilo među franjevcima i dominikancima. Posebno treba željeti, da se u Hrvatskoj, gdje je dosad vladao potpuni mir i međusobno potpomaganje, ne obnove rasprave o pitanjima, koja bez odluke sv. Stolice, nikada neće biti definitivno riješena.[43] Poželjno je da se

---

[40] Bartholomaeus Durand, Clipeus Scotisticae Theologiae contra novos eius impugnatores, Venetiis 1709: »Fateor tamen quod quidquid... strictum fraternae caritatis vinculum, quo Angelici Dominicani cum Seraphicis Franciscanis perpetuo foedere sociantur, dissolvere videbitur in pondere sanctuarii omnia perpendentibus, id totum et ex animo retractatum volo«.

[41] Alva, cit. dj., Nodi (introductio).

[42] Belmond, cit. čl., u Études Franc. 1924, 175.

[43] Cikojević, O. Bošković i franjevački kongres, u Nova Revija XV (1936) 309—311. O. Cikojević veli da kada je čitao predgovor O. B. da se je samo čudio kolika je njegova »umišljenost i fantazija«. »Ali ono što nam je jako neugodno jest to, da ovakav netaktičan i neosnovan način pisanja i udaranja na franjevački kongres i tolike zastupnike franjevačkih provincija u našoj državi vrijedan je da stavi u opoziciju franjevački Red sa dominikanskim. To bi bila golema pogreška, iz koje bi slijedilo veliko, opće zlo i šteta, a još bi veća šteta slijedila za naša oba Reda.«

razlaže nauka i Tome i Duns Skota, ali historičko-ekspozitivnom metodom.

*

U lateranskoj bazilici nalazi se mauzolej, što ga je podigao Lav XIII. na uspomenu Inocenta III. Inocent leži na raskošnom krevetu. Nad njim se pojavljuju dva tajinstvena lika: Franjo i Dominik, koji kao da govore Petrovu Nasljedniku: Počivaj u miru! Ova lateranska bazilika, simbol Crkve, koju si vidio da se ruši i siromašak je na svojim ramenima drži, još stoji uspravna, okrunjena slavom. Viđenje te nije prevarilo![44]

Franjo i Dominik stavili su se u službu Crkve, na raspolaganje Petrovu Nasljedniku. Franjevački i dominikanski pokret imali su zajednički cilj: slava Božja i spasenje duša! »Dominik daje ljubav po svjetlosti, Franjo daje svjetlost po ljubavi. Svjetlost i ljubav su dva krila, kojima se Bog može dohvatiti, i u Bogu se ujedinjuje Dominik i Franjo.«[45] I toga radi vele dva generala, dominikanski i franjevački, u pismu od god. 1254.: »Pensate dilectissimi, pensate, quanta debet inter nos dilectionis sinceritas abundare, quos eodem tempore genuit mater Ecclesia; quos ad id opus, salutem sc. animarum communiter operando, aeterna caritas ordinavit; quos professiones in modico differentes sic assimilant tanquam fratres nos intime diligamus.«[46] Ideal, koji je spajao Dominika i Franju, spajao je kroz vjekove, uza sve neugodne trzavice, franjevce i dominikance. Na tisuće puta opetovao se onaj divni prizor, koji nam Dante stavlja pred oči.[47] Toma hvali Franju, Bonaventura Dominika, generali dvaju redova pišu svim članovima: »O quantum exemplum mutuae caritatis et pacis requirunt a nobis Patres nostri S. Franciscus et B. Dominicus caeterique fratres nostri primitivi, qui sic in vita sua se tenere dilexerunt, tamque sincerae caritatis indicia ostenderunt, videndo se sicut angeli Dei, suscipiendo se invicem sicut Christus, honore invicem praeveniendo, in profectu mutuo congaudendo...«[48]

ZAKLJUČAK.

Svoj odgovor na kritiku prof. Zimmermanna o »Problemu spoznaje«, započeo je O. Bošković ističući, da kada bi bilo istinito

---

[44] Mortier, L'oeuvre de saint Dominique et de saint François, u Miscellanea Dominicana, Romae 1923, 28.

[45] Mortier, O. P., ibid., 44.

[46] Waddingus, Annales ad an. 1255 n. 12 (Ad Claras Aquas III, 430).

[47] Paradiso XI, 28 sqq.

[48] Waddingus, cit. mj.

što dr. Zimmermann o njegovoj knjizi tvrdi, da bi ta knjiga bila »jedna od najvećih gluposti, koje su se uopće pojavile na kugli zemaljskoj«. Zatim je kazao, da je onakove kritike »teško naći u povijesti nauke«.[49]

Nije isključeno da se o. Bošković sjetio ovih refleksija, ako je čitao moje dosadašnje razlaganje. Zato ću i odgovoriti sa prof. Zimmermannom: »Bio bih osobito zadovoljan, da sam ovu knjigu mogao pohvaliti iz naučnih razloga, ali držim da ona može skolastici po svojoj nesolidnoj izradbi više škoditi nego koristiti«.[50] Imam pred očima predgovor knjige »Anđeoski Naučitelj«.

Požalio bih, što sam upotrebio svoje vrijeme, da pobijem tvrdnje koje su tako neosnovane, a usto napisane bez aplikacije prvotnih pravila metodologije, kada sam temelj nauke, koju sam razložio, ne bi bio poučan i za razvoj neoskolastike u Hrvatskoj od nemale važnosti. Nijesam uopće na to pomišljao da uvjerim pantomiste o neispravnosti njihove teorije. Jednoga dana prigovarali su učenici fribourške univerze Del Pradu O. P. da ne mogu shvatiti, kako je realna distinkcija između biti i bivovanja u stvorovima, temeljna istina kršćanske filozofije. Del Prado je odgovorio: »Ako ne razumiješ, a ti vjeruj. Si non intelligis, crede!«[51] Na prvom međunarodnom kongresu u Rimu Garrigou-Lagrange O. P. govorio je, kako i Duns Skotova i Suarezova metafizika vodi panteizmu, nominalizmu itd. Međutim ustao je O. Pelster stavljajući upit, ako je zaista ta nauka takova zašto je Crkva trpi u kat. školama?[52] Garrigou-Lagrange je mislio, da je problem riješio, kad je kazao: »ad maiora mala vitanda«,[53] i ne znajući da takav odgovor nije ništa drugo nego — kako zapaža O. Descoqs — stvarni napadaj na čast i na mudrost crkvenog učiteljstva.[54] Pègues O. P. »profesor

---

[49] Bogoslovska Smotra 1933, 38.

[50] Bogoslovska Smotra 1933, 181.

[51] Isp. Belmond, cit. čl. u Études Franciscaines 1924, 175.

[52] Acta Congressus, 259: »Si doctrina Scoti et Suarezii, etsi nullo modo haeretica, habet tamen consequentias adeo funestas, non intelligo quomodo magisterium Ecclesiae potuerit tales doctrinas tolerare, et quidem in suis scholis, quibus sedulo invigilat.«

[53] Acta, 261: »Ecclesia tolerat praedictos dissensus inter scholasticos ad maiora mala vitanda: nec propterea pessumdatur fides, quia fides habet motivum et obiectum formale stricte divinum, quod omnino superat humanas theologorum speculationes. Periculum tamen est in recedendo a S. Thoma, nam dixit Pius X. in Encycl. Pascendi: »Aquinatem vel parum deserere praesertim in re metaphysica, non sine magno detrimento esse«.

[54] Descoqs, cit. čl., Thomisme et suarezianisme, 187: »En quel sens la déclaration de Pie X doit être entendue, Pie XI l'a fait savoir authen-

sv. Tome na Angelicumu«, bio je jedan od najvećih apostola pantomizma u Francuskoj. Proti njemu su pisali: Descoqs, Cavallera, Lebreton, de Tonquedec, Riediger, Gaudeau, Belmond, Yves de la Brière, Jean de Dieu, Le Prêtre i drugi. Ali ga nijesu obratili. Nijesu bili bolje sreće ni dominikanski učenjaci: Hedde, Congar, Lemonnyer, zatim »Revue Thomiste«.[55] Hedde je već god. 1924. pozvao tomiste i svoju braću, da ne zatvaraju oči pred činjenicama. Crkva nije naložila tomistične teze »à l'assentiment interne«; u pitanjima o kojima raspravljaju »auctores melioris notae«, među kojima se sigurno nalazi Skot i Suarez, svatko može slijediti mišljenje koje mu se čini vjerojatnijim.[56] Valjda će doći dan, kada će Crkva svima nametnuti tomizam — tako Hedde tješi pantomiste — kada će svatko morati držati realnu distinkciju, ali taj dan još nije došao! Sredstvo da pospješimo taj željeni čas — nastavlja Hedde — nije zatvaranje očiju pred izjavama Pija XI. i »tražiti više, nego što traži majka Crkva«. Jedino sredstvo dostojno pravog filozofa, jest: nastojati uvjeriti duhove, staviti u pravo svijetlo filozofsku istinu.[57]

Slično se izrazuje J. de Tonquedec. On je kazao da pantomisti samo podcjenjuju Tominu filozofiju, kada hoće da je ljudi prihvate stoga, što Crkva to tobože nalaže. Filozofija je posao razuma, a ne auktoriteta: Crkva hoće da se ona proponira, a nikome je ne nameće. De Tonquedec ubraja O. Pèguesa među mrski rod tomista: »la race des thomistes... est une espèce haissable«. Ove je riječi objelodanila dominikanska »Revue Thomiste«, i kazala da pravi

tiquement dans l'encyclique studiorum ducem et par l'entremise de Mrg Janssens. Quant à soutenir que l'Église tolère les discissions entre catholiques dans les questions controversées de scolastique ad majora mala vitanda, c'est calomnie pure et portet une grave atteinte à l'honneur, au bon renom scientifique et à la sagesse éclairée du Magistère sans parler d'autres conséquences qui sautent aux yeux. Non seulement l'attitude de l'Église ne se doit pas interpréter dans le sens d'une pure tolérance qui cherche à éviter de plus grands maux, mais il faut le dire haut et ferme: l'Église encourage formellement et positivement ces diversités d'École...« Str. 191 Descoqs ističe, kako je sam Garrigou-L. u navedenim riječima priznao, da crkva i učiteljstvo »ne connaissent des doctrines en philosophie que dans la mesure où elles ont une relation directe ou indirecte avec la foi et avec les choses du salut...«

[55] Rasprave spomenutih pisaca naveli smo ovdje-ondje.

[56] Hedde, cit. čl. u Revue Apologétique 1924, 524.

[57] Ibid., 525: »ce jour n'est pas encore arrivé...« A sigurno neće ikada ni doći...!

tomist mora prihvatiti de Tonquedecovo mišljenje, jer »drugo je tomist, a drugo sektarac tomizma«...[58]

No ni isusovci, ni franjevci, ni dominikanci, ni svjetovni kler, nitko nije mogao uvjeriti Pèguesa. On je kao odgovor napisao brošuru, u kojoj je naveo nekoliko izreka iz raznih Papinih enciklika, a posebno iz Motu proprio, Doctoris Angelici; naveo je kanon »sancte teneant«; pismo, što mu ga je upravio Benedikt XV., riječi: »ne latum quidem unguem... Thomae doctrinam Ecclesia suam propriam edixit esse«. I traži da se Tomine teze brane »saltem ut est opinio«![59]

Ne ćemo ispitivati, da li je filozofski u sebi opravdana metoda, koju neki redovi nameću svojim članovima, da moraju »in omnibus« slijediti nauku ovoga ili onoga pisca, i dosljedno da ne mogu prihvatiti neke teze, koje mogu biti i istinite, ali nijesu baština škole; nećemo ponovno isticati, kakovu su ulogu igrale predrasude sistema, reda u razvoju tomizma. No kada neki katolici hoće per fas et nefas da Crkva čitavom kršćanstvu nametne kao »čistu istinu« filozofske teze, koje ne samo da se ne nalaze in deposito fidei, nego su i nestalne, dvojbene; kada hoće da Crkva osudi i zabaci sve što se protivi nauci jednog pisca, koji ne znam kako velik bio, a nije imao dar nepogrešivosti, onda nam interes i ljubav za Crkvu, znanost i istinu nalaže, da takav postupak energično osudimo.

---

[58] Isp. Pégues, L'autorité Pontificale, 3; De Thöth, cit. dj., 16. — »Questa bella nota fu scritta nella »Revue Thomiste« ironia di nomi! — Zaista ironija!

[59] Pégues, cit. dj. L'autorité Pontificale... — Pègues donosi Benedikta XV, kada je prikazao Papi »Teološku sumu« na francuskom jeziku. No vrijedno je spomenuti, da je Pègues poslao Papi i brošuru »Autour de s. Thomas«, moleći sv. Oca da ga blagoslovi, jer on samo hoće da se u kat. školama naučaje »de préference la doctrine de s. Thomas d'Aquin, sans vouloir pour cela l'imposer à l'adhésion des esprits...« Ja sam i brošuru i pismo našao u vatikanskoj biblioteci! Malo prije svoje smrti, Pègues dajući konference u Rimu o temi »Il Maestro per eccellenza nell' esposizione del divino insegnamento«, razlagao je svoju zavjetnu misao. (L' Osservatore *Romano, 22 marzo 1936).* Vox *clamantis*...! Descoqs, Archives 1935, 68: »Des factums comme celui du P. Pègues, en même temps qu'ils compromettent l'autorité de l'Église, discréditent lamentablement les méthodes de travail, l'enseignement et toutes les productions scientifiques des catholiques, en général, et en particulier, — ce dont l'auteur n'a pas l'air de se douter, — tous les travaux de l'école à laquelle il appartient, c'est-à-dire de tous ceux qui défendent les thèses de l'elenchus, et dont la doctrine en matière philosophique risque d'apparaître dans ces conditions comme commandée par l'autorité et non pas réglée et inspirée par la seule raison...«

Neka hrvatska inteligencija uzme u ruke djela velikog Akvinca, neka istražuje nauku ovog crkvenog naučitelja, ali neka traži za se i svetom smatra onu slobodu, kojom se služio i sam sv. Toma, i samo tako postao »Doctor communis«. Prezirati i osuđivati velike pisce, koji su kroz vjekove bili »doctores probati«, to nije nikada bila dobra filozofska metoda. Tko hoće štovati sv. Tomu, a na to smo svi katolici dužni, ima uspješnijih sredstava od onih što ih svjetuje pisac predgovora knjige »Anđeoski Naučitelj«. Nitko nije dužan da se drži one: Magister dixit! Nitko ne mora poistovjetovati sv. Tomu i tomizam sa dominikanskom školom niti skolastiku sa Tomom. Treba dobro paziti da se ne pomiješa u djelima sv. Tome ono što je temeljno s onim što je sporedno, stalno s nestalnim, obligatno sa fakultativnim. Što nađemo u djelima ili Tome ili Skota ili drugog kojeg skolastika da je stalno, to držimo; što je nestalno, istražujmo, i to bez nadmetanja; i kada istinu upoznamo, pružimo je našem narodu, i to bez hvastanja. Te se je metode dosad držao neoskolastični pokret u Hrvatskoj: tim pravcem treba da se i unaprijed razvija!

Crkva postavlja velike nade u skolastiku na čelu sa sv. Tomom. Nemojmo svojom nerazboritošću i tjesnogrudnošću preveć natezati luk, da se ne bi povratio ondje gdje je bio u 18. vijeku. U govorništvu oni koji štuju Demostena, Cicerona, Bossueta, ne zabranjuju drugima nasljedovati Hortenzija, Sokrata, Fenelona. U muzici iako neki pripisuju Beethovenu lovor-vijenac, ipak ne zaboravljaju ni na Haydna, ni Mozarta, ni Schuberta.[60] A mi bismo teolozi i filozofi morali zbaciti »s prijestolja i Atanazija i sv. Augustina i sv. Anselma i Bonaventuru i Skota i Suareza ... i Bossueta i Fenelona, da podignemo sv. Tomu.«[61] Nije to dobro podnožje za jednog velikog čovjeka — dovikuje nam Fridrik Morin — rušenje svih slavnih ljudi čovječanstva u ime jednog samog renomméa![62] Sistematski ekskluzivizam najveći je neprijatelj istine i napretka znanosti. Nemojmo omalovažavati sv. Tomu, ali nemojmo ga ni obožavati. Ovo je jedino ispravno stanovište, kojega se drže »svi kat. učenjaci«, »svi kat. redovi« osim nekoliko dominikanskih učenjaka i neznatne šačice njihovih pristaša. Posebno je ovo važno za nas, koji živimo na raskršću između istoka i zapada, koji moramo imati na umu, da među pravoslavnom braćom može biti i dobrih i kršćanskih filozofa, koji niti ne poznaju tomizam niti bi ga spremno prihvatili. Poznato je, kako nerjetko slavenski konvertiti ističu, da im

---

[60] Janssens, cit. mj.

[61] Morin F., Dictionnaire de philosophie et de théologie scolastiques, II, 1172—3.

[62] Ibid.

je potreban Rim, a ne tomizam! »Krist nije zahtjevao — veli ruski konvertit Kobilinski — Ellis — da ja budem tomist, ako hoću pripadati njegovoj Crkvi. To nije zahtjevao nijedan apostol i nijedan papa. A mnogi katolici, pa i oni koji govore o uniji, tako rade i tako govore, kao da mi ujedinjeni pravoslavci nijesmo napustili skizme, sve dotle dok ne napustimo našu kršćansko-platonsku misao«.[63] Kao što razni putevi iz pokrajine vode prema gradu, tako nas i razne metode, razni sistemi mogu dovesti istoj kat. nauci. Kao što se, ako potegnemo crte sa periferije kružnice prema središtu, sve sastaju u središtu, tako i kat. škole, kao što iz jedne vjerske istine izvode mnogostruke zaključke, tako se opet ujedinjuju u jednoj istini, pa onda imamo i u nauci potpuno jedinstvo svete Crkve.

Crkva ne donosi zakone o filozofiji radi filozofije; njezine odluke upogled filozofskih teza imaju uvijek odnošaja s dogmom. Crkva ne poistovjetuje riječ Božju s umovanjem ljudskim niti dogmu sa sistematskim obrazloženjem dogme. Sv. Stolica kazala je da su 24 tomistične teze pouzdana smjernica. I time je mnogo rekla. Ali nije nikada kazala da su te teze isključivo istinite, i da su oprečne nepouzdane smjernice. Crkva je u naše doba imenovala sv. Tomu i zaštitnikom i vođom kat. škola. Ali nijedan papa nikada nije rekao da je u svim filozofskim pitanjima jedino Tomino mišljenje istinito; nijedan nije izjavio, da je Toma »jedini, ekskluzivni naučitelj«; nijedan nije ni pomislio na to, da bi morao osuditi i zabaciti sve što se protivi nauci Anđeoskog Naučitelja. I stoga držimo se naredbe velikoga reformatora kat. škola slavno vladajućega Pape Pija XI., koji je svima doviknuo »honestam illam quidem cupimus iusta in libertate aemulationem«. Crkva nalaže da u školama naučajemo sv. Tomu, ali ujedno da nitko od nikoga ne traži više nego od sviju traži zajednička majka Crkva, koja se kroz vjekove držala, i danas se drži, onoga načela:

In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas!

---

[63] Hochland 1934/35, Viertes Heft, 368. — Isp. Denissoff E., L'Église russe devant le thomisme, Paris 1936. On je svršio nauke na tomističnoj univerzi, pristaša je tomizma, ali str. 11. veli: »Certains occidentaux seraient tentés de croire que les Russes pourraient se convertir tout simplement au thomisme. Ils jugent en Latins dans cette question délicate, et font peu de cas de la valeur du génie byzantin, que les Russes se sont assimilé avec le baptême...«

Prikazi, izvještaji, bilješke.

Kako je Matija Vlačić-Franković (Flacius Illyricus) dospio u njemački protestantizam?

Fr. **Bernardin Polonijo,** franjevac, konv.

Summarium: Relate ad Magdeburgensium Centuriatorum principem Mathiam Flacium sive Flaccum Illyricum, recte Mathiam Vlačić-Franković, Croatam de Istria, dicitur scribiturque communiter, eum in O. F. M. Conventualium avunculum (matris fratrem), Baldum seu Ubaldum Lupetina nomine habuisse, qui Lutheranismo infectus nepoti suasisset, ut reformationi Lutheranae adhaesurus eique vires suas praebiturus, in Germaniam se transferret.

Juxta duo opera manuscripta, unum p. Joannis Hyacinthi Sbaralea, cui titulus »Minoritanae Ecclesiae Synopsis«, et p. Nicolai Papini, cui titulus »Appendix ad Supplementum Scriptorum Franciscanorum p. M. Hyacinthi Sbaraglia«, quae ambo in Archivio Curiae Generalitiae O. F. M. C. Romae ad SS. XII. Apostolos asservantur, diversimode, puto, se res habet. Illic enim asseritur, avunculum Mathiae Flacci Illyrici Rufinum Lupatum fuisse, qui Lupatus professor extitit in Athenaeo Patavino et in quodam clericorum seminario in suburbio Paduae, virum praedicatione, varia eruditione, ac sanctitate illustrem; quapropter ab Hadriano papa VI. anno 1522. archiepiscopus constituitur. Hoc ipso anno vita functus, in basilica Patavina S. Antonii, juxta quam uti O. F. M. C. alumnus vixerat, tumulatur.

Si ergo Rufinus Lupatus et Ubaldus seu Baldus Lupetina una eademque persona est, inter clariora Ecclesiae Romano-catholicae, nationisque croaticae, nec non Conventualium Ordinis lumina foret accensendus, neque eidem ulla de nepotis Flacci Illyrici perversione culpa imputanda. Quod autem revera una eademque persona sit, ex cognomine argui licet; Lupatus enim nonnisi humanistica vocis Lupetina forma videtur; Baldus vero sive Ubaldus baptismale forsan Rufini Lupati-Lupetinae nomen fuit; aut e contra Lupatus-Lupetina, in Religione franciscali Baldus vel Ubaldus dictus, qua Ecclesiae Antistes ad nomen baptismale Rufinus rediit.

Opet je kod nas oživjelo zanimanje za protestantskog centurijatora iz naših strana Matiju Vlačića-Frankovića zaslugom njegova najnovijeg poklonika sveuč. prof. u Subotici Dra N. Milkovića. Koliko mi je poznato, udario je neko kroz zagrebački katolički dnevnik »Hrv. Straža« po tom pokloniku.

Nije mi namjera da i ja stupim u kolo boraca za ili protiv Matije Vlačića-Frankovića. Jednostavno kanim ovom zgodom pružiti učenjacima svojega naroda malu noticu. Pa i to ne pod gotov groš; jer provincijalac i redovnik prosjačkoga reda nije u stanju, da izvede na kraj krajeva bilo koje zakučasto pitanje. Laćajući se ipak pera želim da dorasliji po znanju, položaju i financijskoj snazi riješe uprav učenjački što ja ovdje samo načinjem.

Evo o čem se radi: God. 1921. izašla je u Zagrebu iz tiskare C. Albrechta prva knjiga »Povijesti Hristove Crkve: od p. Julijana Jelenića, sveučilišnog profesora historije na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Tu na str. XXXVIII. čitam o vođi Magdeburških Centuriatora Matiji Vlačiću, da »se je rodio 3. ožujka 1520. u Labinu (Albona) u Istri, gdje se Vlašića još i danas nalazi. Imajući u franjevačkom (konventualskome) redu ujaka Balda Lupetina, odluči da i sam postane franjevcem. Ali, kako Lupetina pristajaše uz Luterov pokret, nagovori mladića i ovaj se zaputi u Njemačku, gdje domalo stupi u prve redove Luterova pokreta«... U knjizi »Znameniti i zaslužni Hrvati — 925—1925 —«, izašloj u Zagrebu god. 1925. tiskom i opremom Hrvatskog Štamparskog Zavoda, čitam na str. 80, stupac 2. ovo: »**Flacius Illyricus Matija (Vlacich-Frankovich).** Rodio se u Labinu u Istri 3. III. 1520. Umro u Frankfurtu 10. III. 1575. Škole je svršio u Veneciji, gdje je naučio i glagolicu i ćirilicu. Postade svećenikom, a uplivom svog ujaka Balda Lupetine, provincijala Minorita u Bolonji, prigrli protestantizam i ode u Augsburg i Basel, da upozna slobodniju vjeru i crkvu.« Napokon dopane mi šaka primjerak prve knjige Jelenićeve »Povijest Hristove Crkve«, koji leži u knjižnici franjevaca konventualaca na Sv. Duhu u Zagrebu, gdje je poznata mi ruka do onih Jelenićevih riječi o Matiji Vlačiću dodala: »Ubald Lupetina bio je i provincijal: umro je u Mlecima u tamnici sv. Inkvizicije. Granić-Fattuta izbacuju Lupetinu iz Kronotakse Provincijala Dalmatinske Provincije.«

Tvrditi, da je Baldo ili Ubald Lupetina, franjevac konventualac, bio pristaša Luterova pokreta i da je on svog nećaka Matiju Vlačića-Frankovića nagovorio, neka pođe u Njemačku i da prione uz protestantizam, za me to nije dosad dokazano. Ipak se to kao gotova stvar provlači kod nas iz knjige u knjigu na najozbiljniji način. Stoga me i franjevačko-konventualački ponos i ljubav do povijesne istine sile da tome prigovorim, koliko zasad znadem.

Je li uopće u redu franjevaca-konventualaca postojao neko od labinskih Lupetina? Ako je, pitam dalje, koliko je taj imao udjela

pri opredjeljivanju Matije Vlačića-Frankovića u prilog protestantizmu?

Evo što zasad mogu da na to sam odgovorim. Potražujući god. 1930/31. u Rimu građu za povijest svoje redovne provincije, naišao sam u generalskoj kuriji svojega reda u Rimu na dva ne baš stara kodeksa. Oba su od kakvih tri stotine stranica velikog arka. Jedan je djelo glasovitog začetnika zbirke »Bullarium Franciscanum«, p. Ivana-Hjacinta Sbaralea (tal. Sbaraglia), umrla oko god. 1764. Drugi je od p. Nikole Papini, exgenerala reda franjevaca-konventualaca, jednog od najboljih poznavalaca franjevačke povijesti, umrla god. 1834. Sbaraljin manuskript nosi naslov »Minoritanae Ecclesiae Synopsis, sive Chronologica Episcoporum, Archiepiscoporum, Primatum, Patriarcharum, Cardinalium, Summorum Pontificum ex Ordine Minorum Series: Qua lustrantur, supplentur, continuantur tum nostrates tum exteri de iis scriptores, et in multis Annales Waddingi: Auctore Fr. Jo: Hyacintho Sbaralea Ord. Min. Conv. S. T. Mag.« Tu dakle imamo popis i kratak opis svih do onda poznatih crkvenih najviših dostojanstvenika iz svih triju ogranaka Prvog franjevačkog reda, o kojima P. Sbaralja ispravlja ili dopunjava mnogo šta dotada o njima napisano po Italiji i van nje, pa i Anale opće cijenjenog p. Luke Waddinga.

Sbaraljino dakle to djelo je od neprocjenive vrijednosti kod pravog prosuđivanja starijih pisaca franjevačke povijesti, a da ipak još uvijek leži neobjelodanjeno. Tako je i sa Papinijevim manuskriptom, koji nosi naslov »Appendix ad Supplementum Scriptorum Franciscanorum p. M. Hyacinthi Sbaraglia.« Ima tri dijela. U prvom su »Scriptores Franciscani ante an. 1650. a Waddingo et Sbaraglia omissi vel ab eis minus recte aut incomplete descripti.« U drugom su dijelu »Scriptores Ordinis Minorum Conventualium ab anno 1650. ad an. 1820.« U trećem pak jesu »Minoritae Conventuales publici Lectores Artium et Scientiarum in Accademiis, Universitatibus et Collegiis extra ordinem«.

Oba kodeksa sam pročitao nekoliko puta od kraja na kraj, te pomno i doslovno ispisao sve što je u kakvoj bilo vezi sa našim i nama pograničnim zemljama. Kod Sbaraglie našao sam do tri stotine crkvenih dostojanstvenika iz franjevačkog reda, a kod Papinija nekoliko tuceta učenjaka i pisaca istog reda, koji (crkv. dostojanstvenici, učenjaci i pisci) kod nas nikoše, ili kod nas djelovahu.

Sad našoj stvari bliže. Doriječi sam odanle prepisao i ono, čime bi se dalo ispraviti, ili barem dovesti u pitanje to, što sam glede Matije Vlačića-Frankovića gore naveo iz knjige »Znameniti i zaslužni Hrvati« i iz knjige prve Jelenićeve »Povijesti Hristove Crkve«.

Prema ovim djelima i onoj rukom pisanoj bilješci kod Jelenića:

1) bio je neki Baldo Lupetina, franjevac konventualac, Istranin iz Labina,

2) taj je bio otvoreni pristaša Luterovog pokreta,

3) bio je ujak Matiji Vlačiću-Frankoviću, centurijatoru, i

4) ovoga je otpremio u Njemačku namjerom, da pristane uz Luterov pokret i da mu bude jedan od kolovođa.

Na podlozi gore navedenih djela — Sbaralje i Papinija rasplinjuju se, ili u najmanju ruku dolaze u pitanje sve četiri gornje tačke; pa je posve pravo, da »Bogoslovska Smotra« objelodanjenjem ovog mojega članka pobudi u naučnoj našoj javnosti, osobito među članovima zagrebačke »Bogoslovske Akademije« interes, da se i ovo pitanje raščisti. I kod Sbaralje i kod Papinija spominje se neki **Rufinus Lupatus,** koji iz onoga što ću navesti, bio bi **Lupetina,** ujak Matije Vlačića-Frankovića. O njemu Papini na foliju 231', u Scholionu o lektorima na padovskom sveučilištu veli, da je Rufinus Lupatus bio profesor na javnom učilištu u Padovi i u nekom kolegiju klerika kod Sv. Jeronima u predgrađu Padove. Niže dodaje, da je taj isti bio i pisac; te opet kao takovu posvećuje mu nekoliko riječi u svojem »Appendix ad Supplementum Scriptorum p. M. Hyacinthi Sbaraglia«. Žalim što nisam ispisao i tu Papinijevu noticu o Rufinu Lupatusu kao piscu. Napokon Papini ondje kaže, da je Rufinus Lupatus bio i »Episcopus Acconensis«. Došavši na to, da je Rufinus Lupatus bio i biskup, prijeđimo k Sbaraljinu kodeksu o franjevačkim crkvenim dostojanstvenicima. Gle, u Sbaraljinoj »Minoritanae Ecclesiae Synopsis« na str. 166., br. 1254, ad an. 1522 stoji: »Rufinus Lupatus, Luparus Rodulpho, hoc anno promotus ab Hadriano VI. ad Archiepiscopatum Acconitanum, vel Acconensem in Syria, quae olim Ptolemais, nunc Acre dicitur, sed haec est Episcopalis sub Archiep. Tyrensi ex Baudr. to. 1. Obiit hoc anno 1522. ex Wadd. Patavii humatus in Templo D. Antonii Patavini, in quo vixerat; vir praedicatione, varia eruditione, ac sanctitate illustris. De eo Wadd. to. 4. in addendis ad to. 1. Vide supra an. 1222. Haroldus eum vocat Archiepiscopum Anconitanum, forte quod illa Sedes nulli subjecta est sed paret tantum Summo Pontifici? Verum apud Ughel. to. 1. haec Sedes hoc anno 1522. jam a multis annis alium habebat sessorem, qui obiit 1523., eodemque anno alter ei suffectus est. Rodulphus lib. 2. de Custodia Paduae pag. 270. vocat Archiepiscopum Arconitanum.« Iz ovoga slijedi, da je Rufinus Lupatus bio glasovit katolički propovjednik, profesor javnoga učilišta u Padovi i lektor u nekom sjemeništu klerika, višestruki učenjak i pisac katoličkog smjera, te muž osobite svetosti, tako da je pred samu smrt bio od pape uzdignut na biskupsko, odn. nadbiskupsko dostojanstvo. Živio je i umro u monumentalnom samostanu sv. Antuna u Padovi, gdje bje i pokopan u Svečevoj bazilici.

No, što ga taj Rufinus Lupatus ima s našim Matijom Vlačićem-Frankovićem? Evo tek sada »dulcis in fundo«. Na okrajku do gore navedenog Sbaraglina prikaza o Rufinu Lupatusu je dodatak, napisan po svoj prilici od samoga auktora kodeksa, a glasi: »De hoc Rufino consule vitam Matthiae Flacii Illyrici viri inter Lutheranos

percelebris ac Centuriar. Magdeburgen. auctoris primarii. Is Rufini nepos fuit, eoque, ut aiunt, suadente in Germaniam abiit, ut literis imbueretur, abjecto proposito religionem ingrediendi. **Vogel.**«

Iz tih par dosad neobjelodanjenih mojih navoda proističe:

1) da se ujak Matije Vlačića nije zvao, odn. da nije bio Baldo ili Ubald Lupetina, nego Rufinus Lupatus (možda humanistički naziv stvoren od »Lupetina«),

2) da taj ujak Matije Vlačića-Frankovića nije bio nikakav lutoran, nego naprotiv vrlo istaknuta ličnost među pravovjernim katoličkim propovjednicima, profesorima, odgajateljima svećeničkog katoličkog podmatka, učenjacima, piscima i crkvenim rimokatoličkim dostojanstvenicima,

3) da taj »Lupetina« Rufin »ut aiunt« — regbi svjetovâ svome nećaku Matiji Vlačiću-Frankoviću, da pođe u Njemačku, a ne pod gotovo,

4) da taj ujačev savjet nije bio zlonamjeran, protukatolički, već da je smjerao samo na to, da M. Vlačić-Franković u Njemačkoj »literis imbueretur«, a ne da bi se protestantskom teologijom opio,

5) da kao što nije osramotio franjevačko-konventualački red Rufin »Lupetina«, tako nije ni Vlačić-Franković, jer ovaj nije ni bio franjevac-konventualac, još manje svećenik franjevačko-konventualačkog reda, budući »abjecto proposito religionem ingrediendi« u fratarskom latinskom govoru znači »odusta od namjere da stupi u red«.

Moguće je bio tek nekakav franjevačko-konventualački dačić, novitius probandus et probaturus, da li je on za samostan i samostan za nj. Franjevci konventualci imali su i u Labinu u Istri kuću sve do god. 1794. Onuda je kroz Tinjan ili Vodnjan (Adignanum), drugi njihov hospicij, vodio put, kojim su fratri prolazili u svoje samostane zapadne Istre i odanle se istim — najkraćim i najsigurnijim putem vraćali u samostane po Kvarneru i Dalmaciji. Tako se i derančе Matija mogao upoznati s franjevcima konventualcima, te u djetinjem zanosu zaželjeti, da im se u životu pridruži; to tim lakše, što mu je kod njih majčin brat bio veliki »gospodin« fra Rufin (možda po krstu Baldo ili Ubald) »Lupetina«. No bit će bistro momče skoro shvatilo, da nije za nj biti tihi, ponizni i poslušni fratrić, a da je želju za učenje ipak održao, te iz »Benečije« uskočio u austrijsku Istru i odanle kretao sve dalje k sjeveru u naručaj Nijemcima.

6) Drži li »činjenica«, da je Rufin »Lupetina« god. 1522. bio već mrtav, tada ili treba godišnjicu Vlačić-Frankovićeva narođenja — 1520. — spustiti znatno niže, te da je fra Rufin toga svog nećaka otpravio u Njemačku, kad je Luther još bio skrupolozni fra Martin, augustinijanac, i kad je Njemačka bila »ultramontanistička« i više od latinskih zemalja Francuske, Španjolske i Italije; ili da je fra Rufin već odavna snivao snom pravednika, kad mu se nećak Matija opredjeljivao za protestantizam, te kod toga ne imao nimalo udjela jadni fra Rufin.

7) Odgovara li stvarnosti sve što o Rufinu »Lupetini« tvrde redovna mu braća Sbaraglia i Papini, tada mi mjesto da po tom »lupetini« lupamo, moramo ga uvrstiti među najznamenitije Hrvate, od kojih Istranin prof. Milković ispade otkad je on ipak našao »ujca«, ako sam pravo čitao, koji bi ga bio uveo »u slobodniju vjeru i crkvu«, à la Matija Vlačić-Franković, preteča njemačke antidemokracije i rasizma.

Pravo lice svetaca.

Uz knjigu W. Schamoni: „Das wahre Gesicht der Heiligen".*

I. P. Bock, D. I.

Radi se ovdje o posve novom i veoma zanimljivom djelu moderne hagiografije, koje je pisca stajalo silnog truda, mnogo putovanja i istraživanja u raznim arhivima i pinakotekama. Nema tu iscrpljivog prikaza svih poznatih svetaca. Pisac je kronološkim redom obradio samo 116 svetih ličnosti iz raznih naroda i staleža. On svuda na kratak i zbijen životopis nanizuje po jednu ili više slika, odnosno mrtvačkih maski opisanih svetaca i svetica. I kako je već u natpisu svoje knjige natuknuo, više mu je stalo do istinitog prikaza »pravog lica« pojedinih ugodnika Božjih, nego do subjektivnog umjetničkog ideala, koji često ne mari za historijsku istinu.

1. Iza svetačkoga kalendara slijedi mjesto predgovora jezgrovita uputa o svecima, svetosti i proglašenju svetim, napose o presvetom Bogu i o sjedinjenju s Bogom kao biti i jezgri stvorene svetosti. Dalje u najvažnijem poglavlju o pravom licu svetaca autor veli o svrsi svoje knjige (str. XXXIII.): »Ova knjiga hoće da ovjerovljene slike svetaca podastere našoj kontemplaciji. Tvorci su gotovo svih ovdje prikaznih slika naumili i u službi realnosti trudili se, da stalno uhvate lice ovih vanrednih ljudi, i da ga reproduciraju za svoje prijatelje i vršnjake kao i za veliku zajednicu vjernika. To je pak zbiljsko snimanje pravog lica svetaca također svrha ove knjige: Prava slika! Trebalo je pronaći prave slike svakog sveca. I mogli smo naći brojne dokumentarne slike, koje potvrđuju riječ: Sveci su ljudi iz tijela i krvi; neki su upravo nalik na znance, s kojima smo se češće sastajali.«

2. Pisac iza toga gorko žali, što se prvobitni ljudski lik svetaca silno iznakazio i patvorio u potonjim prikazima, osobito za posljednjih 50 do 80 godina. Za neke »tvorničare« slikâ mnogi sveci nisu dosta lijepi bili; za druge su bili premalo slatki. Prije su stručnjaci pojedine slike napose za se stvarali te nisu štedjeli truda, da bi se

---

* Vel. osmina XLVIII+288 str., naklada Jakoba Hegnera, Leipzig 1938.

dalo duševnih čina, ganuća i raspoloženja. Slika može samo jedan momenat u tom razvitku života fiksirati. Ali umjetničko djelo ima nam više dati nego odsjek jednog časka. Treba da fiksira stanje života, raspoloženje, način konkretne ličnosti, ono, što ostaje i što se krije na temelju svake promjene. Ali se to može prikazati samo u jednom određenom časku. A mrtvačka maska ne fiksira lice kojega god čovjeka u kojem god časku, već u odlučnom času hoće da zadrži lice ovog ili onog usnulog čovjeka u položaju gdje leži. Ako se maska drži uspravno, griješi se protiv istine, a još više griješi se, ako se uznastoji iz maske napraviti poprsje. Tako sudi autor. Ali ako se napravi poprsje svečevo ne samo iz maske, nego se umjetnik ujedno okoristi i drugim podacima, autentičnim slikama i poznatim osebinama lica svečeva, kao što se to učinilo kod poprsja sv. Ignacija Lojolskoga, ne možemo, čini mi se, tvrditi, da se što radilo protiv historijskie istine.

Pisac priznaje i žali pri koncu, što je njegov rad nepotpun i donekle nedotjeran. Ali nije htio da odgodi izdanje svoje ad Kalendas graecas.

10. Trebalo bi nam sada još uvažiti sam tekst ovih raznih životopisa. Ali se moram zadovoljiti kratkim bilješkama. Taj tekst obično obuhvaća samo jednu ili dvije-tri strane kod pojedinih slika; ali nam u zbijenoj jezgrovitosti prikazuje značajne crte i doživljaje svakog u ovu legendu uvrštenog ugodnika Božjega. Pisac se, što se tiče historijske kritike, drži zlatne sredine između ubitačne hiperkritike i prevelike lakovjernosti, i uopće odlikuje se svuda katoličkim ili crkvenim osjećajem. To se jasno vidi n. pr. kod opisivanja djelatnosti sv. Ivana Eudes-a i zatorne hereze jansenističke. Djelo nosi na čelu »Imprimatur« paderbornskog Ordinarijata i zgodno je dedicirano »Mariae, semper Virgini, Matri Dei ac hominum, Reginae Sanctorum omnium«.

Lijepo opremljeni spis svake je preporuke vrijedan.

Aktualna pitanja s područja psihologije i filozofije religije

Kritični zbirni referat

Dr. Vilim Keilbach

Ugodna mi je dužnost da na ovom mjestu referiram o čitavom nizu vrijednih naučnih rasprava iz filozofije i psihologije religije. Rasprave o kojima će biti govor izašle su u kolekciji »Abhandlungen zur Philosophie und Psychologie der Religion«, koju izdaje G. Wunderle, profesor apologetike i poredbene religijske znanosti

na univerzitetu u Würzburgu, u nakladi: C. J. Becker Universitäts-Druckerei, Würzburg. Dosad su izašli slijedeći svesci:

(1) J. Schuck, Das religiöse Erlebnis beim hl. Bernhard von Clairvaux. Ein Beitrag zur Geschichte der christlichen Gotteserfahrug. 111 S. 1922. RM 2,20.

(2) L. Faulhaber, Wissenschaftliche Gotteserkenntnis und Kausalität. Eine Untersuchung zur Grundfrage der Apologetik mit besonderer Berücksichtigung aktueller Probleme. XIII—122 S. 1922. RM 2,50.

(3) J. Lenz, Die docta ignorantia oder die mystische Gotteserkenntnis des Nikolaus Cusanus in ihren philosophischen Grundlagen. VIII—132 S. 1923. RM 2,50.

(4) G. Wunderle, Frühkindliche religiöse Erlebnisse im Lichte späterer Erinnerung. Psychologische Studie im Anschluss an eine Umfrage. IV—61 S. 1923. RM 1,60.

(5) L. Faulhaber, Die »drei Wege« der Gotteserkenntnis und der wissenschaftliche Gottesbegriff. Ein Beitrag zur Kritik der wissenschaftlichen Gotteserkenntnis. IV—83 S. 1924. RM 2.—.

(6/7) K. Fröhlich, Studien zur Frage nach der Realität des Göttlichen in der neuesten deutschen Religionsphilosophie. 296 S. 1925. RM 5,50.

(8/9) L. Stamer, Das Übernatürliche bei Schleiermacher. 150 S. 1925. RM 2,75.

(10) F. Meerpohl, Meister Eckharts Lehre vom Seelenfünklein. XII—114 S. 1926. RM 2,40.

(11) R. Haehling von Lanzenauer, Die Grundlagen der religiösen Erfahrung bei Karl Barth. VIII—75 S. 1927. RM 2,—.

(12/13) J. Hasenfuss, Die Grundlagen der Religion bei Kant. XVI—183 S. 1927. RM 4,20.

(14/15) J. Wanninger, Das Heilige in der Religion der Australier. Eine Untersuchung über den Begriff »Tjurunga« bei den Aranda. XV—137 S. 1927. RM 3,—.

(16/17) H. Newe, Die religiöse Gotteserkenntnis und ihr Verhältnis zur metaphysischen bei Max Scheler. Untersucht unter besonderer Berücksichtigung der historischen wie methodisch-erkenntnistheoretischen Grundlagen. VIII—154 S. 1928. RM 3,30.

(18) J. Pascher, Die plastische Kraft im religiösen Gestaltungsvorgang nach Joseph von Görres. Eine Studie zur Religionspsychologie. XII—76 S. 1928. RM 2,—.

(19) O. Karrer, Das Göttliche in der Seele bei Meister Eckhart. VII—127 S. 1928. RM 2,70.

(20/21) H. Tuebben, Die Freiheitsproblematik Baaders und Deutingers und der deutsche Idealismus. XIV—152 S. 1929. RM 4,—.

(22) J. Barion, Die intellektuelle Anschauung bei J. G. Fichte und Schelling und ihre religionsphilosophische Bedeutung. VIII—115 S. 1929. RM 2,50.

(23) J. Pascher, Der Seelenbegriff im Animismus Edward Burnett Tylors. Ein Beitrag zur Religionswissenschaft. VIII —110 S. 1929. RM 3,—.

(24) A. Back, Das mystische Erlebnis der Gottesnähe bei der heiligen Theresia von Jesus. Eine religionspsychologische und religionsphilosophische Untersuchung. 112 S. 1930. RM 3,—.

(25) P. Schäfer, Das Schuldbewusstsein in den Confessiones des heiligen Augustinus. Eine religionspsychologische Studie. XV—144 S. 1930. RM 3,50.

(26) G. Wunderle, Um Konnersreuth. Neueste religionspsychologische Dokumente. 65 S. 1931. RM 2,—.

(27/28) J. Schilling, Die Auffassungen Kants und des hl. Thomas von Aquin von der Religion. XII—240 S. 1932. RM 6,50.

(29) F. Mahr, Religion und Kultur. Die neueste Kulturphilosophie im Lichte katholischer Weltanschauung. XV—120 S. 1932. RM 3,—.

(30) B. Meerpohl, Die Verzweiflung als metaphysisches Phänomen in der Philosophie Sören Kierkegaards. XI—131 S. 1934. RM 3,—.

(31/32) F. M. Rintelen, Wege zu Gott. Eine kritische Abhandlung über das Problem des Gotterfassens in der deutschen protestantischen Theologie der Nachkriegszeit. XV—160 S. 1934. RM 4,—.

(33/34) J. Hasenfuss, Die Religionsphilosophie bei Jakob Friedrich Fries. XIX—315. S. 1935. RM 7,50.

(35/36) F. Hohmann, Bonaventura und das existenzielle Sein des Menschen. XI—239 S. 1935. RM 6,—.

(37) L. Jaspers, Der Begriff der menschlichen Situation in der Existenzphilosophie von Karl Jaspers. VIII—93 S. 1936. RM 3,—.

(38/39) K. Delahaye, Die »memoria interior«-Lehre des heiligen Augustinus und der Begriff der »transzendentalen Apperzeption« Kants. Versuch eines historisch-systematischen Vergleichs. XV—166 S. 1936. RM 4,50.

(40) G. Wunderle, Die gestaltende Kraft der Religion im Seelenleben des Menschen. Ein Beitrag zur religiösen Anthropologie. 36 S. 1936. RM 1,—.

(41) A. Hämel-Stier, Das Seelenleben der heiligen Johanna Franziska von Chantal. Ein wissenschaftlicher Beitrag zur Psychologie weiblichen Heiligkeitsstrebens. VIII—68 S. 1937. RM 2,40.

(42) A. Anwander, Das Prinzip des Gegensatzes in den Religionen. VIII—94 S. 1937. RM 4,—.

(43/44) H. Spreckelmeyer, Die philosophische Deutung des Sündenfalls bei Franz Baader. XVI—312 S. 1938. RM 7,50.

(45) H. Kümmet, Die Gotteserfahrung in der »Summa Theologiae Mysticae« des Karmeliten Philippus a SS. Trinitate. XIV—123 S. 1938. RM 4,50.

Od katoličkih učenjaka u Njemačkoj Wunderle bez sumnje ima najveće zasluge za rad na području empiričke psihologije religije. Još se i danas sa zanimanjem čita njegova uvodna rasprava o zadaćama i metodama psihologije religije: Aufgaben und Methoden der modernen Religionspsychologie (Eichstätt 1915). Važno mjesto zauzima njegova empirička studija o psihologiji kajanja: Zur Psychologie der Reue (Archiv für Religionspsychologie. 2/3, 1921, str. 39—107). Njegov uvod u psihologiju religije ostao je — pored Gruehnovog priručnika — do danas najupotrebljiviji i najbolji prikaz za prvu orijentaciju u ovoj mladoj nauci: Einführung in die moderne Religionspsychologie (München 1922). Iza toga slijedile su mnoge druge aktualne publikacije. Spominjem samo najvažnije: Das religiöse Erleben (Paderborn 1922), Über das Irrationale im religiösen Erleben (Paderborn 1930), Glaube und Glaubenszweifel moderner Jugend (Düsseldorf 1932), Zur Psychologie der Stigmatisation (Paderborn 1938). — Isto je tako važan i Wunderleov rad na području filozofije religije. Da ne govorim o mnogobrojnim raspravama religijsko-filozofskog sadržaja, ističem samo da nam je Wunderle na njemačkom jeziku dao prvi upotrebljivi udžbenik i priručnik ove nove discipline: Grundzüge der Religionsphilosophie[2] (Paderborn 1924, prvo izdanje: 1918).

Radovi naprijed navedene kolekcije bave se različnim religijsko-psihološkim i religijsko-filozofskim pitanjima, među kojima nema naročite uže veze. Velikim dijelom su to izabrane doktorske disertacije i slične monografije. Radi izvjesne preglednosti možemo ih pod vidom njihovog sadržaja podijeliti u nekoliko grupa.

U prvu ćemo grupu računati spise religijsko-psihološkog značaja. — Kolekciju je otvorio Schuck (1), koji je uvjerljivo dokazao da je sv. Bernard bio vješt u psihološkom promatranju vlastitog i tuđeg religioznog života. U Bernardovim se prikazima već dosta tačno razlikuju emocionalni i intelektualni činioci kao i naravni i nadnaravni princip religioznog doživljavanja. U njima se također opširno opisuju različni načini sjedinjenja s Bogom. — O

Ispovijestima sv. Augustina bilo je već mnogo polemika. Još se i danas pisci veoma razilaze u pogledu njihove historijske i psihološke vrijednosti. Stoga je i Schäferova monografija (25), koja se bavi krivnjom kao centralnim pitanjem Ispovijesti, dosta prijeporna. Piščeve su tvrdnje, doduše, uvijek dobro obrazložene, ali zadnja riječ u ovom pitanju ostat će, kako se čini, Augustinova i Božja tajna. — Po metodi kvalitativne statistike bavi se Wunderle (4) ovim osnovnim pitanjem: U čemu i kako se manifestira početak religioznog života kod naše djece? Ne traže se izjave od same djece, već se rani dječji doživljaji promatraju u svijetlu kasnijeg sjećanja. Ta metoda ima razmjerno najmanje poteškoća. Zapisnici o tome svjedoče za relativnu nesamostalnost i pasivnost ranih religioznih doživljaja: dijete uglavnom živi od onog što je primilo od svoje okoline. — Hämel-Stier (41) s psihološkog stanovišta prikazuje razvitak duševnog života sv. Ivane Franciske de Chantal, te dolazi do zaključka da je religiozni život ove svetice bio pravi mistički život. — Još je dublje zahvatio u pitanje mističkog doživljavanja Back (24), ma da direktno uočuje samo život sv. Terezije od Isusa. Sličan značaj imaju i radovi od Kümmeta (45), Meerpohla (10), Karrera (19) i Paschera (18). U njima se izvrsno obrađuje psihološka strana mističkog doživljavanja. Njihove izvode zgodno dopunjuje Lenz (3) s filozofskog stanovišta. — Ovamo spada donekle i polemika oko stigmatizirane Terezije Neumann iz Konnersreutha. Wunderle (26), koji je kroz više godina na licu mjesta proučavao psihološki aspekt neobičnih Terezijinih doživljaja, objelodanio je predavanje što ga je držao 1930 godine u Erfurtu na međunarodnom kongresu za psihologiju religije. Oštro je prigovarao poznatom Gerlichovom djelu o Tereziji Neumann. Zbog toga je na samom kongresu došlo do neugodnog sukoba između Gerlicha i Wunderlea, pa je tom zgodom cijela skupština javno osudila Gerlichove lične napadaje. Poslije je benediktinac A. Mager napisao izvještaj o kongresu braneći Wunderlea. Uslijed toga nastala je oštra polemika između Gerlicha s jedne strane i Wunderlea i Magera s druge strane. Na međunarodnom kongresu za psihologiju religije u Beču govorio je Mager 1931 godine o temi »Psihologija religije i događaji u Konnersreuthu«. Tom je prilikom naglasio da u konnersreuthskom zbivanju ima više naravnih, štoviše, patoloških činilaca. Ova polemika sačuvat će svoju vrijednost kao zbirka poučnih dokumenata o Konnersreuthu. — U monografiji o pojmu duše u Tylorovom animizmu pokazuje Pascher (23) da Tylor zastupa jednu aprioristički shvaćenu evoluciju, a da mu je glavna pogreška ta što je etnološke podatke odveć površno shvatio, jer ih nije psihološki produbljivao.

Drugu grupu sačinjavaju spisi religijsko-filozofskog sadržaja. — Najznačajniju monografiju na tom području daje Schilling (27/28) konfrontirajući Kanta i sv. Tomu u njihovom shvaćanju religije. Sv. Toma stoji u središtu srednjovjekovne filozofije,

Kant u središtu modernog naziranja na svijet. Prema pravilu »interpretatio benigna« nalazi Schilling da Kant ne stoji samo u oprečnom odnosu prema sv. Tomi, nego da njihovo mišljenje ima dosta dodirnih tačaka. — U istom duhu Delahaye (38/39) konfrontira sv. Augustina i Kanta, te nalazi da u njihovom traženju Boga ima mnogo sličnosti. Način na koji Schilling i Delahaye obrađuju svoju temu vrlo je simpatičan i sigurno više koristi ispravnom razumijevanju velikih mislilaca nego rigorozna tumačenja tekstova, tumačenja kojima se na štetu same nauke grade nepotrebne barikade. — O temeljima religije kod Kanta radi i Hasenfuss (12/13), koji nalazi da Kant u svim glavnim pitanjima dolazi u sukob s kršćanstvom. Hasenfuss (33/34) obrađuje i filozofiju religije kod J. Friesa, koji u svom odnosu prema religiji i kršćanstvu zauzima slično stanovište kao Kant. Rezultat, doduše, nije nov, ali je novo njegovo opravdanje. Za razumijevanje razvitka filozofije religije u protestantizmu ovi radovi imaju veliko značenje, jer pokazuju prve temelje racionalističkog shvaćanja religije. — Nastavak i posljedice kantovske religijsko-filozofske problematike ispituju Barion (22) kod Fichtea i Schellinga, Stamer (8/9) kod Schleiermachera, Spreckelmeyer (43/44) kod Baadera, Tuebben (20/21) kod Baadera i Deutingera, Newe (16/17) kod Schelera, Haehling v. Lanzenauer (11) kod Bartha, a Fröhlich (6/7) i Rintelen (31/32) općenito u novijoj njemačkoj filozofiji religije. Stoga se među ovim spisima može naći izvjesna historijsko-sistematska veza koja, doduše, nije bila intendirana od samih pisaca, ali koja stvarno omogućuje dosta dobru sintezu religijsko-filozofske problematike 19 i 20 stoljeća. Dva pitanja stoje u središtu ove problematike: pitanje spoznaje o Bogu i pitanje slobode čovjeka.

Jedna treća grupa radova uočuje egzistencijalnu filozofiju religije. — Hohmann (35/36), sam franjevac, prikazuje mišljenje sv. Bonaventure kao »egzistencijalno mišljenje«, a samog sv. Bonaventuru kao »egzistencijalnog čovjeka na visini srednjeg vijeka«. Dosadašnje su interpretacije tobože nedovoljne i takoreći isključivo historijski orijentirane. Međutim, ni Hohmann ne daje pravu novu interpretaciju, već samo transponira poznate interpretacije u novu, »egzistencijalnu« terminologiju. — Meerpohl (30) ukratko prikazuje antropologiju i egzistencijalnu dijalektiku kod Kierkegaarda, te ispituje njegov pojam »zdvajanja« ili »očajavanja« kao metafizičke pojave. Kierkegaard nije htio dati novi sistem, nego je samo htio izbaviti čovjeka od panlogističkog filozofiranja i naučiti ga da opet bude svijestan svoje konkretne egzistencije. Pojam egzistencije kod njega ima etičko-religiozni, zapravo kršćanski značaj. »Zdvajati« znači krivo se odnositi prema samom sebi, prema svojoj egzistencijalnoj zadaći: čovjek subjektivno neće da ostvari ono što objektivno treba da bude. Kad čovjek stvarno zdvaja, znak je da mu je nesnosno ostati u krivom odnosu prema samom sebi. Stoga stvarnim zdvajanjem ujedno svladava svoju ontičku napetost.

— Benediktinac J a s p e r s (37) ispituje pojam »čovječje situacije« u filozofiji istoimenog velikog mislioca. Svoju aktualnost dobiva to pitanje naročito tim što je Jaspersovo rješenje obračunavanje sa zoološkom antropologijom, s pozitivizmom i s idealizmom. Jaspersu je jasno da čovjek nije potomak životinje, ma da ne zna pozitivno ni za podrijetlo ni za svrhu čovjeka. Isto je tako uvjeren o neopravdanosti pozitivističkog i idealističkog stanovišta, ma da opet sam ne daje pozitivno rješenje pitanja o čovjeku. Tim se i specificira smisao spomenutog obračunavanja. »Egzistencijalni čovjek« prelazi svoje vlastite granice, a pogled mu je upravljen prema beskrajnosti. Njegov se život odvija kao naročiti dijalektički proces, kao antitetička borba između kaosa i oblika u pravcu sinteze oblikovane egzistencije. Egzistencijalni se čovjek uvijek nalazi između dvije suprotnosti: između svoje mogućnosti i svoje potpune ostvarenosti. Zato njegova egzistencija nije apsolutnost, već je u odnosu prema drugim egzistencijama i prema transcendenciji, ma da su sve te egzistencije i transcendencija sasvim heterogene. To je, uostalom, sve što znamo o transcendenciji: ona je nešto što omogućuje odnos između egzistencije i onog za čim ova ide. Na pitanje o Božjem bitku nemamo odgovora. Jaspers, doduše, ne obožava čovjeka, ali nije ni pozitivno riješio problem Boga. Ovim je stanjem stvari donekle uvjetovano zašto ni iz ovog prikaza ne možemo pouzdano i tačno doznati što znače Jaspersovi temeljni pojmovi »egzistencija«, »transcendencija«, »situacija« itd. Pisac se nije dovoljno oslobodio od samog izvornog teksta.

Preostalo je još nekoliko radova filozofskog sadržaja. — F a u l h a b e r (2) prikazuje značenje principa kauzaliteta za problem naučne spoznaje Boga. Taj je prikaz danas već u mnogom pogledu manjkav, jer je kasnija borba oko opravdanja principa kauzaliteta vodila do novih uvida u taj još uvijek zamršeni problem. Druga je Faulhaberova (5) studija uglavnom historijski orijentirana. — U jednom proširenom predavanju pokazuje W u n d e r l e (40) da ne daju samo pojedini narodi svojoj religiji naročito obilježje, nego da i sama religija ima velik upliv na formiranje duševnih vrednota i duševnih osobina naroda. U tom je antropološko značenje religije. Ovdje je isključivo govor o kršćanstvu. — A n w a n d e r (42) promatra religiju u svijetlu imanentne »oprečnosti« (polariteta, napetosti, dualizma, potencijalnosti), ovog sveobuhvatnog zakona života. Takve su oprečnosti imanencija - transcendencija, dinamika-statika, oblik-punina (vjera-ljubav), pojedinačnost-cjelovitost, raščlanjenost-cjelovitost. U velikim linijama prati pisac ove oprečnosti kroz čitav niz važnih religija pokazujući njihov različni ritam, njihovo različno izravnanje u »zlatnoj sredini« ili njihova različna protivurječja. — Na koncu treba još spomenuti M a h r a (29), koji promatra noviju kulturnu filozofiju u svijetlu katoličkog naziranja na svijet, pri čemu opširno prikazuje i stav protestantizma prema »svijetu«. — W a n n i n g e r o v a (14/15)

studija strogo uzevši ne spada u ovu kolekciju, jer radi o historijskoj temi.

Već se iz ovog kratkog prikaza vidi koliko je aktualnih religijsko-psiholoških i religijsko-filozofskih pitanja obrađeno u ovoj kolekciji, i to za kratko vrijeme od 16 godina njenog izlaženja. Iako ti radovi ne potječu svi direktno iz Wunderleove škole, ipak je Wunderle svojom ulogom koju igra u povijesti psihologije religije njemačkog katolicizma njihov duhovni otac i pokrovitelj. Uz njegovo ime vezan je katolički religijsko-psihološki rad u Njemačkoj, a njegov je pravac bio češće s priznanjem i pohvalom odobravan i od istaknutih stručnjaka drugih konfesija.

Motivi vjerskih obraćenja

Povodom knjige prof. V. Štejna: Od profesorske stolice do samostanske ćelije.*

O. Urban Talija

Ovdje se radi o prelazu Rusa Pečerina u krilo katoličke Crkve — o jednoj konverziji. Najmilija je čovjeku stvar uz koju čvrsto prianja, materinski jezik što je naučio od svoje matere, i religija u kojoj se rodio i odgojio. Sve će laglje čovjek promijeniti, ali teško ili nikako svoj jezik, svoju religiju; to je čovjeku najmilije.

Konverziju ili prelaz mi shvaćamo iz poganstva na kršćansku vjeru ili prelaz iz jedne kršćanske konfesije koja je ili skizmatična ili heretična ili jedno i drugo, na katoličku vjeru. Konverzije su preokreti u religioznoj savjesti. Ti preokreti mogu biti neočekivani, nagli kao što je bila konverzija sv. Pavla na putu u Damask, ili Ratisbonne-a u crkvi sv. Andrije delle Fratte u Rimu, a mogu biti postepene, kao na pr. sv. Augustina. On nam je u svojim »Confessiones« divno opisao sve etape, koje je proživljavao sve do svoje potpune konverzije. Ovako piše u svojim »Ispovijedima«:

»Kada sam u tajanstvenoj dubini mojega duha sakupljao pred oči sve svoje siromaštvo i nevolje svoje, bûdila se oluja u duhu mojemu, koja je nosila kišu suza mojih. I da bih slobodnije mogao plakati, ustadoh i odalečih se od Alibija. Samoća mi se činila zgodnija da plačem.... Bacih se pod jednu smokvu i sam ne znam kako. Tu protekoše rijeke suza mojih; to je bila prva žrtva tebi mila... i ja sam tebi govorio, Bože, ovim ili sličnim riječima: Nemoj se spominjati opačina mojih starih... osjećao sam

---

* Od profesorske stolice do samostanske ćelije (Religiozni put Vladimira Pečerina), 8°, str. 45, Zagreb 1938; izdala dominikanska naklada »Istina«.

da su me one jako sputavale i tužno sam uzdisao i govorio: dokle ćeš, dokle ćeš? Zar sutra? Ako sutra, zašto ne danas? Zašto ne ovoga istoga časa? Tako sam govorio i plakao. Kad eto čujem glas iz bližnje kuće koji je popijevajući govorio i ponavljao, kao da su to bili dječaci, ne bih znao, ili djevojčice: *uzmi, čitaj, uzmi čitaj!* Promijenim se u licu i stanem misliti, da li dječaci takova šta običavaju pjevati u kakvoj igri. Ali se nijesam mogao sjetiti da sam ikada takova šta čuo pjevati. To sam ja razumio, da je meni rečeno da ja uzmem Bibliju i da stanem čitati prvo poglavlje što bih našao... Vratih se na svoje mjesto, otvorih Bibliju i u šutnji pročitah poglavlje što *mi je bilo palo pod oko,* i bilo je: Non in comensationibus, non in cubilibus non in impudicitiis, non in contentione, non in emulatione, sed induimini dominum nostrum Jesum Christum. Dalje nijesam čitao jer mi nije trebalo... I tako, Bože moj, convertisti luctum meum in gaudium, et circumdedisti me letitia«...

Kao obraćenje sv. Augustina što je bilo, tako je bilo u zadnje vrijeme Šuvolova, Brunetiera, Coppea, Huysmannsa, Wernona i stotinu drugih.

Konverzije su privlačile pa i sada privlače osobitu pažnju i psihologa i teologa. Ove su se pojave proučavale, nad njima se razmišljalo ne bi li se ušlo u trag tim preokretima. I uistinu takove pojave ne mogu a da ne zainteresuju misaona čovjeka.

Čovjek koji je odulji niz godina svoga života pristajao uz neke religiozne ideje, bio zagrijan za njih, vrijednost motiva priznao, pa da se najednom ili kroz neki razmak vremena odluči da ih napusti, druge poprimi, za druge se oduševi; u takovim ljudima valja da nastupi neka vanredna sila, neobično tajanstvena, nepojmljiva. Ja ovdje mislim na ljude koji osjećaju svoju vjeru iz potpuna uvjerenja, a ne mislim na one, koji su vjernici samo po imenu i koji do vjere ne drže; takovi će promijeniti svoju vjeru takovom lakoćom kao što će promijeniti svoje odijelo, da ga drugim zamijene. Takovi ovdje ne dolaze u obzir. Obraćenja i preokreti u savjesti, pred kojima se mi često nađemo i pitamo sebe: da li je to moguće, već to bude gotova činjenica, tajanstvena, koliko se hoće, ali ipak činjenica je. Za materijalistu obraćenje sv. Pavla nije bilo drugo već silovita eksplozija ocipitalnih cerebralnih središta, budući da je sv. Pavao bio epileptik; sv. Terezija histerična; kod sv. Franje bila je baštinjena degeneracija. Turobni uzdisaji u Carlyle-u posljedica su katara gastro-duodenalnoga. Svi ovi preokreti u misli i religioznom osjećaju izvor svoj imadu u poremećenju normalnoga funkcioniranja nekih žlijezda, što će kašnje fiziologija bolje označiti.

Ovakovo shvatanje obraćenja drugi zabacuju; i oni vide izvor preokretu u savjesti u nekoj tajnoj čovječjoj svijesti (subconscientia). Oni misle da u čovjeku imade, osim običajne svijesti neka druga u kojoj su položene misli, osjećaji nepoznati običajnoj svijesti. Te misli i osjećaji kadikad isplivaju na površinu te utječu na običajnu svijest poticajima, zabranama, halucinacijama, koje mogu optički i akustički podražiti živce, a da se ne zna kako i odakle.

Imade i treće stanovište s kojega se gledaju obraćenja, to jest prelaz s puta tame na put svijetla, s puta moralne degradacije na put čista i kreposna života — a to je natpriroda. To stanovište zastupa religija. Ona vidi uzrok tomu — kada se radi o normalnim ljudima i kada se taj preokret ne dade tumačiti naravnim putem — u nekoj sili, koja je izvan i subjektivnih i prirodnih granica, koja svojim dubokim, tajanstvenim utjecajem utječe na čovječji um i volju; kaže umu istinu što mu je do tada bila zastrta, pokreće volju i blago je, potiho privlači k dobru, a ona pristaje i priznaje; vidi da je bilo krivo mišljenje, uz koje je pristajala, prihvaća stoga drugo mišljenje, za nj se zagrijava; to joj daje direktivu u životu, u tomu se upokojuje — i mi imademo konverziju. Da je ovo treće stanovište ispravno o tomu imademo dosta jakih dokaza. Neka se vidi što sam o tomu pisao u »Franjevačkom Vijesniku«, Sarajevo god. 1930. br. 6, str. 163 i sl. o obraćenju Fathra Wernona.

Ja imadem pred sobom malu knjižicu; u toj se knjižici pripovijeda o prelazu Rusa Vladimira Pečerina u katoličku Crkvu. Napisao je prof. Sergije v. Štejn, Rus, koji je također prešao u krilo katoličke Crkve.

Obraćenjima ili preokretima u religioznoj savjesti ne bivaju isti motivi kao što se to može razabrati iz biografija i autobiografija konvertita. Brunetiera je na pr. privuklo kršćanstvu to, što je vidio u kršćanstvu veliku jaku socijalnu snagu, vidio red, auktoritet; Frano Coppée je u trzajima boli osjetio u sebi potrebu utjehe; uviđao je, da tu utjehu može naći samo u kršćanstvu. Huysmansu su se zgadile ljudske podlosti; traži mira u katoličkoj Crkvi, u vjerskom kultu i nalazi da tu odiše pravi kršćanski mir. Ratisbonne stupa slučajno u crkvu S. Andrea delle Fratte u Rimu, dolazi pred oltar Imakulate, tu pada u nesvijest; i od Židova koji nije imao nikakove religije, već se izrugivao svemu, postane svetim katoličkim svećenikom. Father Wernon, anglikanski pastor god. 1925. dobiva u ruke život S. Terezije Maloga Isusa. On ga ne će da čita, jer su to njemu knjige sentimentalne što nam dolaze sa strane katoličke Crkve. Ipak uzimlje da čita. Prve ga stranice ne zanimaju, on knjigu odlaže; opet — ne zna ni sam kako — prihvaća život sv. Terezije da čita; i čita ga neprekidno, čita ga osobitom pažnjom; čita ga sve bez oduška, dok ga pročita sve do kraja. Bila su dva sata poslije ponoći kada je dovršio čitanje. Kada je Wernon odložio knjigu, nije bio onaj isti koji je bio kada je stao čitati; u njemu je nastao preokret u savjesti, golemi preokret.

Autobiografija sv. Terezije od Maloga Isusa, koja ne stoji u nikakovoj svezi sa anglikanskim religioznim idejama, ipak je duboko potresla religioznom Wernonovom savjesti.

A koji su motivi bili da je Pečerin stupio u krilo katoličke Crkve? Motivi nijesu bili, kao kod Ratisbonne-a, kod Brunetiera, kod Fathra Wernona. Motivi su bili: odvratnost od životinjskog života bez Boga, života bez viših ideala, kakav je bio okolo njega; i neki nutarnji glas koji mu je šaptao kao što je nekada šaptao sv. Augustinu: Što činiš ovdje? Ovdje ti nema nikakove budućnosti. Ustani, ostavi svoje rodno mjesto, zemlju svojih otaca ... uzmi svoj teški križ, i nosi ga, ako je to potrebno sve do Golgote.

Čovjek osjeća u svojoj duši — manje više — neke aspiracije; a te su aspiracije, ona neka čežnja k istini, k dobru, k ljepoti. Čovjek ne zna odakle su te aspiracije; ali on zna da su tu. On hoće da im udovolji, ali istodobno vidi i osjeća da mu ni znanje, ni filozofija ne mogu ispuniti te čežnje; tu ostaje uvijek neka praznina koja hoće da bude ispunjena; ali u ovomu životu ne mogu da budu ispunjene. Čovjek po naravi svojoj osjeća težnju neku, a to je težnja beskonačnomu — Infinitum. Ova čežnja nije u svakomu istaknuta u istoj mjeri; ona može biti oslabljena odgojem, okolinom; ali ostaje uvijek korijen u ljudskoj naravi, koja i ako se može degradirati i pasti do zvjerskoga stanja, taj korijen ostaje tu i ako umrtven.

Pečerin je osjećao te aspiracije u svojoj duši, osjećao je da mu ih ne može ništa ispuniti, već jedino Bog.

Ovako Pečerin piše svomu prijatelju Fjodoru V. Čižovu: »Ja sam ispio do dna kalež najgorčih razočaranja, pa sam uvidio prazninu i ništetnost svega što mi se ranije činilo tako lijepo i veliko. Sada sam se opametio i moja duša traži samo mir i samoću, vječni mir i samoću. Ali gdje se može naći taj željkovani mir i ta nepomućena samoća? Samo u Bogu, jedinomu Bogu! Vjeruj mi, dragi prijatelju, samo Bog i Njegova beskrajna ljubav mogu napuniti prazninu duše, koja je prevarena u najdražim svojim težnjama« ...

»Zar ti sam nijesi razočaran u znanosti? Zar ova znanost nije već osudila samu sebe, očitovavši svoju potpunu nesposobnost i nemoć, da nam pruži sreću i duševni mir.«

Taj duševni mir Pečerin nalazi u kultu katoličke Crkve kao što je nekada sv. Augustin plakao slušajući pjevanje psalama u crkvi u Milanu... Flevi in hymnis et canticis tuis suave sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter (Confessiones).

»Vjeruj mi, prijatelju moj«, piše Pečerin, »u zvucima orgulja koji prate crkveno pjevanje, u dimu tamjana što se diže prema nebu kroz sunčani zrak, u svakoj slici Majke Božje neizmjerno je više istine, više filozofije i pjesništva, nego u kaosu političkih, filozofskih i književnih sistema koji se mijenjaju svaki dan isto tako kao modni oblici, koji će stalno na koncu konca postati ništavni i smiješni ... Povijest nam je zadnjih godina dala važnih i ugodnih opomena. Ljudi i sistemi su se srušili i najsigurniji pothvati bankrotirali. Sa sve četiri strane svijeta čini mi se, čuje se svečani glas koji nam govori: čovjek je ništa, samo Bog je velik. I sa svih krajeva ze-

maljske kugle dolaze uzdasi i jecanja. Oni glasno traže blago, koje je oduzeto ljudima. To je neprocijenjeno blago religija. Ovo su blago varalice, odjeveni u togi i u filozofskom odijelu pokušali oteti čovječanstvu, koje duševno trpi.«

Pečerin je bio Rus kao što sam gore kazao. Ruski je narod po naravi vrlo inteligentan, religijozan, sklon kontemplaciji, misticizmu. Ja sam imao prigode da se o tomu uvjerim. I na sveučilištu sam imao kolegu Rusa, u kojem sam zapazio i iskrenost i inteligenciju i religijoznost. I na mojim putovanjima. Napominjem samo jedno. Išao sam vlakom iz Dubrovnika preko Sarajeva u Zagreb. U vlaku sam se našao s jednim mladim Rusom, liječnikom, koji je bio dodijeljen u Vojarni Kralja Petra u Sarajevu. Značajni su bili njegovi pogledi na mene i na moje franjevačko odijelo. On mi se sam približio i upravio mi prvi riječ. Odmah sam opazio iz njegovih očiju, da se tu radi o jednomu čestitom mladiću. Vidio je moj brevijar i konfidecijalno ga uzeo da bi čitao, znajući da je to knjiga molitava. Pitao sam ga, pozna li latinski jezik. Odgovori mi da je učio, ali kao mediciner da ne zna sve. Čitao je molitve iz mojega brevijara; ja sam mu prevodio; to mu je bilo milo. Kazao mi je da mu je otac bio ruski general i da je poginuo u svjetskom ratu; da imade još dva starija brata u ruskoj vojsci, ali da ne zna, da li su živi ili mrtvi; da imade majku sa dvije sestre u Švajcarskoj; a da je on kada je buknula revolucija u Rusiji prebjegao u Jugoslaviju i da je sada u službi vojničkoj kao liječnik, dodijeljen Vojarni Kralja Petra u Sarajevu. Molio me je, da ga potražim u Sarajevu, na povratku iz Zagreba. Ja sam mu to i obećao i održao riječ. Na povratku odem i nađem ga. On me povede u spavaću svoju sobu, pokaza mi Ikonu Majke Božje nad krevetom, pred kojom — reče mi — da se moli Bogu.

Ne znam da li će svatko izvesti što ja izvodim; ali eto tu, meni jednako pravo; ... ja se ne mogu nikako oteti onoj ideji, što sam je sebi stvorio o ruskom narodu.

Auktor je ovog djelca Sergije v. Stejn, profesor univerziteta, koji je također prebjegao iz Rusije u Jugoslaviju; to je prava čestita ruska duša: učen, iskren, nabožan, zagrijan za sva religijozna pitanja, željan da ih proživljuje duhovnim životom. To mu čini da se laća češće pera te sarađuje u nekim našim religijoznim revijama. Pa tako imademo od njega radnje: S. Frano Asiski i Rusija — Vladimir Solovjev — Jedan ruski konvertit — Kneginja Jelisaveta G. Volkonskaja — Katolicizam u Ruskoj knjizi — Otac Nikola Tolstoj — Ivan Dejbner — Ideolozi ruskoga pravoslavlja — Dostojevski i katolicizam — S. Toma Akvinski i Rusija — Dva ruska konvertita.

Svatko ne može jednako dobro pisati o istomu predmetu, pa i bila duševna svojstva pisaca jednaka; niti jednako živim bojama i istinitim orisati jedan događaj, jednu ideju, jedan osjećaj. To ovisi o subjektivnom raspoloženju prama tomu događaju, ideji, osjećaju. Veliki um sv. Augustina ostavio nam je napisano: »Ne ljubi se ono, što se ne pozna; ali i pošto se je upoznala stvar sa svake strane, sklonost prema toj stvari čini nam, da je bolje i potpunije poznamo (ipsa eficitur dilectione ut melius et plenius cognoscatur). (Tract. 96 in Joannem. Migne XXXV. 1876.).

Kada se dakle stvar bolje i potpunije pozna, a pozna se potpunije i bolje, kada je čovjek zagrijan za tu stvar, bolje će se i potpunije stvar prikazati. Stoga prelaz Pečerinov u katoličku Crkvu ovdje je prikazan i vjerno i živo, jer ga je prikazao prof. Sergije v.Štejn, Rus, koji je ostavio Rusiju, koji je možda proživljavao u životu iste momente, koje je Pečerin proživio, i prešao u katoličku Crkvu, kao što je prešao Pečerin. Takovi mogu razumjeti do u tančine tajanstvenost duševnoga preokreta u Pečerinu i vjerno orisati s razloga, što su oni sami takova šta proživljavali.

Ovo se djelce ugodno čita; a čitat će ga osobitom ugodnosti svi oni koji u sebi osjećaju potrebu duhovnoga života.

Osnovno Moralno Bogoslovlje prof. Dra A. Živkovića.

I. P. Bock, D. I.

Naši moraliste obično dosta kratko raspravljaju o općem dijelu moralke u svojim školskim priručnicima pa i ono malo, što su obijelodanili o osnovnom moralnom bogoslovlju, velikim dijelom prepuštaju privatnoj marljivosti svojih slušalaca. U opreci s njima zaslužni urednik Bogoslovske Smotre, redovni profesor moralke na teološkom fakultetu u Zagrebu i povrh toga sada novoizabrani Rektor Magnifikus zagrebačkog universiteta, Msgr. Dr. Andrija Živković izdao je ove godine veoma omašno i jednako jezgrovito djelo »Osnovno Moralno Bogoslovlje« tiskom zagrebačke »Tipografije« na XII + 412 strana velike osmine. Sam je autor označio svoj spis kao »opći dio« i prvi svezak »Katoličkog Moralnog Bogoslovlja«. U drugom će svesku obraditi kreposti uopće, a napose bogoslovne i kardinalne. Treći će svezak raspravljati o zapoviijedima Božjim i crkvenim.

1. Uvodna pitanja, definicija naime i drugi osnovni pojmovi, razni odnosi, metod, podjela, značaj, važnost, izvori i povijest moralnoga bogoslovlja zapremaju prve 52 strane. Istaknimo ovdje bar nešto o važnosti te znanosti. »U naše se vrijeme, piše autor, pred

Recenzije.

J. Hessen, Die Werte des Heiligen. Pustet, Regensburg 1938. Str. 282.

Zna se kojoj struji naginje Hessen. Ona dolazi do izražaja već u objavi knjige na njenu omotu: Religiju se ne može nikome »andemonstrieren«, nego je potreban »Aufweis« religijskih vrednota, koji dolazi »aus ergriffener Seele« i neće promašiti utjecajem »auf die empfängliche Seele«.

Jedna je stvar imati religiju (biti religiozan), a druga opravdavati religiju. Opravdavati religiju znači obrazlagati njezinu objektivnost, dokazivati istinitost religije. Tu je na poslu noetika bez obzira na psihičke dispozicije (ergriffen — empfänglich); tu se ne pokazuje nego dokazuje: jer iako se religiozni objekt doživljuje, njegova se istinitost doživljajno ne opravdava — osim prema onim filozofskim nazorima, koji u doživljavanje stavljaju kriterij istine i osnov sigurnosti. Ali opravdavanje religije zavisi upravo od kritike takvih nazora, ne samo od doživljavanja (iskustva). Zato je i najvažnije posljednje poglavlje u ovoj knjizi, gdje Hessen negativno i pozitivno opravdava religiju.

U negativnom dijelu dodiruje Comtea, Feuerbacha i Vaihingera, a poziva se na Scholza Sva mu je kritika u tome, što kod navedenih nazora nalazi kao krivu pretpostavku, da religija izvire u teoretskoj svijesti, koja (po Hessenu) obuhvata maštanje (umišljanje) i mišljenje. Naprotiv, kaže Hessen, religija se nalazi »im Seelengrund«, te je doživljavanje a nije mišljenje i spoznaja (251). Njemu dakle spoznaja nije »im Seelengrund« i baš ničim ne opravdava eliminiranje teoretske svijesti u religijskom životu.

U »pozitivnom« dijelu opravdavanja religijske istine (254 sl.) poziva se Hessen uglavnom na Volkelta, Schelera i N. Hartmanna. Opravdavanje je najprije psihološki-antropološko: kako je u drugim područjima duha (znanstvenom, estetskom, etičkom) osigurana vrijednost, jednako je i u religijskom području. To bi imala potvrditi antropologija po Scheleru, kao i argument o specifičnosti religijskih akata, koji bi nerazumljivi bili bez objektivnosti. — »Gnoseološko« opravdavanje oslanja se na analogiju između religijskog shvaćanja i neposrednog (izravnog, intuitivnog) doživljavanja, kojim zbiljski »shvaćamo« predmete (po Volkeltu). Religijsko shvaćanje nije samo emocionalno, nego je voluntativno (po Hessenu), za razliku od racionalnog (diskurzivnog) shvaćanja. — Ontološko opravdavanje sastoji u tome, da je ens a se postulat teoretskog uma, ne samo u realnom već i u idealnom redu kontingencije.

Karakteristično je kod Hessenova obračunavanja sa »racionalnom« skolastikom, da se prebrzo zadovoljava sa tvrdnjama njezinih protivnika. Možda to kod njega dolazi »aus ergriffener Seele«, ali čitalac ne mora da ima »eine empfängliche Seele« — dok nije kritički postavljeno sve na svoje mjesto. A to u prvom redu znači (u konkretnom pitanju), da bi u strukturi religijskog iskustva trebalo valjano utvrditi iracionalno-intuitivnu intenciju (specifično religijskog objekta), kaošto također utvrditi opravdanost proturacionalnog stava u pitanju religijske strukture. Značilo bi višestruku konfuziju, da se racionalni momenat religije (u subjektivnom smislu) istovetuje sa filozofski silogističkom formom, i osim toga da se psihološko pitanje religijske strukture zamjenjuje sa filozofskim pitanjem o načinu opravdavanja religijske istine. Pri usvajanju nekih suvremenih nazora Hessen je prema njima premalo kritički raspoložen, pa tako njegovo stajalište dobiva eklektičku notu, gdje je reproduktivnost jača od kritičke solidnosti.

Kao jedna potvrda za ove moje primjedbe može nam poslužiti prvi dio knjige, u kome se nalaze razmatranja od osnovnog značenja (»Grundlegung«). Polazeći od činjenice duhovnovrijednosnih područja Hessen nastoji da najprije obori aksiološki relativizam. Taj je prvotni zadatak sistematski određen: »sveto« kao vrijednosni objekt religijskog doživljavanja čini problematiku ove knjige, pa je stoga u prvom redu potrebno da se općenito utvrdi aksiološka objektivnost. Postavivši na dosta brzu ruku ovaj temeljni kamen Hessen ističe, da je »sveto« zasebna vrijednost. Sad prelazi na strukturnu fenomenologiju, polazeći za Ottom, Schellerom i Scholzom. Religijski objekt (»božanstvo«) konstituiraju tri obilježja: transcendentnost, realnost i vrijednosni karakter. S prvim je obilježjem u vezi kritika panteizma, s drugim kritika idealizma, a treće bi obilježje sadržavalo osobnost božanstva. Za ovakav sumarni »Aufweis«, kako je ovdje u knjizi, iziskuje se doista »eine empfängliche Seele«. Ali se, osim toga, jedna solidna kritika ne bi smjela oboriti na »neke katoličke filozofe« (str. 50), koji se navodno boje religijsku problematiku svesti na aksiološko područje, zato što bi se time Božja realnst rasplinula u »puku vrijednost«, dok naprotiv (kaže Hessen) religijska vrijednost uključuje realnost. Međutim, ovi »katolički filozofi« poznaju dobro Hessena i znadu da on odbija dokazivanje realnosti, pa se zato dosta opravdano »boje« za tu realnost (isp. str. 58, 61, 97 sl.).

Knjiga je pisana — treba joj to u prilog istaći — širokim poznavanjem moderne filozofije. Kadra je u čitaoca razbuditi živi interes za religijsku problematiku.

Z.

Hans Meyer, Thomas von Aquin. 1938 (P. Hanstein, Bonn); str. 641.

Ovo magistralno djelo prikazuje u historijskoj i problemskoj cjelini onu filozofiju, za koju njezini lakomisleni protivnici i ne znaju da je oplodila novovjekovnu filozofiju, i da ona danas daje žive snage ukupnom filozofskom stvaranju. Tko umije ispravno shvatiti nauke skolastičkih filozofa i teologa, rekao je Leibniz, uviđa da su one puno temeljitije nego što se

obično sluti. Obnovom aristotelizma u prošlom stoljeću dobio je novi zamah i studij tomizma. Iz Trendelenburgove škole izlaze Franz Brentano, Hertling, Baeumker i drugi preteče najnovije skolastike i u njoj napose tomizma. Danas se već tomizam po specijalnim radovima razvio u nepreglednu razgranjenost, što je omogućilo (a dijelom i otešćalo) historijski i problemski adekvatnu sintezu tomizma. Tome je cilju namijenjena i ova knjiga.

Njezina je osobitost u tome, da reproduktivnu izgradnju Tominog nazora o svijetu upotpunjuje mnogim historijskim i kritičkim refleksijama. Čitalac dobiva poglede na svestrani razvoj sistema. Ne manje važi za Tomu Akvinskog što je rečeno za Alberta Velikoga, da je »stupor et miraculum« svoga vremena: mi ostajemo zapanjeni pred neshvatljivo ogromnim naporima umnoga stvaranja kod Tome, kao i kod drugih prvaka skolastike. Objektivno uzeto, taj je rad dao nazor o svijetu i našem životu tako, da je kadar izdržati kritiku i na današnjem stepenu naučne filozofije. Tome ne smeta priznata činjenica, da su neki prirodonaučni nazori Tomini postali s vremenom neodrživi. U knjizi se također ispravno suzbijaju neki prigovori tomizmu, s obzirom na odnos prema grčkoj filozofiji i kršćanstvu.

Možda bi se opravdano mogla poželiti bibliografska nadopuna kod pojedinih pitanja; zatim suvremeno rješavanje pojedinih pitanja unutar skolastike, pa to čak sa proširenjem na izvanskolastičke nazore, i slično tome. Ali takav bi posao iziskivao organiziranu suradnju, koje danas još nema, a koja bi bila najveća naša potreba. *Z.*

Berutti P. Dr. Christophorus, De Delictis et Poenis, 1938, str. XV-258, u vel. osm., izd. Marietti. Torino. Cijena tal. lira 18.

Uvaženi kanonista iz dominikanskoga reda P. Berutti, profesor univerziteta u Fribourgu u Švicarskoj počeo je pred dvije godine da objavljuje svoj priručnik kanonskog prava pod naslovom Institutiones iuris canonici, koji će obuhvaćati 6 svezaka. Izdao je najprije (1936) prvi svezak (Normae generales) i treći (De Religiosis), a ove godine šesti svezak: De Delictis et Poenis. Sprema još preostala tri sveska: De Personis (drugi), De Rebus (četvrti) i De Processibus (peti). I ovaj svezak koji je pred nama i obrađuje kanonsko krivično pravo odlikuje se jednako kao i prva dva neobičnom jasnoćom izlaganja. Držeći se strogo legalnoga sistema u Kodeksu tumači autor velikom stručnom spremom svaki pojedini kanon. Njegovo obrađivanje krivičnoga crkvenoga prava nije opširno, napose ne donosi skoro nikakvoga povjesnoga materijala, ali je zato pozitivno i u tom pogledu precizno. Naučni aparat i literaturu donosi knjiga vrlo umjereno kako to odgovara značaju knjige, koja ima da bude priručnik za slušatelje. Jedino bi mogli primijetiti, da među upotrijebljenom literaturom ne vidimo prominentno djelo Jos. Hollweck, Die kirchlichen Strafgesetze, Mainz, 1899, koje je imalo veliki utjecaj na kodifikaciju krivičnoga prava u Zakoniku.

Knjigu najtoplije preporučujemo svima slušateljima bogoslovije i svima svećenicima. *H.*

A Coronata P. Matth. Conte O. M. C., Compendium juris canonici ad usum scholarum. Izd. Marieti, Torino.

Vol. I. Introductio — Jus Publicum — Normae Generales — De Clericis — De Laicis — 1937, vel. osm. str. XXIV—676. Cijena tal. lira 35.

Vol. II. De Rebus — De Processibus — De Delictis et Poenis. 1938, vel. osm. str. XV—630. Cijena tal. lira 35.

Autor — poznati i priznati kanonista iz kapucinskoga reda završio je i izdao prije dvije godine svoje veliko djelo »Institutiones iuris canonici« — priručnik kanonskog prava u 5 omašnih svezaka. Kako je to veliko djelo nepodesno kao školski udžbenik u bogoslovijama, preradio ga je autor na molbu mnogih predavača kanonskog prava i sažeo u dva sveska, koja je izdao pod naslovom »Compedium iuris canonici«. I u ovom skraćenom izdanju sačuvana je u svemu potpunost, svestranost i temeljitost, kojom se odlikuje njegov veliki priručnik.

Posebice nam je upalo u oči da autor (Vl. I, pag. 119) među katoličkim obredima istočne Crkve spominje i »Jugoslavicum ritus orientalis« navodeći za to kao izvor knjigu »Statistica concenni storici della gerarchia e dei fedeli di Rito Orientale« izdanu u Rimu 1932 od strane S. Kongreg. za istočnu Crkvu. Autorova definicija istočne Crkve (»quaelibet pars Ecclesiae catholicae quae in liturgia linqua latina non utitur«) ne čini nam se posve adekvatnom, jer bi po njoj i naši krajevi s glagolskom liturgijom u staroslavenskom jeziku spadali na istočnu Crkvu, što ne stoji, kako i sam autor uzima na str. 122, gde glagoljicu navodi među specijalnim obredima latinske Crkve nazivajuć je »ritus slavonicus latinus« (!?).

Ovaj će udžbenik dobro doći i slušateljima bogoslovije i svećenstvu, jer je u njemu nakratko ali potpuno i temeljito sadržano cjelokupno sadanje crkveno pravo. I u toj kratkoći i sažetosti obuhvaća knjiga ipak još dva dosta omašna sveska, pa nam se i u tom jasno očituje, da je nemoguće ispredavati i proći cjelokupno sadanje kanonsko pravo u sama dva školska semestra. *H.*

Benedetti Ivo, Ordo Iudicialis processus canonici super nullitate Matrimonii instruendi iuxta Instructionem a S. C. de Sacramentis editam. Novissima editio, Torino (Marietti) 1938. Vel. osm. str. 220. Cijena L. tal. 12.

Autor je odvjetnik kod Rimske Rote i izdao je prije više godina kratak prikaz kanonskog parničnog postupka u parnicama o nevaljanosti braka. Pošto je međutim (15 aug. 1936) s. Kongregacija za Sakramente baš ovaj postupak iznova uredila opsežnom instrukcijom, to je i autor morao da preradi svoju raniju knjigu o tom postupku. U prvom dijelu svoje knjige donosi tekst ove nove instrukcije i daje pod crtom kratke bilješke i tumačenja, te praktične formulare za raznovrsne podneske i sudska rješenja. U drugom dijelu nalazi se raniji naputak iste s. Kongregacije za postupak u parnicama o neizvršenom braku (Regulae S. C. Sacram., 7 Maii 1923), a u trećem dijelu potpuni primjerak kako se sastavljaju parnični spisi

i provodi postupak (specimen processus matrimonialis). Na kraju je dodano dobro stvarno kazalo (index analytico-alphabeticus). Po svemu se vidi, da je ovu korisnu knjižicu napisao vješt praktičar i ona će dobro poslužiti svima onima, koji moraju poznavati kanonski parnični postupak u bračnim parnicama, napose onima koji rade kod biskupijskih ženidbenih sudova.

H.

Gröber Dr. Konrad, Erzbischof: Handbuch der religiösen Gegenwartsfragen. Mit Empfehlung des deutschen Gesamtepiskopates, Freiburg i. B. 1937, 8°, str. VI + 671, RM ?

Knjiga je nastala pod dojmom najnovijih kulturno-vjerskih poteškoća što ih moderna Njemačka proživljava. Pitanje obrane katolicizma i osnovnih kršćanskih pojmova u toj zemlji pred navalom rafiniranog nekulturnog pokreta, koji zadržaje kršćansko ime, a radikalno potkapa temelje kršćanstva, diktiralo je izradbu jedne knjige, gdje su svi osnovni pojmovi iscrpno, dokumentarno, pregledno i solidno obrađeni, bez polemične note i bez svake posebne oštrine. Pozitivno izlaganje, mirno i dostojanstveno, vođeno i nošeno ljubavlju prema narodu, dotiče se svih pitanja koja zasijecaju u život: Crkva, vjera, sakramenti, svećenstvo, narod, duša, sudbina, sv. Pismo, grijeh, poganstvo, mistika, dogma, politika, škola i t. d. Svakom je članku na koncu dodana najnovija literatura isključivo dakako na njemačkom jeziku.

Knjiga predstavlja u neku ruku jedan priručni leksikon određenih pitanja, ima za naše vrijeme neosporno veliku vrijednost i može se samo najtoplije preporučiti.

A. Ž.

Przywara Erich: Deus semper major, Theologie der Exerzitien I. Anima Christi, Annotationen, Fundament, Erste Woche (XV + 256 S.) Grossoktav, Freiburg im Breisgau 1938.

Dosadašnji komentari »Duhovnih Vježba« svetog Ignacija zadovoljili su se većinom literalnim tumačenjem pojedinih riječi i asketskim razlaganjem teksta. Revnoj inicijativi Oca Watrigant imamo u novije vrijeme zahvaliti osnutak čitavih biblioteka, koje većinom promiču praktički duhovni život na temelju dragocjenih naputaka Ignacijevih.

U ovom novom, dosta omašnom i na tri sveska proračunanom djelu Przywara je pokrenuo teologiju egzercicija ili bogoslovni komentar njihov na temelju riječi Božje. Tako se tekst egzercicija i riječ Božja međusobno osvjetljuju i vode egzercitanta do sve dubljeg shvaćanja mističkoga Krista i kršćanske savršenosti. S toga gledišta ovaj je spis posve originalan, jedini svoje vrste i svoga kova. Pisac je započeo ovo djelo 6. svibnja 1933. i dovršio prvi svezak 19. veljače 1938.

Natpis »Deus semper major« potječe od sv. Augustina (in Ps. 62, 16) i znači: kolikogod mi kršćanski pregaoci rasli u Bogu, Bog je vazda veći. Velika je vrlina ovog bogoslovnog komentara egzercicija, što se autor drži jednostavnog rasporeda, koji je za prvi svezak označen u podnaslovu: »Anima Christi«, bilješke, temelj, prvi tjedan. Ali se ne može tajiti: Dosta je težak moderni slog i neobični, često za obične smrtnike enigmatski

način pisanja, kao što u drugim spisima autorovim, tako i u ovome djelu. I ta poteškoća raste, kad se češće moramo pitati: »Kako bi se, recimo, neobični apsolutni genitiv: »Mach mich heil: geheilter Wunde der Sünde, geheilten Blutes des Opfers« mogao izraziti na hrvatskom ili drugom modernom jeziku (st. 5 dolje)?« Za nas novajlije, nevješte tom modernom slogu, teško je takoder potpuno razumjeti kratko odsječene izreke: »Opfer ist offenste Wunde. Sünde wird im Opfer in den Leib Christi geheilt. Leib Christi ist das Heil — sein: s a l v a m e. So ist es die heile Ganzheit: Geist und Fleisch, Gott und Geschöpf eins im »Haupt und Leib Ein Christus«, in jedem seiner Glieder, in jedem Leben und Wirken dieser Glieder... (ibid)«.

Kraj svega toga i mi, koji smo daleko od kovačnice toga modernog jezika, ne možemo se posve oteti jezgrovitim mislima, što nam ih ovaj pisac pod dosta tvrdom korom prikazuje.

1. Posve je pravo, što autor iza kratkog uvoda nekoliko strana posvećuje krasnoj molitvi »D u š o K r i s t o v a« (str. 5—10). Istina je, ta stara molitvica ne potječe od sv. Ignacija. On ju je ipak osobito volio kao adekvatan izraz svog nutarnjeg raspoloženja u vrijeme svojih prvih duhovnih vježba u Manrezi. Zato je takoder otisnuo sve žarke uzdisaje svoje pobožnosti na čelu knjižice »Duhovnih Vježba« i ponovno u toj knjižici potiče egzercitanta, da se posluži tom molitvicom u razgovoru s Isusom pri koncu meditacije. Ta srdačna molitva donekle je nalik na naše pučke zazive »Zdravo Tijelo Isusovo...« s tom razlikom, što su ovi zazivi više pjesnička jezgra soteriološke dogmatike, dok stihovi »Dušo Kristova...« odišu osobito mističkim jedinstvom Krista Gospodina sa pojedinim vjernicima. S toga ih gledišta shvaća takoder O. Przywara u svome razmjerno kratkom, ali užganom komentaru te molitve. Razdijelio je tu molitvicu na tri dijela. Prvi se dio bavi uvodnim zazivima; drugi ima za motto: »P a s s i o C h r i s t i« a posljednji nosi natpis: »J u b e m e v e n i r e a d t e«.

2. Od str. 13. do 43. pisac tumači t. zv. prethodne bilješke (annotationes), koje imaju i davaocu duhovnih vježba i samom egzercitantu pružiti neku uputu i pomoć, kako će lakše doći do svrhe ili duhovne obnove svoje. Ignacije na dva mjesta razlaže ukratko, što su duhovne vježbe i čemu služe: u prvoj bilješci i odmah iza posljednje (20.) bilješke prije t. zv. pretpostavke, da će svaki dobri kršćanin pripravan biti dobro shvatiti riječi svoga bližnjega. O. Przywara veoma zgodno osvjetljuje riječi prve anotacije o tjelesnim vježbama hodanja, šetanja, trčanja vozanjem smučara ili skijaša. Početnik u tom umijeću nema još dovoljne praktične uviđavnosti, da uzmogne vješto baratati skijaškim halatom. Stoga treba, da se najprije vježba u pojedinim kretnjama, i dok nema općega pregleda, dok nije dovoljno proživio sve ove kretnje te mu postanu posve mehanične, nevješt je i nespretan. Kod izučenog skijaša pogled ne počiva više na pojedinim vježbama, nego on gleda na cilj; on vidi vježbalište i prema kraju odreduje kako će se vozati.

Slično kaže i sv. Ignacije i po njemu Przywara: Pod imenom duhovnih vježba shvaćam svaki način ispitivanja savjesti, razmatranja, kon-

templacije, usmene i nutarnje molitve i sličnog zanimanja za duhovne stvari. Kao što su dakle hodanje, šetanje, trčanje... tjelesne vježbe, tako također nosi ime duhovnih vježba svaki način, kojim se duša pripravlja i raspolaže, da odstrani sve neuredne sklonosti i da iza toga potraži i nađe volju Božju takvim uređivanjem svoga života koje smjera na spasenje duše. I ostale su bilješke suvislo razložene.

3. O temeljnoj istini raspravlja pisac na str. 47. do str. 138. Pri koncu toga komentara poređuje taj temeljni princip i ravnodušnost prema stvorovima sa trećim stepenom poniznosti i veli: »Upravo time, što ovaj treći stepen znači učestvovanje kod silaženja božanskog veličanstva u jaram sa stvorovima i između te ispod stvorova, od povezanosti »podjarmljenog roba« do poraza u prazninu (Fil. 2, 7), — znači također saučešće kod poklanjanja ljubavi, koja je Bog, u koliko se ona približuje do stalnog prebivanja i surađivanja u nama te je konačno kao sunce u nama, zrakama, i kao vrelo u nama, vodama. Tako je otajstvo između Boga i ljudi i svijeta ovo jedinstvo poniznosti i ljubavi: time što se poniznost rasipa preko ulice, dok se ne pričini kao nekorisna i luda, ljubav prodire kroz vasionu, dok ne postane sunce njezinih zraka i vrelo njezinih voda« (str. 137—138).

4. Natuknimo samo još sadržaj prvoga tjedna koji odgovara putu očišćenja i kojim se svršava građa ovog prvoga sveska (10. bilješka). Prema 18. bilješci obuhvaća taj dio posebni ispit (savjesti), onda i opći ispit i u vezi s njime (prvi) način molenja o zapovijedima, o smrtnim grijesima ...kao i preporuku češte ispovijedi i pričesti. Bilješka 19. spominje kao sadržaj prvog tjedna na prvome mjestu princip i temelj, iza toga meditaciju o prvom, drugom i trećem grijehu, onda meditaciju o procesu grijeha (de peccatis propriis) i konačno meditaciju o kaznama, kakve zaslužuju grijesi. Kao nužni dodatak za primaoca (egzercitanta) služe još prema 8. i 9. bilješci pravila prvoga tjedna o pokretima duhova uz primjedbu o generalnoj ispovijedi (iza općeg ispita), koja se bolje obavlja odmah iza vježba prvoga tjedna (str. 141).

Opširnija će ocjena zgodno slijediti, kad se trećim sveskom dovrši čitavo djelo. Dvoje već sada dosta jasno proizlazi iz ovog površnog i nepotpunog pregleda: 1. Autor se svuda što točnije drži teksta i metode svetog začetnika duhovnih vježba, odričući se također svake amplifikacije, koja se ne oslanja na tekst i na riječ Božju. 2. U ovom prvom svesku O. Przywara počeo nam je otvarati novi zlatni rudokop. Uz jedini uvjet da nam on sam pomogne do lakšeg razumijevanja težih osebina svoga sloga, omogućit će nam da sve dublje prodiremo u pravi smisao egzercicija svetog Ignacije i da se još bolje okoristimo njihovim neiscrpljivim bogatstvom.

I. P. Bock D. I.

Wangnereck P. H.: S. Aurelii Augustini confessionum libri XIII, cum notis, editio VIII, 12°, str. XIII + 586, Lit. 7. — Casa editrice Marietti, Torino.

Uvijek suvremeno Augustinovo djelo »Ispovijesti« izdala je nakladna knjižara Marietti po osmi put na finom papiru, u vrlo zgodnom formatu

(kao i naše izdanje u seriji »Knjiga katoličkog života«), s predgovorom i bilješkama. p. Wangnerecka. Bilješke su kratke, svedene na najnužnije (većinom se tiču opće historije i života samoga sv. Augustina, filozofije i manihejskih zabluda). Povrh toga se izdanje p. W. odlikuje zaključnim razmatranjem u formi primjene na život i životne potrebe (autor ih naziva »usus«); ono je kratko, najviše u dvije, tri točke sažeto, a nalazi se skoro iza svakog poglavlja. Tako knjiga dobiva na vrijednosti, jer autor čitatelja upućuje kako će Augustinov doživljaj iskoristiti za svoj vlastiti duševni doživljaj.

Na kraju je dodana Augustinova bilješka što ju je o Ispovijestima zapisao u svojoj II. knjizi »Retractationum«; zatim stvarno kazalo koje omogućuje brzo snalaženje u knjizi. Tko želi imati jedno latinsko izdanje »Ispovijesti« ne će se pokajati ako ovo jeftino izdanje nabavi. A. Ž.

Piszter Emericus, O. Cist.: Chrestomathia Bernardina ex operibus Doctoris Mellifluі collecta et ad systema quoddam theologiae redacta, edit. II. 8° str. VIII + 392, Lit. 10. — Casa editrice Marietti, Torino.

Prvo je izdanje ove krestomatije izašlo god. 1932 (Bogoslovska Smotra XXI (1933), str. 335. Ovo je drugo izdanje nepromijenjeno; znači da je i u onom obliku kako je prvotno izašlo, našlo odziva kod onih kojima je namijenjeno. Nema sumnje da je djelo sposobno privući pažnju teologa, jer je cjelokupno mišljenje sv. Bernarda o svim pitanjima što u teologiju zasijecaju, nanizano redom kako pojedine teološke discipline slijede. — Treći dio je posvećen m o r a l n o m bogoslovlju, ali u najširem značenju pojma, gdje moral obuhvata pastoral, ascetiku i mistiku (str. 223—371). Izvaci iz djela sv. Bernarda su u tom dijelu podijeljeni na: a) moralni, b) vjerski i c) mistični život. Pojedini, osobito što se dotiču vjersko-mističnog života duše, imaju i za naše dane svoju nesmanjenu vrijednost i aplikatornu moć.

Ponavljam i ovaj put: jedan pregledan životopis sv. Bernarda s popisom i karakteristikom njegovih djela, vremena i prilika u kojima je živio i pisao otštampan kao uvod, pridonio bi uvelike vrijednosti ove i ovako uporabive knjige. *A. Ž.*

Frédéric Eccard: Le Bolchevisme paralyse la France, 8°, str. 37, Belfort 1938.

Knjižica je veoma poučna, ne samo za Francuze kojima je upravljena, nego i za nas koji sa strane promatramo kamo brodi Francuska i kako neki oko nje nastoje sve više stegnuti boljševičke lance. U njoj je ukratko prikazana struktura same boljševičke stranke, vojske, politike i svih pokušaja da se domogne upliva na francusku unutrašnju i vanjsku državnu upravu. Autorove su riječi otvorene i iskrene, on ne krije pred svojim sunarodnjacima svu strahotu budućnosti, kamo je žele povesti neki vlastiti njezini sinovi. »*Moje se srce kao Francuza bolno steže na pogled kako jedna zemlja ide u susret svom samoubijstvu!*« Za razumijevanje autorova stanovišta valja reći da je on odlučan protivnik vlade t. zv. pučke fronte. Suvremenu situaciju Francuske naziva tragičnom ne samo radi događaja

što se redaju u posljednje vrijeme, nego naročito radi pomanjkanja dostojne reakcije u samoj zemlji.

Tko prati boljševizam kao najvažniji suvremeni kulturni problem, ne će bez koristi pročitati ovu knjižicu. *A. Ž.*

Pontificium Athenaeum Lateranense Commentarium anno academico 1937/38, Romae 1938, 8°, str. 286.

Ovaj stvarno i formalno dotjerani izvještaj o sadanjem papinskom Rimskom Lateranskom sveučilištu daje nam uvid ne samo u povijest i razvoj rimskoga sjemeništa (»ad S. Apollinarem«), u postanak i raspored nove sveučilišne zgrade kod sv. Ivana Lateranskoga, nego nam iznosi u detalje strukturu čitava zavoda, koji po želji Pija XI. ima da bude uzorom ostalim crkvenim zavodima s istom svrhom, uređenima i dotjeranima prema konst. »Deus scientiarum Dominus«.

Iz izvještaja saznajemo da na 4 fakulteta djeluje: na teološkom 23, na fakultetu kan. prava 9, civilnog prava 18, na filozofskom 7 profesora i učitelja. Osim pregleda predavanja, popisa slušača sviju fakulteta, naslova disertacija i polučenih akademskih stupnjeva, tu se nalazi točan popis radova sviju profesora. Na koncu su dodani papinski dokumenti što se tiču novoga zavoda. Veliki broj uspjelih ilustracija daje ovome izvještaju elegantan izgled i povećaje vrijednost.

Zahvalni smo upravi zavoda i čestitamo joj na ovoj publikaciji koja nam u mnogome može poslužiti za uzor. *A. Ž.*

Collectanea franciscana slavica acta congressuum professorum complectentia. Vol. I.: Acta primi congressus Zagrebiae 25—29 Sept. 1935. (str. XXIV + 621), Sibenici 1937.

Brigom franjevačkih profesora oo. K. Balića, T. Harapina i V. Jeličića eto nam krasno opremljenih akata »prvoga skotističkoga kongresa«, održana prije tri godine u Zagrebu. O značenju kongresa pisala je »Bogoslovska Smotra« još iste godine (cfr. B. S. XXIII [1935], str. 434. sqq. osvrt dra Kolareka), a pisac ovih redaka osvrnuo se na nj u »Životu« (cfr. Ž. XVI. [1935], str. 368. sqq). Sada nam je dana mogućnost još jednom mirno i temeljito proći sva predavanja, što su ih s toliko spreme održali sve sami stručnjaci na područjima, u koja su nas vodili.

Nakon latinskoga uvoda, koji donosi kronika kongresa i daje sumarni prijegled skotističke literature u Hrvatskoj, slijede radnje i to ne kronologijskim redom nego stvarno poredane u četiri skupine: »Dissertationes historicae, philosophicae, theologicae, practicae«. Onim predavanjima, koja su držana na živom (hrvatskom) jeziku, dodan je latinski kratki sadržaj. Evo samo nekojih naslova: »Schola scotistica in praeteritis atque praesentibus temporibus« (hrv. s kratkim lat. sumarijem od dra K. Balića), »De praecipuis controversiis philosophico-theologicis inter Thomistas et Scotistas« (lat. od dra Galikowskoga), »Circa religionis problemata« (lat. od dra Zimmermanna), »De praedestinatione Christi iuxta doctrinam B. J. Duns Scoti« (hrv. uz lat. sum. od dra Harapina), »Doctrina Joannis Duns

Scoti de causalitate sacramentorum« (lat. od dra Tatare), »Brevis conspectus doctrinae philosophicae ac theologicae Joannis Duns Scoti« (lat. od dra Vyskočila). Već sami ti naslovi pokazuju, a ozbiljan ton te sprema predavača jamče, da su »Acta« pravom riznicom problema od općeg interesa. Manje bi to valjalo za četvrtu skupinu »dissertationes practicae«, u kojoj se uglavnom radi o studiju po franjevačkim školama. Ali ipak ima i tu stvari opće važnosti, kao na pr. provođenje naredaba, što ih je Sv. Stolica izdala za redovničke škole, pitanje jezika i sl.

Nakon disertacija slijede govori i čestitke, izrečeni ili poslani prilikom kongresa, te napokon glasovi štampe o kongresu. Opsežna kazala imena i stvari, izrađena s velikom pomnjom, daju »aktima« posebnu vrijednost za znanstveni rad.

U tehničkom pogledu može se reći također, da je edicija zaista uspjela, tek bi bolje bilo, da je u glavni naslov metnuto i to, kakav je kongres. *Grimm.*

Ziegler A., Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche (str. 159), Rita-Verlag und Druckerei, Würzburg 1938.

Taj 4/5 svezak serije »Das östliche Christentum«, što je izdaje profesor dr. Wunderle, iznosi pred nas vanredno zanimljivo poglavlje iz onih divovskih nastojanja oko toga, kako bi se likvidirala žalosna baština Focijeva. U središtu zbivanja pa prema tome i radnje, kojoj je ono predmetom, stoji svijetla i plemenita pojava Izidora, ruskoga metropolite, kasnije rimskoga kardinala i papinskoga legata, koji je sav živio za uniju. Z-u je pošlo za rukom na osnovu raznih, među njima i novih vrela, tu tako znamenitu, ali baš zbog toga polemičkom literaturom vrlo iznakaženu, ličnost prikazati u pravom svijetlu. Živi način prikazivanja prenosi nas upravo u središte događaja, koji se sad spliću, sad opet raspliću u klupka, kojih niti vuku politički interesi, ljudska ograničenost i interesi. Radnja sadržaje dragocjenih podataka s obzirom na pitanje obreda, što ga i danas još sasvim jedinstveno svi ne gledaju u nastojanju oko unije, zatim s obzirom na apsolutističko etatiziranje crkve u Moskvi i sl. Iz nje se jasno vidi, da je florentinska unija, koje ćemo petstogodišnjicu domala slaviti, bila puno ozbiljnija i važnija stvar, nego što se često prema prikazivanju raznih povjesnika i misli. *Grimm.*

Janssens — Morandi: Introductio biblica seu hermeneutica sacra in omnes libros veteris ac novi foederis,[7] documentis et decretis ultimis ditata novisque curis reformata et aucta. Taurini Marietti 1937, 8°—429, Lit. 14.

Mnogo prokušani praktični priručnik od Janssensa za biblijsku introdukciju, koji ujedno sadržava i kratku hermeneutiku te najnužnije stvari iz biblijske arheologije, upotpunio je u ovom izdanju M o r a n d i tako, da sadržava i direktive najnovijih dekreta Papinske Biblijske Komisije o biblijskom studiju i uvažava najnovije naučno utvrđene rezultate, koliko je ad apicem bilo moguće do današnjeg vremena staviti u kratki priručnik.

Danas, kad je biblijski studij toliko razgranjen, da svaka pomoćna disciplina traži posebni opsežni priručnik, zaista je vještina ukratko sažeti u jedan priručnik sve ono što je najpotrebnije za elementarnu orijentaciju u uvodnim i pomoćnim biblijskim znanostima. Ipak se može reći, da je to auktoru ovog priručnika odlično uspjelo. Knjiga sadržava najprije kratku povijest kanona, zatim traktat o inspiraciji, o autenciji (naročito opširno o Pentateuhu), o pojedinim knjigama Sv. Pisma svagdje o jeziku, dobi, piscu, sadržaju i svrsi te o poteškoćama odnosne knjige. Dalje govori o povijesti originalnih tekstova te o starijim i novijim prijevodima, dodavši najglavnija načela o primjenjivanju tekstualne kritike. Po tom slijedi kratka hermeneutika. Napokon, priručnik imade tri dodatka: a) pregled biblijske arheologije, gdje se najprije podaje sumarni geografski prikaz Palestine, zatim o privatnom, ekonomskom, socijalnom te vjerskom životu i uredbama Hebreja; b) kratki historijski prikaz egzegeze Sv. Pisma počevši od židovske talmudističke do današnjeg vremena; c) nekoliko primjernih ogleda egzegeze mesijanskih mjesta Sv. Pisma i napokon etničko biblijske sinhronizme. Na svršetku pored imenskog i stvarnog registra imade i skripturistički, koji je također potreban za svaki biblijski priručnik.

Preciznost auktora vidi se naročito u preglednom objašnjavanju različitih poteškoća, na koje egzegeti nailaze u pojedinim knjigama. S postojanom katoličkom tradicijom usklađuje rezultate novijih kritički naučnih ispitivanja i tako pokazuje sigurne puteve, kojih se treba držati u biblijskoj znanosti. Tako n. pr. vagnuvši argumente pro i contra usvaja mišljenje o Salomonovom autorstvu knjige Jobove, Priča, Pjesme nad pjesmama, Mudrosti i Propovjednika. Teško mjesto iz Propovjednika 3,21: »quis s c i t spiritum hominis ascendere...« ispravno razrješava sa: »quis a t t e n d i t?« — jer sv. pisac ocrtava nepovoljan duh vremena, u kom pretežna većina ljudi, s vrlo malim izuzetkom, uopće ne vodi računa o prekogrobnom životu. Ovakvo rješenje posve uklanja prividnu kontradikciju sa 12,7 u istoj knjizi, gdje sv. pisac jasno izražava nauku o besmrtnosti ljudske duše. O simboličkoj ženidbi proroka Oseje, u skladu s novijim tumačiteljima, u 1,2 ss radi se o stvarnoj ženidbi proroka sa ženom, koja je prije bila bludnica, da se tom akcijom alegorijski simbolizira odnos Božje vjernosti naprama izraelskom narodu, premda je on padajući često u idololatriju pogazio Bogu zadanu vjernost. Događaj pak u 3,1 ss ne govori o ženidbi, nego o ljubavi, koju treba da prorok pokaže prema ženi, koja se nalazi u grješnoj opasnosti, i to tako, da je običajnim načinom iskupi iz grješnih ruku, pa da unapredak živi uzdržljivo do svoje prave udaje; time simbolizira obraćenje izraelske vjerske zajednice od idolopoklonstva, da bude vjerna Bogu kao svom duhovnom zaručniku. U najviše slučajeva dakle otpadaju prividne antilogije u Sv. Pismu same po sebi nakon solidno objašnjene kritike teksta.

Priručnik je veoma zgodan za bogoslovska učilišta, gdje se pomladak svećenstva odgaja neposredno za potrebe duhovne pastve, pa kandidatima nije moguće da se upuštaju u opširno izučavanje pojedinih biblijskih problema, kao što to mogu slušači specijalnih stručnih instituta, a ipak iz

ovog priručnika mogu dobiti preglednu orijentaciju u poznavanju biblijsko introduktivnih pitanja. *Dr. J. Oberški.*

Szydelski Ks. Szczepan, Eschatologia irańska a biblijna. Archiwum tovarzystwa naukowego we Lwowie, dz. II, tom. XXI, zesz. 3, Lwow 1938, 8°—130.

U ovoj studiji pisac dokumentarnom analizom tekstova uspoređuje eshatološki nauk starozavjetnih knjiga Sv. Pisma s eshatološkim pojmovima Zaratustrinog naučanja, ukoliko je danas moguće kritički utvrditi izvorno naučanje Zaratustrino. Studija je aktuelna zbog toga, jer se u racionalističkoj kritičkoj školi ispoljuje tendencija, da biblijsku eshatologiju predoči ovisnom o iransko-perzijskoj Zaratustrinoj eshatologiji, napose u vezi s knjigom Tobijinom i knjigom proroka Danijela. Osobito se pisac obazire na najnovije izvode protestantskog pisca Ernesta H e r z f e l d a, koji je u svom članku: »Die Religion der Achaemeniden« (Revue de l'histoire des religions, 1936, 21—41) iznio tezu, da je Zaratustra živio u vrijeme perzijskih kraljeva Cira i Kambiza, dakle na izmaku 6. vij. pr. Kr., pa tako nastoji indirektno pokolebati autenciju spomenutih knjiga St. Z.

U raspravljanju pisac ispravno naglašuje činjenicu, utvrđenu također naučnim proučavanjem najuglednijih etnologa, naročito W. Schmidta, da je osnovne religijske istine, više ili manje zajedničke u većini najstarijih religija, čovječanstvo sačuvalo kao ostatak svoje zajedničke prabaštine iz vremena praobjave, iako im je tijekom vremena uslijed primjese različitih ljudskih elemenata pomućena njihova prvotna jasnoća. Zato nije nemoguće, da se možemo namjeriti i među izvanizraelskim narodima da su sačuvali ispravno vjerovanje i poimanje o prekogrobnom životu čovjeka. No iz toga ipak nije opravdano zaključivati, da su pisci knjiga Sv. Pisma u izraelskom narodu naprosto kopirali Zaratustrine eshatološke ideje. Evidentna je naime razlika i u vremenu otkada sveti pisci imadu svoju stalnu eshatološku koncepciju, kao što i u jasnom i određenom načinu predočivanja. Stoga analogija eshatoloških ideja Zaratustrinih i starozavjetnih apsolutno ne dostaje da dokaže stvarnu ovisnost starozavjetne eshatologije o Zaratustrinoj nauci, pogotovu kad se uoče mnogobrojne bitne razlike u detaljnoj koncepciji. Za konkretnu ilustraciju naveo je pisac tekst 30 glave knjige »Bundehiš«, koji govori o sudnjem danu, i usporedio ga s analognim tekstom iz Matejeva Evanđelja 25, 32—43, zatim II Petr. 3, 13 i I Kor. 15, 1. 12. 13. 20. 35—38, 42.

Iz raspravljanja pisac napokon izvodi opravdani zaključak: premda postoji neka analogija eshatoloških ideja u biblijskih pisaca i Zaratustre, ipak je bitna razlika u njihovoj originalnosti s obzirom na detaljnu koncepciju i jasnoću predočivanja u tom, što ih biblijski pisci predočuju jasno i neodvisno od ikoje religije okolišnih naroda, dok je Zaratustrina koncepcija nejasna i u mnogočem zavisna od religija drugih naroda. Nauk biblijskih pisaca odaje svrhunaravno objavljenu monoteističku religiju, dok je Zaratustrina religija, predočena u sadašnjoj redakciji Aveste, politeistička i natrunjena sujevjerjem. *Dr. J. Oberški.*

biskupi, i oni, koji su vršili dužnost rezidencije, i oni, koji je nisu vršili, bili su bez dijecezanskog sjemeništa. Tako je duhovnu pastvu vršilo jedino redovničko svećenstvo u prvome redu franjevci koji su se osjećali više ovisni o svojim redovničkim poglavarima negoli o biskupu. Tako su nastali neugodni i veoma štetni sukobi između bosanskog biskupa i provincijala franjevačke provincije Bosne Srebrne. Uslijed svega toga veoma je zap'njao rad za slavu Božju i spasenje duša.

Uvođenje novoga Grgurova kalendara nailazilo je na teškoće u svim krajevima, osobito u Slavonskoj Podravini između Našica i D. Miholjca. Sveta Stolica morala je zbog toga odgađati uvođenje novoga kalendara, da bi se narod sačuvao od apostazije.

Na posljednjem mjestu govori Dr. Draganović o nestanku katolika u bosanskoj Krajini, koja je nekoć bila posve hrvatski i katolički kraj. Budući da se ovdje dugo sterala hrvatsko-turska granica na kojoj se neprestano ratovalo i to na turskoj strani Vlasi Martolozi grčko-istočne vjere, Hrvati katolici morali su iseliti ili se poturčiti ili prijeći na pravoslavlje. Upravo ovdje katolici su stradali više nego u ikojem drugom kraju.

Dr. Draganović obogatio je hrvatsku katoličku historiografiju vrlo dobrim prilogom. Upotrijebio je dosta neobjelodanjenih izvora iz arhiva De propaganda fide. Upotpunio je rad drugih, ali i ispravio neosnovana mišljenja te dao nove poglede. Sad baš radi na Općem šematizmu katoličke Crkve u kraljevini Jugoslaviji, a već se prije istakao valjanim radovima u almanahu »Grad na ori« te »Napretkovom kalendaru«, a osobito »Preglednom kartom katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«.

Butorac Josip.

Solonjević Ivan: Rusija u konclogoru, 8°, str. 300 i **Bijeg iz komunističkog raja,** 8°, str. 334. Izdanje Knjižnice dobrih romana Društva sv. Jeronima u Zagrebu, cijena din. 60, Preveo Đuro Paša.

Više nego kakav naučni izvještaj pridonijet će ispravnom poznavanju sadanjih ruskih prilika djelo Ivana Solonjevića u 2 sveska, što ih je u veoma čitljivom prijevodu Đure Paša izdalo zaslužno naše Društvo sv. Jeronima. Na preko 600 stranica niže autor tužne scene još tužnijeg života prevarenoga i zavedenoga ruskoga naroda. Svaka je stranica ove knjige pljuska u lice evropskom i izvanevropskom modernom čovječanstvu, koje već toliki niz godina gleda, gdje ludost caruje a ljudska se krv puši sveđer svježa, i ako nedužno prolivena. Ostat će u povijesti zabilježen kao najcrnji period ne samo ruske nego čovječanske povijesti pojava i vladanje boljševika, ostvarenje ideala marksističkih ideologa. O svim stvarima što zanimaju onoga tko želi upoznati život i mogućnost jednoga života pod knutom boljševičke tiranije, ovdje je govor od vjerodostojnoga svjedoka, koji je sam sa svojim sinom i bratom iskusio taj život kroz dugo vrijeme. Život u koncentracionim logorima opisuje autor živo i sugestivno. Ne manje je živ i zanimiv i drugi dio, koji prikazuje njihov bijeg iz komunističkoga raja.

Za seljački će svijet biti knjiga dosta teška. Ima u njoj mnogo rezonovanja intelektualca, izraženog dosta komplikovanim načinom. Treba je pozorno čitati. Rečenica n. pr. na str. 105. u prvom svesku glasi ovako: »U administrativnoj praksi se taj aktiv posljednjih 12 godina rekrutirao putem originalne »naravne selekcije«, slagao se u vanredno jednoobrazan međusloj, koji je u najvećoj mjeri izvježbao u sebi — zacijelo urođena svojstva, koja su opredijelila njegovu katastrofalnu ulogu u sovjetskom gospodarstvu i sovjetskom životu.« To je za prosječnog čitača teško. Stil je autorov istina živ, ali nije jednostavan. Mnogobrojne kratice boljševičkog novoga govora još ga samo otešćavaju.

Unatoč toga oteškoga stila, prijevod je vrlo dobar. Teče glatko i čita se ugodno. Prevodilac vlada potpuno ruskim jezikom i moramo mu biti zahvalni na uloženom trudu.

Obje knjige zaslužuju najtopliju preporuku, pa ih valja u što većem broju proširiti među narod po svim krajevima. One će postati najboljim antikomunističkim propagatorima u svim krajevima naših hrvatskih zemalja, a naročito ondje gdje je agitatorima uspjelo zavesti radnika ili seljaka, da i on počinje sanjati o nekom komunističkom raju. Taj mu je raj prikazao autor na način koji će mu zauvijek oduzeti volju, da za njim čezne ili da se i dalje dade zavaravati od besavjesnih poluinteligenata, koji mu o njemu pričaju priče ali nikada ne iznose stvarnost. Stvarnost je bolna i krvava. U ovim ćete je knjigama zagledati iz najbliže blizine. *A. Ž.*

Dragutin Kukalj: Žrtva sv. mise, Zagreb 1938, 16^{0}, str. 24, cijena 1 din.

Brošura poučava, kako se na najjednostavniji i najzgodniji način može liturgijski sudjelovati kod tihe sv. mise. Namijenjena je jednako školskoj mladeži kao i puku. Neka ona posluži, da se i omladina i puk počne privikavati na liturgijsko sudjelovanje kod sv. mise. Osobito neka duhovnici sa članovima društava Katoličke Akcije pomoću tih brošura počnu praktički raditi na liturgijskom polju. Preporučamo.

Jubilarno godište jeronimskih izdanja. Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima izdalo je prvi svoj kalendar i prvu svoju knjigu godine 1869., prema tome su izdanja za god. 1939. *sedamdeseto godište.* To godište je stoga naročito birano i ono počinje posebnu skupinu, koja će u roku od narednih pet godina činiti jednu programatsku cjelinu i tako reći: neku pučku enciklopediju. Nove jeronimske knjige za god. 1939. jesu ove: 1. Kalendar *Danica* za god. 1939; 2. »*Zvijezde Srca Isusova*«, pjesničke priče o ugodnicima Božjim od Milana Pavelića; 3. »*Jedni grade drugi razgrađuju*« knjiga o današnjim velikim državnicima; 4. »*Ispod Garičke planine*« pripovijesti iz Moslavine od seljačkoga književnika Mije Stuparića; 5. »*Kako se hrani bilje*« agrikulturna kemija od dr. M. Mohačeka; 6. »*Majka priča*«, pripoviest iz Bosne od V. Grmovića; 7. »*Naša zemlja*« knjiga o postanku zemlje od prof. B. Babića; 8. »*Žrtva Novoga Zavjeta*«, prvi dio liturgike od Dr. Kukalja i 9. »*Gospodarski život na selu*« od dr. M. Ivšića. Svih 9 knjiga zajedno stoji 50 dinara. Knjižarske cijene jesu po knjizi 10 dinara.

promjenu duha najprije pojedinca za zatim cjeline. Autorovi izvodi na str. 215. nisu dobro formulovani (o političkoj formi fašizma i komunizma) i ako su u stvari ispravni. Izvodi na str. 216. su, istina, teška optužba suvremenog kršćanstva (što ima da znači »izopačena Marxova istina«, »sirotinjska istina«?) ali ih nije moguće obeskrijepiti.

Kraj dobre osnovne misli što je razvija Daniel Rops u svome članku »Sol zemlje...« ima pojedinačnih izvoda koje bi trebalo ponešto ublažiti. Ispravno je da »kršćanin nije jednak kršćanstvu«, ali nije ispravno da je »u tome njegova osuda«. Nije ispravno reći bez ograde, da »će komunista protiv nas imati uvijek pravo«. Plemeniti zanos za ostvarenjem istine u svetoj borbi za njezinom pobjedom zanio je pisca. I kod njega se susrećem na str. 232 s netačnom interpretacijom Pavlovog citata »tko ne radi neka i ne jede...«. Autorovi prigovori »neprosvijećenoj ljubavi kršćana« (str. 237) ne mogu se također usvojiti. Zašto bi milosrdni kršćanin zapravo morao znati u čemu stoji »problem bijede«? A osim toga: može li se ustvrditi da on danas »barem mutno« toga ne zna, kako autor to mutno poimanje problema ističe u pohvalu proleteru? Neznanje je veliko kod kršćana, to smo priznali i ponovno ističemo; ali teoretsko neznanje u toj stvari ne umanjuje vrijednost karitativne realnosti u moralnom pogledu, pogotovo u odnosu prema bližnjemu.

Izdavači ove knjige zadužili su hrvatsku inteligenciju bez razlike orijentacije u velike. U najtežem problemu sadašnjice ima svaki Hrvat jedan stručni i naučni putokaz k izlazu iz zavodljivih teorema, naoko neriješivih pitanja. Čisto i bistro, s jakom i jasnom logikom, bez izmicanja poteškoći, s ljubavlju k istini i pobjedi pravde, iznesene su na ovim stranicama smjernice koje vode k oslobođenju duha. Hiljade duša stradavaju zbog nepoznavanja ovih stvari i zbog nemogućnosti da se oslone na sigurnu ruku. Evo im knjige — prijatelja kojega moraju zavoliti. Ukoliko možda nije, valjalo bi da izdavači nađu načina kako da ovaj biser duševne hrane dođe do svakoga našega inteligenta. A. Ž.

Periodica de re morali, canonica, liturgica fundata ab Arthuro Vermeersch S. J. edita a professoribus Pontificiae Universitatis Gregorianae, tom XXVI (1937), Roma, Piazza della Pilotta 4, Lit. 25.—.

Od godine 1937. izlaze Periodica stalno u Rimu, gdje je sada ne samo redakcija nego i administracija časopisa. Glavni je urednik dr. Jos. Creyghton, a suradnici u glavnom profesori papinske univerze Gregorijane. Među raspravama što su u tom godištu izašle ističu se osobito: od J. Schweigla »Utrum extraliturgica devotio erga SS. Cor Jesu inter orientales neoconversos sit fovenda?« i »Revisio librorum liturgicorum byzantino-slavicorum«; zatim od U. Lopeza: »Thesis probabilismi ex S. Thoma demonstrata« i komentar k rješenju S. Penitencijarije u pitanju reconciliationis sacerdotis qui matrimonium attentare praesumpsit. Kao suvremeno važnu spominjem radnju J. Arango-Uribe: De catholicorum civium officiis secundum doctrinam Leonis XIII, te stručne izvode P. Beijersbergena (De transitu religiosi de una classe ad alteram eiusdem religiosi instituti) i J. Pawelsa (De patrono principali loci). Osim radnja bogat je ovaj svezak veoma dobrim opaskama, što su od

pojedinih autora štampane kao komentari k pojedinim enciklikama pape Pija XI.: Vigilanti cura (E. Coffey), Divini Redemptoris (U Lopez), Firmissimam constantiam (S. Tromp), Mit brennender Sorge (S. Tromp).

Kad se uzme u obzir da su i sva rješenja pojedinih rimskih kongregacija popraćena potrebnim opaskama i pojašnjenjima, da se i literatura što zasijeca u ova područja kojima se bave Periodica redovno navodi skoro u svakomu broju, valja odati priznanje redakciji koja uspijeva u nastojanju, da je ovaj časopis postao neophodno potrebnim savjetnikom i pomoćnikom u stručnom radu na polju morala, kanonskog prava i liturgike.

A. Ž.

Sergije V. Štejn: Od profesorske stolice do samostanske ćelije. Religiozni put Vladimira I. Pečerina. Zagreb 1938, 8⁰, str. 45. Izdala dominikanska naklada »Istina«.

Literarni rad profesora Sergija V. Štejna zaslužuje s naše strane naročitu pažnju. On zamjernom marljivošću iznosi pred nas iz bliže i daljnje ruske povijesti cio niz karakterističnih profila, koji u svojstvu konvertita govore za katoličku istinu više nego omašni napisani apologetski svesci. Mnogima će hrvatskim katolicima biti baš povodom radova prof. Štejna draža uspomena na velikog Strossmayerovoga prijatelja Vl. Solovjeva, zatim na kneza Aleksandra Volonskoga, o. Zjerčaninova, o. Nikolaja Tolstoja, Ivana Dejbnera, M. Žerebcova, J. Susaleva i dr. čiji je život i vjersko djelo prikazao većim dijelom u dominikanskoj reviji »Duhovni život«, a dijelom i u isusovačkoj reviji »Život«.

I naprijed spomenuta radnja u veoma lijepom i skladnom prikazu iznosi život i rad za katoličku Crkvu Vladimira I. Pečerina, gorljivog iskatelja istine i širitelja Božjega kraljevstva na zemlji. Nadasve je pažnje vrijedan njegov stav prema materijalističkoj kulturi (str. 32. i sl.) što se u njegovo vrijeme stala razmahivati, a u naše dane, nažalost, žanje baš u Pečerinovoj domovini plodove svoga destruktivnoga rada.

Od ostalih radova autorovih valja spomenuti: Sv. Franjo Asiški i Rusija (Nova revija, 1936), Katolicizam u ruskoj knjizi (Život, 1936), Ideolozi ruskog pravoslavlja (Život, 1937), Dostojevski i katolicizam (Život, 1938), Sv. Toma Akvinski i Rusija, Dominikanci u Dusiji (Kalendar Gospine krunice, 1938 i 1939). Sve su pisane lakim, jasnim i privlačivim stilom s primjesom ličnog autorovog rezonovanja, osnovanog na iskustvu i na poznavanju literature.

S obzirom na sredinu u kojoj se pisac nalazi, imaju njegovi radovi posebnu vrijednost. Valjalo bi ih samo učiniti pristupačnima i onima, koji bi iz njih mogli i trebali mnogo naučiti. A. Ž.

Dr. Juraj Šćetinec: Korporativizam i demokracija, 8⁰, str. 112, din. 20.—. Ovom knjigom završava autor niz svojih studija o korporativizmu i o ostvarenoj korporativnoj organizaciji u različitim državama. U dosadašnjim je svojim publikacijama: »Socijalna organizacija fašizma«, »Korporativno uređenje države s obzirom na novi austrijski ustav« i »Nacionalni socijalizam«, kritički prikazao korporativne sisteme u državama autori-

tarnoga režima; u ovoj prikazuje ostvarenje korporativne organizacije u zemljama demokratskoga režima: u Švajcarskoj, Holandiji, Belgiji i Francuskoj, a napose u Portugalu, koji tendira od autoritarnoga prema demokratskom režimu. Nadalje pisac izlaže koncepcije o korporativnoj organizaciji društva različitih idejnih struja i socijalnih pokreta, koji hoće ostvarenje korporativne organizacije u demokratskom duhu, te njihove konkretne programe, napose programe: kršćansko-socijalnoga smjera, socijalističko-sindikalističkoga i nekih političkih demokratskih stranaka. Na koncu raspravlja o osnovnim problemima korporativizma, koji se postavljaju u gospodarskom, socijalnom i političkom životu uvođenjem korporativnoga sistema, i to za sve tipove korporativne organizacije općenito; ti problemi čine srž sistematske nauke o korporativizmu. Izloživši do sada ostvarene oblike korporativne organizacije u različitim zemljama demokratskoga režima te programe različitih socijalnih struja i pokreta demokratskoga obilježja dolazi pisac do zaključka, da se korporativni sistem može ostvariti i unutar demokratskoga političkoga režima, bez povrede osnovnih načela demokracije, *ali uz korekturu da demokratski režim bude izgrađen na socijalnoj a ne individualnoj osnovci.* — Knjiga se dobiva u knjižarama i kod pisca: u Zagrebu, Malinova ul. 34.

R. Quiskamp: Der Gottesbegriff bei Tolstoj. IV—149 S. Paderborn, Verlag Ferd. Schöningh, 1937.

Pojam Boga kod Tolstoja ispituje se u ovoj monografiji po »kronološkoj« metodi. Taj je problem, doduše, već mnogo obrađivan, ali još nikako nije raščišćen. Jedni misle da se o njemu uopće ne može apodiktički suditi, drugi drže da ga treba riješiti u smislu materijalističkog ili panteističkog monizma, a treći vjeruju da njegovo rješenje mora biti teističko. *Pitanje je donekle otešćano tim što je Tolstoj 1901 godine bio izopćen iz* ruske pravoslavne crkve, i to među ostalim zato što je tobože zabacio »osobnog i živog Boga«. Iz toga bi, naravski, trebalo zaključiti da je Tolstoj bio materijalist ili panteist. No tome se protive mnoga izvanjska svjedočanstva, po kojima ne može biti sumnje da je Tolstoj ipak sačuvao »vjeru u Boga«. Imamo, dakle, dva protivna mišljenja.

Pisac ove monografije stoga k r o n o l o š k i ispituje religijsko-filozofske tekstove kod Tolstoja, da na taj način u perspektivi dugotrajne ozbiljne borbe Tolstojeve pronađe pravi smisao njegove »vjere u Boga«. Po njegovu je sudu Tolstoj uistinu bio vrlo sklon ateizmu i panteizmu. Naročito je oko 1860 godine ostavio utisak monistički raspoloženog skeptika i agnostika. Smrt njegovog brata značila je novi poticaj za razmišljanje i Tolstoj sad priznaje egzistenciju Boga na osnovi zakona uzročnosti koji po njemu ima apsolutnu vrijednost. Ali, obratno, tvrdi poslije i to da je Kant dokazao da o egzistenciji Boga ne može biti prave teoretske sigurnosti. Poriče također osobnost Božju, ali dakako samo zato što krivo misli da je tjelesnost sastavni dio pojma osobnosti. U svom odgovoru na bulu izopćenja opet izričito naglašuje svoju »vjeru u Boga« i svoju spremnost da Bogu služi; božanstvo Kristovo, naprotiv, najodlučnije zabacuje. I kasnije piše: Bog postoji; to ne treba dokazati — samo pokvaren čovjek može nijekati Boga.

Konačni se sud može ovako formulirati:

Na osnovi samih direktnih tekstova ne možemo apodiktički protumačiti Tolstojev pojam o Bogu, i to ni u monističkom ni u teističkom smislu. Ali opravdano naslućujemo iz načina na koji Tolstoj sudi o drugim religioznim pitanjima da kod njega ne može biti govora o monizmu.

Dr. Vilim Keilbach

C. Carbone: Circulus philosophicus seu obiectionum cumulata collectio iuxta methodum scholasticam. Vol. V. Theodicea. In —8, VIII—633 pag. Taurini (Marietti) 1938. Stoji 25 lira.

Ovo je predzadnji svezak djela u kojem se sva pitanja obrađuju isključivo po uzoru skolastičkog rješavanja poteškoća. I u pogledu ovog sveska ostajem kod svog suda što sam ga izrekao o ranijim svescima (vidi: Bogoslovska smotra 25, 1937, str. 435—346 i 26, 1938, str. 343).

Dr. V. K.

Uredništvo je primilo:

Od nakladne knjižare Herder & Co., Freiburg i. B.

Przywara Erich D. J.: Deus semper maior, Theologie der Exerzitien I., 1938, 8⁰, str. XVI + 256, RM. 4,20.

Meister Franz: Die Vollendung der Welt im Opfer des Gottmenschen, 8⁰, str. 256, 1938, RM 4.—.

Od nakladnog zavoda Müller & Seiffert, Breslau:

Rupčić fra Ivan: Entstehung der Franziskanerpfarreien in Bosnien und der Herzegowina und ihre Entwicklung bis zum Jahre 1878. Breslauer Studien zur historischen Theologie, Neue Folge, Band 2, 8⁰, str. IX+170, RM 8,30.

Šilić fra Rufin: Christus und die Kirche, Ihr Verhältnis nach der Lehre des hl. Bonaventura, Band 3, 1938, 8⁰, str. XVI + 268, RM 12,—.

Od nakladne knjižare Marietti u Torinu:

Janssens-Morandi: Introductio Biblica seu Hermeneutica sacra in omnes libros veteris ac novi testamenti, edit. VII, 1937, 8⁰, str. IX + 429. Lit. 14.—.

Carbone Caesare: Circulus philosophicus seu objectionum cumulata collectio vol. IV. Psychologia, 1938, 8⁰, str. VIII + 900, Lit. 30.—.

Moretti Aloysius: Caeremoniale iuxta ritum romanum seu de sacris functionibus episcopo celebrante, assistente, absente, vol. VII, 1938, 8⁰, str. XVI + 560, Lit. 30.—.